

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Kránitz Mihály \ A hitértelmezés jelentősége az ökumenikus párbeszéd számára

Hafenscher Károly \ Isten szolgálói „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába VI. Liturgikus tárgyak és használatuk (2. rész)

Zászkaliczky Pál (id.) \ Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj I.

Zsugyel János \ Jánosy István küzdelmes élete és alkotásai

Veres Ábel \ Az élő Jézus Krisztushoz

Kedves Olvasó!

Mit is jelent hinni? A hit nem magától jön, nem is a kultúrából és nem a tudásból születik, mégis belső magatartás. Az értékeinkhez való ragaszkodás a hit megnyilvánulása. A hittel az ember „önmagát mondja ki”. Ennek olyan hatása van, mint a heuréka-élménynek, ami azt jelenti, hogy megnyílnak a szemeink egy mindent átfogó létezés előtt – fogalmaz Kránitz Mihály *A hitértelmezés jelentősége az ökumenikus párbeszéd számára* című dolgozatában. Az egymás felé való közeledés és a hitbeli megújulás olyan felszólítás és olyan kötelesség, amely valamennyi egyház megerősödését szolgálja, de leginkább a hit növekedését, és így az egyház lehetővé teszi, hogy mindenki megéleje a hit egységét.

A *Bevezetés a liturgikus magatartás témájába* negyedikés egyben utolsó részében a liturgikus öltözékről és a liturgikus segédeszközökről ír Hafenscher Károly. A mindennapok világa is ebbe az irányba terel. Egyre több kommunikáció a digitális felületeken zajlik. Természetes hát, hogy az egyházaknak, a tanúságtevőknek, használniuk kell a megfelelő felületeket. Ezeknek a médiumoknak azonban más a nyelve: tömörebb, új kifejezéseket használó, új gondolkodást is sejtető. Ennek megtanulása az egyház szolgálattevőinek a mandátumukhoz tartozó lényegi kérdés. Beszélhetünk-e egyáltalán ebben a helyzetben liturgikus magatartásról? Illik-e ez a kategória a digitális világban végzett szolgálatra? A szerző válasza egyértelmű igen.

Id. Zászkaliczky Pál *Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj* című kétrészes bibliatanulmányában az „ige” szónak kétfajta jelentését értelmezi, Isten szavát és az igét mint „cselekvést, történést, létezést jelentő szófajt”. Kérdése, hogy ez a kettős jelentés magával hoz-e teológiai vagy „csupán” homiletikai tartalmat, befolyásolja-e gondolkodásunkat, illetve gazdagítja-e igehirdetésünket vagy sem.

Az igehirdetési előkészítők *Szenháromság ünnepe után hetedik vasárnaptól a tizenegyedikig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Júliusi számunk szerzői

Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest
Hafenscher Károly lelkész, tanszékvezető egyetemi tanár – Budapest

Kovács Barbara Luca lelkész – Pécs

Kránitz Mihály katolikus teológus, tanszékvezető egyetemi tanár – Budapest

Szakács Tamás lelkész, doktorandusz, fizikus, rovatszerkesztő – Aszód

Szebik Imre (id.) nyugalmazott püspök – Budapest

Thuránszky István lelkész, doktorandusz – Bér

Veres Ábel egyetemi hallgató – Budapest

Veres-Ravai Réka lelkész – Szentés

Weltler Gábor lelkész – Malomsok

Zászkaliczky Pál (id.) nyugalmazott lelkész – Fót

Zsugyel János nyugalmazott egyetemi docens, a Miskolci

Keresztény Szemle főszerkesztője – Budapest

Zsugyel-Klenovics Katalin lelkész – Zalaegerszeg

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Perce Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050

E-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 12 000 Ft; fél évre: 6000 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 7900 Ft; fél évre: 3950 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Mondat Kft. www.mondat.hu

Felelős vezető: Nagy László

ISSN 0133-2821

2 133282 121076

A jól ismert ismeretlen Isten

ApCsel 17,27–28a

■ KOVÁCS BARBARA LUCA

„– Néha vágnék valami újra... Tudod... az új dolgok fényesek!

– Az új is elkopik egyszer...

– Így van, az új is elkopik... Pont, mint a régi dolgok.”

Így hangzik a párbeszéd a *Volt egy tánc (Take this waltz)* című film egyik jelentében, ahol egy uszoda zuhanyzójában három fiatalasszony épp azt vitatja meg, hogy tíz év házasság után mintha megfakult volna a párkapcsolatuk, alábbhagyott volna a kezdeti izgalom. Az új is elkopik egyszer... – ezt viszont már a mellettük zuhanyzó idősebb hölgy teszi hozzá, olyan megnyugvással a hangjában, amelyet a tapasztalat érlelt ki.

Ez a párbeszéd számunkra is ismerős dilemmára világít rá: mi a jobb, az újdonság, ami a felfedezés izalmát ígéri, vagy pedig a jól ismert régi, ami biztonsággal és megnyugvással tölt el? Érdemes-e a járt utat a járatlanért elhagyni, mit nyerhetünk és mit veszhetünk? Megmenekülhetünk-e az évek során felhalmozott problémáktól, ha valami újba kezdünk, vagy pedig újra szembesülünk majd velük – immár más formában? Bár a párkapcsolat adja az analógia alapját, ezek a kérdések a lelki életünkre is ugyanolyan érvényesek lehetnek. Az Apostolok cselekedeteiben azt olvassuk, hogy Pál Athénbe érkezése után azzal szembesül, hogy „*az athéniak és a bevándorolt idegenek ugyan- is egyébbel sem töltötték az idejüket, mint azzal, hogy valami újdonságot mondjanak vagy halljanak*” (ApCsel 17,21). Az újdonságra vágyó athéni tömeg lelki éhségét használja ki Pál, amikor az ISMERETLEN ISTENNEK állított oltár felirata alapján hirdeti nekik Krisztust.

Lelkészként, gyülekezeti munkatársként néha mi is kicsit irigykedünk az athéniakra. Milyen jó lenne úgy hallani Istenről, mintha először hallanánk! Milyen jó lenne újra érezni az első „szerelem” izalmát, amikor alig várjuk már, hogy lássuk, halljuk a kedvesünket, hogy újra találkozzunk. Milyen jó lenne várakozással hallgatni az evangéliumi történetet, mintha nem tudnánk, mi lesz a követke-

ző mondat. Milyen jó lenne megint nyitottnak lenni az Istentől kapott új tapasztalatokra... Ehelyett sokszor inkább az efezusi gyülekezetre hasonlítunk, amelyről a Jelenések könyve azt írja, hogy „*nincs meg már benne az első szere- tet*” (Jel 2,3). A Krisztussal kötött házasságunk sokszor épp olyan, mint a földi házasság tíz év után: ismerjük a másik hangját, hogy hogyan fejezi be az elkezdett történetet, és a kezdeti tűz biztonságos kályhameleggő szelődül. Talán mi is megfogalmazzuk néha magunkban, hogy vágnánk valami újra... Hiszen az új dolgok fényesek! Csak azt nem tudjuk, hogyan kaphatnánk új lelkesedést úgy, hogy közben hűségesek maradunk Mesterünkhöz és hivatásunkhoz.

Pál apostol egy paradoxont ad nekünk megfontolásra válasz helyett: Istenben élünk, mozgunk és vagyunk – ugyanakkor újra keresnünk kell őt, hátha új oldalát ismerhetjük meg. Egyek vagyunk vele, mindennél jobban ismer minket – másfelől a titkaival kapcsolatban sokszor sötétben tapogatózunk. Hogyan lehet valami egyszerre jól ismert, otthonos és elérhető, úgy, hogy közben titokzatos, és mindennap valami újdonságot tár fel nekünk? Elsőre feloldhatatlannak tűnik az ellentmondás, ám mégsem az. Mint ahogyan a párunk is, bár minden embernél jobban ismerjük őt, mégsem ismerhetjük meg soha teljesen, és még ötven év után is felszínre hozhatunk a személyiségéből addig fel nem tárt kincseket. Annál inkább ilyen a mindenható Isten is, aki egyszerre jól ismert és ismeretlen számunkra.

Ahogy telnek az évek, teljesen természetesen ébred bennünk a vágy a megújulásra – házasságban, családi életben, hivatásunkban és az istenkapcsolatunkban. A hétköznapiok fásultsága sokszor maga alá temet, és a sötét gondolatainktól az orrunkig sem látunk, nemhogy tisztán gondolkodhatnánk. Ilyenkor kell tapogatózni – ahogyan Pál mondja. Hátha kitapinthatunk valami újat Istenből, hátha valami új eszköz akad a kezünkbe, amely épp ahhoz kell, hogy ki tudjunk mászni a gödörből, és újra fényességre leljünk az életünkben.

A hitértelmezés jelentősége az ökumenikus párbeszéd számára

■ KRÁNITZ MIHÁLY

A hit jelensége

Mit is jelent hinni? A hit nem magától jön, nem is a kultúrából és nem a tudásból születik, mégis belső magatartás. Valójában még a tudományokról sincs kimerítő ismeretünk. Amint valaki felnőtt, kialakít egy személyes meggyőződést, amely a sajátja lesz, és nehezen megosztható másokkal. Végső soron a hit és a bizalom hozzátartozik a mindennapi élethez, amikor „hiszünk” a másik szavának.¹ Az emberi személy egész léte a befogadásra, az elfogadásra, a ráhagyatkozásra, tulajdonképpen a hitre épül. Így a hit a tudományos kutatásban is jelen van. A társadalomban sem élhetünk a hit „minimuma” nélkül. Nem lennének barátaink, házastársaink és valójában szeretetmegnyilvánulásaink sem az emberi személy mélyéből feltörő hit nélkül. Az értékeinkhez való ragaszkodás is a hit megnyilvánulása. A hittel az ember önmagát mondja ki. Ennek olyan hatása van, mint a heuréka-élménynek, ami azt jelenti, hogy megnyílnak a szemeink egy mindent átfogó létezés előtt.

Ezt a magatartást nevezte a 20. század elején a fiatal jezsuita teológus, Pierre Rousselot (1878–1915) „a hit szemei” megnyilvánulásának.² A 20. század elején Rousselot és követői kidolgozták a mára már elfelejtett „hit fénye” fogalmat (lumen fidei), amely Aquinói Szent Tamás gondolkodásában korábban központi helyet foglalt el. Bár a hitet mint az egyház tanításába való beleegyezést fogták fel, azt állították, hogy csak akkor hihetünk, ha isteni módon belénk árad a fény, amely képessé tesz a kinyilatkoztatott igazságok hihetőségének felismerésére. Ez a fény a hit tartalmát világítja meg, továbbítva

¹ Modern és filozófiailag is megalapozott magyarázatot adott erről a jelenségről Yuval Noah Harari izraeli történész a *Sapiens – Az emberiség rövid története* (2011) című művében, amelyben az ember sorsát követi végig (magyarul: HARARI 2017).

² ROUSSELOT 1910. A tehetséges jezsuita teológus sajnálatos módon az I. világháború áldozata lett, a verduni ütközetben halt meg.

számunkra azt a létebeli hasonlóságot, amelynek Szent Tamás a *connaturalitas* nevet adta. Ezen a ponton máris a vallásos hit születésénél vagyunk, amelyet a vallástörténészek is az ember „totális bizalma” megnyilvánulásaként értelmeznek, miután az „személyesen találkozott” Istennel.³

A közös biblikus hit kibontakozása

Bár a vallási jelenséghez nem feltétlenül kapcsolódik a vallásos hit, a kettő között mégis összefüggés van. Ennek őspéldája Ábrahám. Az ő megtisztult vallásossága és a kinyilatkoztatott Istennel való, személyes típusú kapcsolata révén a belső hangnak engedelmessé Ábrahám egész lényével hitt Isten ígéretének, hogy belőle majd nagy nép válik. Ehhez azonban el kellett hagynia földjét, rokonságát és atyja házáat (1Móz 12,1–2), és elindulnia az ismeretlenbe. Hite ezzel a ráhagyatkozással fejlődött ki egy személyközi szövetségtörténetben, amely igazolta a kezdeti bizalmat.

Az egész Ószövetség az Istenbe mint Atyába vetett hitből táplálkozik. Az első hitvallás az ember részéről nem más, mint az a történeti credo (5Móz 26,5–10), amely sorba veszi azokat a csodás tetteket, amelyeket Isten hajtott végre népe érdekében. A lista a választott nép életében egyre inkább bővül, és míg Isten hűségéről tesz bizonyosságot, addig az egyén és a közösség hitét, hűségét is felmutatja. A hit így erős kapcsolat Isten és népe között, amelyet egy szövetség erősít meg. A hit tulajdonképpen erre a szövetségre adott válasz.

Az Újszövetségben a tanítványi hit érlelődésének állomásait láthatjuk. Amint Ábrahám rábizza önmagát és egész csa-

³ VAN DER LEEUW 1970, 620. o. A vallástörténelem nagy szakértője számára a hittalálkozás jelenségének ősfarmája a régi héber köreiben alakult ki. „Ebben a kis népben, a világ eldugott sarkában – írja – egy hatalmas esemény ment végbe, a hit születése.” (Uo.)

ládját Isten ígéretet adó szavára, az apostolok – és a mindenkori tanítványok – ugyanezzel a bizalommal fordulnak Jézushoz. Ennek az alapja egy találkozás. A hit megerősítéséhez közösségre van szükség. Jézus ezért hozza létre a „tizenkettőt” mint egy kis szervezetet. A kiválasztottak találkoztak valakivel, követtek egy embert, és most felismerik, hogy „több, mint ember”. Az együttléttel közelebb, bensőbb ismeretet tesz lehetővé, és Jézus is a tanítványok befogadóképessége függvényében nyilvánítja ki önmagát. Péter hitvallásával – miután ő maga rákérdezett, hogy „*ti mit mondtok, ki vagyok?*” (Mt 16,15)⁴ – az Újszövetség credója hangzik fel: „*Te vagy Krisztus, az élő Isten Fia*” (Mt 16,16), amely társainak és mind a mai napig az egész keresztény közösségnek szilárd meggyőződését, hitét tükrözi. Ebben a vallomásban nemcsak a Messiás, a Felkent, hanem a feltámadt Jézus valódi istenségének a megvallása is benne van.⁵

Jézus életének, tanításának személyes hitben való elfogadását adta tovább az első keresztény közösség: „*Menjétek, tegyétek tanítványommá mind a népeket! Kereszteljétek meg őket az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére, és tanítsátok meg őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek.*” (Mt 28,19–20) Ezt követően majd Pál apostol lesz az, aki a „balgaságnak látszó igehirdetést” isteni küldetesként, személyes meggyőző erővel adja tovább (1Kor 1,21.24–25). Az ősidőkben adott mustármagnyi hit így bontakozik ki (isteni tudásként is), amely őt élete beteljesedésére, a megigazulásra, az üdvösségre vezeti el (Róm 3,21–26).

A hit mint vízvázaló az egyház történelmében

A hit tanításának fejlődése nem marad meg az egyház szervezeti felépítésén belül, hanem sokszor jogos kifogások, de emberi érzelmek és hatalmi adottságok érvényesítése folytán önálló hagyományokban (1054: kelet–nyugati egyházszakadás) és önálló teológiai tanításban formálódott (1517: reformáció, nyugati egyházszakadás). A hit egysége azonban a közösségi egységet is igényli, és egy „ötszáz éves tanulási folyamat” során a hit mai képviselői, szembesítve magukat Krisztus követelményével („*legyenek mindnyájan egy*” – Jn 17,21), a közös hit látható megvallása érdekében – az óhatatlanul felfakadó emberi érdekek kijavításával – nem pusztán saját erejükből, hanem a Szentlélek ösztönzésére a keresztény egység megvalósítására törekedtek.

A protestantizmus a hitet tette központi fogalomává, amely egyúttal az üdvösség lényegét ragadja meg, háttérbe szorítva a korábban az egyház által igényelt „nagy tetteket”. Míg a kelet–nyugati egyházszakadás egy-két kérdést leszámítva inkább adminisztratív jellegű volt, addig a nyugati egyházszakadásban a teológia vett új fordulatot. Ez tényle-

gesen azt jelentette, hogy a szentségekről, a szentek tiszteltéről, a pápa szerepéről kialakult ezeröttszáz éves hitmeghatározások, illetve az ezekhez kapcsolódó hagyományok eltűntek vagy átalakultak egy új teológiai struktúrában. Vádaskodás, „üzengetés”, elítélés, kiátkozás: szimbolikus tiltakozó gesztusok érkeztek mindkét fél részéről. Folyamatos háborúskodás zajlott, így a „lövészárkok” is állandósultak.

A kinyilatkoztatásból fakadó hittartalom kifejtését felváltotta az apologetikus, vitatkozó stílus. A tollak forgatása során sem kímélték egymást, és legtöbbször másodkézből származó értesülésekben jutottak el a „felforgató” hitújító szempontok a katolikus egyház vezetőihez. Amint az „új” hitet vallók táborá növekedni kezdett különböző főurak, szellemi központok és új egyetemek megerősítésével, már nem lehetett sem egy tollvonással, sem pedig hatalmi beavatkozással az új hitvalláshoz ragaszkodókat félreállítani. Számos alkalommal úgy tűnt, „süketek párbeszéde” zajlik a másokban eretneket vagy bálványimádót látó felek között.

Adhat-e a hit egységet?

A szellemi és virtuális közegben kis túlzással élve egészen napjainkig zajlott az érzelmi töltésű megnyilvánulások hitvédelmi küzdelme. A kialakult emberi és történelmi helyzeteket a Szentlélek csodás módon használta fel, és mind a teológiát képviselő legmagasabb szinteken, mind hívők sokaságában született meg a vágy a keresztények közötti egységre. A kialakult hitvallási szövegekből a trienti zsinat (1545–1563), majd az I. vatikáni zsinat (1869–1870) hitvallási irataiból és dogmáiból kellett kiindulni, és lassú közeledéssel vagy egyszerűen csak a rácsodálkozás szintjén⁶ a sürgős „vallási unió” igénye fogalmazódott meg.

A hitbeli „áttörés” a protestáns egyházaktól indult el. Szemben a felfedezések korának katolikus világmissziójával, amely a 17. század végére vissza is húzódtott, a protestánsok a 18–19. század során az újonnan felfedezett területeken hatalmas missziókba kezdtek, tekintet nélkül az egyes egyházak igényeire és szándékaira. Ezekben a sokszor koloniális területeken fogalmazódott meg a hit- és szervezeti egység szükségessége. A protestáns missziók európai központjaiban fiatal egyetemisták sokasága törekedett az oly áhított egység megélésére. Fiatal egyetemista férfiak és nők társaságokat hoztak létre, és vezetőiknek keresztül a keresztény egységről szóló gondolkodásban megkerülhetetlenek voltak. 1895-ben pedig a későbbi Nobel-békedíjas John Mott (1865–1955) kezdeményezésére megalakították a Keresztény Egyetemisták Világszövetségét (World’s Student Christian Federation). 1910-ben ők adták az Edinburghban 1910-ben tartott világmissziós konferencia háttérét.

⁴ A tanulmányban szereplő bibliai idézetek a Szent István Társulat fordításából származnak.

⁵ SESBOÜÉ 1999, 37–55. o.; Bernard Sesboüé (1929–) jezsuita teológustól lásd még: Uő 1990.

⁶ Lásd pl. Magyarországon Guzmics Izidor és Kazinczy Ferenc levelezését, illetve a Pannonhalma és Debrecen között kialakult levelezést, az úgynevezett szívárványhidat.

Míg a 19. században a katolikus egyház a modernizmus által kiváltott és az egyházba is begyűrűző válság következtében „falainak” védelmével volt elfoglalva (*Syllabus*, 1864; a pápa tévedhetetlenségének, az *infallibilitas*nak a kimondása, 1870; a modernizmus elítélése, 1907; a *Mortalium animos*ban a keresztény egységtörekvés megőrzése, 1928), addig protestáns oldalon a missziói teológia megfogalmazása (Nemzetközi Missziói Tanács, 1921), az egyházhoz való tartozás feltételeinek kidolgozása mellett az ökumenikus lelkiség (imahét kezdeményezése a keresztények egységéért, 1908) kezdett kibontakozni.

Katolikus fordulat a közös hit elismerésében

A katolikus egyházon belül éppen a nagy protestáns egységmozgások következtében csak egyéni és elszórt kezdeményezésekről beszélhetünk, amelyek hatása a lelkiség és a közös hit megfogalmazása terén is egyre jobban érvényesült. Edinburgh vízvázlatzó volt a katolikusoknak is, mivel akkor alakult ki a mindmáig meghatározó két irány, a gyakorlati ökumenizmus (*Life and Work*, 1925) és a teológiai ökumenizmus (*Faith and Order*, 1927), ahol meghatározó teológusok beszélgettek a keresztény egység mielőbbi létrejöttéről. A malines-i megbeszéléseken (1921–1925) katolikus és anglikán történészek és teológusok gyűltek össze a belgiumi prímás, Desiré Mercier bíboros (1851–1926) érseki palotájában. A katolikus ökumenikus forrás a teológiai megfontolások tiltása miatt csak a lelkiség szintjén tudott felbuzogni, de a hit egységének igénye már ebben is megnyilvánult. 1925-től Dom Lambert Beauduin (1863–1960) sajátos bencés közösséget hozott létre, amelyben katolikusok és ortodoxok éltek együtt, és tevékenységük a kelet–nyugati egyházszakadás megszüntetésére irányult. Negyedéves folyóiratuk, az *Irénikon* 1926 óta az ökumenikus teológiai párbeszéd katolikus fóruma is. A *nouvelle théologie* létrejötté, majd a francia ökumenikus „előfutár”, a lyoni egyházmegyei pap, Paul Couturier (1881–1953) munkássága felerősítette a Paul Wattson (1863–1940) által elindított és világszerte elterjedt imahét hatását. Couturier felekezeti közötti megbeszéléseket szervezve hozta létre a máig élő és komoly ökumenikus munkát végző dombes-i csoportot 1937-ben.⁷ Ugyancsak ebben az esztendőben írta meg egy katolikus ökumenikus felkiáltással felérő művét Yves CONGAR *Megosztott keresztények* (1937) címmel.

Az ökumenizmus a Szentlélek műve

1948-ban megalakult Amszterdamban az Egyházak Világtanácsa (World Council of Churches). A másik meghallgatásának és megértésének hiányában katolikus részről azonban

⁷ A dombes-i csoport több mint nyolcvanéves teológiai munkájáról lásd: Groupe des Dombes 2014. (A gyűjteményes kötet teológusok számára igazi szellemi „csemege”, amely számos részletkebe menően átgondolt, átimádkozott és az Isten igéjén megszürt ökumenikus szöveget tartalmaz.)

nem lehetett szó közeledésről. A fájdalmas szakadások története során az egymással szembeni küzdelmek, a hatalom és a saját befolyás érvényesítése volt elsődleges, akár hittételek és elítélések kimondásával. A II. vatikáni zsinatig a katolikus egyház nem akart engedni álláspontjából, sokszor éppen a péteri székhez kapcsolódó felsőbbrendűség érzése miatt. A szembenállás hosszú útja után viszont, köszönhetően a protestáns testvérek kitartó egységtörekvéseinek és az ehhez kapcsolódó katolikus egységkezdeményezéseknek, a katolikus egyház nagy lépést tett a megbékélés felé.

A katolikus egyházban végül – hosszú évek munkája nyomán – intézményesen is elindult a belső megtérés, és a II. vatikáni zsinattal (1962–1965) új korszak kezdődött a keresztények közötti kapcsolatban. Valójában maga a keresztény közeledés nem struktúraváltás kérdése, hanem sokkal inkább emberi szálak és a vállalt keresztényi magatartás összekapcsolása az alázat útján, a tekintélyelvű hozzáállás felülvizsgálatával, a saját hibák beismerésével és a különvált testvérek lelki elfogadásával, valamint annak a felismerésével, hogy a Szentlélek a többi egyházi közösségben is jelen van és megnyilvánul, és mindezt anélkül természetesen, hogy a hitben kapott igazságról lemondana.

XXIII. János pápa (1881–1963) élettapasztalatai, egyénisége és a Szentléleknek való átadottsága segítségével felismerte a keresztény egységtörekvés igazi súlyát. Megválasztásával 1958. október 28-ától kezdve a katolikus oldalon az ökumenikus törekvések felgyorsultak. A beiktatása után három hónappal, 1959. január 25-én a Falakon kívüli Szent Pál-bazilikában tett történelmi bejelentésével, hogy megközelítőleg száz év után Rómában újra zsinat lesz, tulajdonképpen már megszületett a katolikus egyház döntése az egységtörekvés mellett, és megnyílt mindarra, amit a Szentlélek kegyeleme megvalósít (*Unitatis redintegratio* 4). Több szinten folyt a közeledés: az egyházi diplomáciában találkozások zajlottak, a világszintű ökumenikus rendezvényekre katolikus megfigyelőket küldött a Vatikán, a zsinatra meghívtak nem katolikus résztvevőket, felállították a Keresztény Egységítőkarságot, és egy lehetséges ökumenikus dokumentum előkészítésén dolgoztak.

A hit megvallása ökumenikus módon

Az *Unitatis redintegratio* zsinati határozat (1964. november 21.) megjelenése forradalmi változást hozott a keresztény egységtörekvés egészében, mert a legnevesebb teológusok (többek között Yves Congar, Henri de Lubac, Gustave Thils, Pierre Michalon) segítségével páratlan jelentőségű és tartalmú irat keletkezett. A katolikus hozzáállást a bűnbánattartás, az imádság és a megtérés jellemezte, és ez olyan teológiai környezetet teremtett, amely higgadtan tekintett más felekezetek hitvallásaira. A gondolkodásban és az emberi hozzáállásban is immár az evangéliumi igazság szerint nyilvánult meg a katolikus fél, és adott alapot a zsinatot követő közös megbeszélésekhez. Ezek

legfontosabb pontja volt egy közös egyházfogalom kidolgozása (UR 2, Az egyház egy és egységes), illetve a hit egységének kidolgozása a keresztség és a Krisztusban való megigazulás, valamint a Szentírás kiemelt szerepének elfogadásával.⁸

A forradalminak számító zsinat forradalmi dokumentumot tett közzé, amelynek központi gondolata magáról az ökumenizmusról szól. Az első fejezetben a zsinat elismeri, hogy a keresztyén egységtörekvés a Szentlélek ihletésére indult el, és ennek érdekében új hit- és viselkedésbeli szabályrendszert kell kidolgozni. Ennek főbb pontjai: tudatosan kerülni kell a sértő szavakat és cselekedeteket, amelyek nem felelnek meg az egységtörekvésnek; törekedni kell az egyházakkal való párbeszédre, ahol jól felkészült szakemberek az igazságnak megfelelően ismerhetik meg egymás hitét és tanítását. Végül a belső megújulás és a reformok érdekében lelkiismeret-vizsgálatot kell tartani a Krisztus akaratahoz való hűség szempontjából.

Az ökumenizmusról szóló rész egyik legfontosabb kijelentése, hogy az egységtörekvés végső célja az egyetlen eucharisztia ünneplése az egy és egyetlen egyház egységében. Ennek érdekében minden római katolikusnak törekednie kell arra, hogy életük tükrözze Krisztus és az apostolok egységre vonatkozó tanítását. Emellett szükséges az a teológiai feldolgozás, amelynek során még inkább felfedezhetjük az egyes egyházak gazdagságát.

A keresztyének megosztottsága magának a katolikus egyháznak is fájdalma, mert az egység hiányában saját katolicitását sem képes a maga egészében megélni. Ennek elővételezését azonban segítheti „a vér ökumenizmusa”, amely azok életében nyilvánul meg, akik páratlan módon tettek tanúságot Krisztusról vérük ontásáig (UR 4, Az ökumenizmus).

A második nagy fejezet az ökumenizmus gyakorlatával foglalkozik, amelynek során az egyház „az örök reformáció” szellemében kíván élni, aminek a tanítás új megfogalmazásában is meg kell mutatkoznia. Ezt segíti a megtérés, a lelki ökumenizmus, a teológia megújulása és az egyes egyházak együttműködése (UR 5–11).

A harmadik fejezet a protestantizmussal való kapcsolatfelvétel után a római apostoli székűl különvált keleti egyházakra figyel, hogy „Krisztus varratlan köntöse újra a maga szépségében tündököljön”. Ehhez szükséges egymás egyháztörténetének, liturgiájának és teológiájának beható ismerete. A nyugaton különvált egyházakkal és egyházi közösségekkel kapcsolatban a zsinat elismeri a teológiai eltéréseket, ami egyúttal arra ösztönzi, hogy kezdődjön el az

ökumenikus teológiai párbeszéd (UR 19). Az ökumenikus határozat végül kiemeli a Szentírás közös szeretetét, megismétli az úrvacsorában/eucharishtiában való közös részvétel vágyát, és rámutat a Krisztusban való élet fontosságára, ami az ökumenikus párbeszéd és az evangéliumi erkölcsök megvalósításával jár együtt.⁹ VI. Pál pápa, aki 1964. november 21-én ezt a dokumentumot aláírta, megfogalmazza, hogy mostantól kezdve testvérként kell egymásra tekinteni, és a Szentlélek ösztönzésével együtt kell haladni azon az úton, amely maga Jézus Krisztus (UR 24).

A közös hitre való eljutás hajtómotorja az imádság

Az *Unitatis redintegratio* zsinati határozat mérföldkő lett az ökumenikus párbeszédben, amelynek a továbbgondolására II. János Pál pápa 1995-ös, *Ut unum sint* kezdetű körlevelében került sor. Újra megerősítést nyert, hogy az ökumenizmus valamennyi katolikus hívőnek a felelőssége (UR 4; *Ut unum sint* 5). Mindenkinek meg kell térni ahhoz, hogy közösségileg is ki lehessen mondani, hogy az egyház is megtért. Egy tanulási folyamaton kell végigmennünk. Még messze vagyunk attól, hogy saját születési helyünk, országunk történelme adta meghatározottságainktól, sokszor az ott élő előítéletektől megszabaduljunk, és egyedül a Szentlélekre hagyatkozva vigyük végbe azt a megtérést, amelyet Jézus Krisztus hirdetett minden embernek.¹⁰

Ez meghaladja az ember erőfeszítéseit, ezért van szükség a Szentlélek segítségére, az ő munkájának a szívekben való elismerésére; a hozzá való könyörgés ezért az ökumenikus kapcsolatok meghatározó eseménye. Tanulnunk kell tehát a párbeszédet az igazságban és a szeretetben. Tanulni kell, hogy alázattal kerüljük a korábbi gyakorlathoz kapcsolódó vitamódszert és -helyzeteket, amelyek inkább a múlt keresztyén történelmére voltak jellemzőek, sokszor kifejezetten a teológiára, a hit tisztaságának őrzésére hivatkozva; bocsánatot kell kérnünk mindazért a sértésért, bántásért, amelyet ezekben a helyzetekben elkövettünk, és nekünk is meg kell bocsátani másoknak.

Életünket újra az evangéliumhoz kell szabni a Szentháromság egy Isten befogadásával, amely a keresztyének egységében is a kapcsolatok modellje. Meg kell tanulnunk értékelni mindazt, amit a korábban különvált egyházak lelki

⁸ UR 3 (A különvált testvérek kapcsolata a katolikus egyházzal). A zsinat másik jelentős, az egyházzal szóló konstitúciója, a *Lumen gentium* 8. is előremutató módon fogalmazott egyházmeghatározásával („Krisztus egyháza a katolikus egyházban áll fenn”). Az *est* (van) kizáró, a *subsistit in* (valamiben fennáll, létezik, érvényben van) pozitív és nyitott értelemmel rendelkezik. Krisztus egyetlen egyháza megvalósul a katolikus egyházban. Ez a megfogalmazás kerüli a kizárólagosságot, hiszen a szöveg folytatása is erre utal: „...bár [a katolikus egyház] szervezetén kívül is megtalálható a megszentelődés sok eszköze, és sok igazság.”

⁹ Ennek a gondolatnak a fejlődését lásd: *Ecclesia de eucharistia*, 2003. Napjainkban komoly egyeztetés folyik katolikus és protestáns teológusok között az úrvacsora/eucharisztia kérdésében az *Együtt az Úr asztalánál* (*Gemeinsam am Tisch des Herrn*) elnevezésű közös, 2019. szeptember 11-én aláírt dokumentum elfogadásával. Ezt később újabb vitának vetették alá, amely további ökumenikus megfontolásokat kíván. Vö. a dokumentum recepciójával kapcsolatos írásokat: *Istina*, LXV. évf. 2020/4. 455–477. o. és Koch bíboros nyílt levelét Volker Leppin professzorhoz, a német ökumenikus munkacsoport társelnökéhez: *Istina*, LXVI. évf. 2021/1. 65–70. o.

¹⁰ Erről lásd a pápai egységtanács korábbi elnökének írását: KASPER 2009.

ajándékként kaptak, mert ezek a befogadót is gazdagíthatják. A legfontosabb azonban az, hogy a szeretet ritmusára haladjunk Isten felé – ahogy ezt II. János Pál pápa megfogalmazza –, és ugyanakkor a testvérek felé is, minden testvér felé.

Akik még nincsenek velünk teljes közösségben, azok felé ez a szeretet ösztönöz minket, még azok esetében is, akik nem érzik ennek a szükségességét. A szeretet ugyanis a közösségteremtés művésze. A szeretet létrehozza az igazi emberi és keresztény kapcsolatokat, és ez nyitja meg az utat a nagyobb egyházi intézmények és közösségi kapcsolatok kiépítéséhez. Mindennek a háttérében azonban a nélkülözhetetlen imádság van, amely ennek az útnak a támasza: a személyes ima az egységért, az istentisztelet során más egyházak tagjaival való közös imádság, mert amint Jézus mondta: „...*ahol ketten vagy hárman összeülnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.*” (Mt 18,20)

A közös hit megvallásához az a tudat vezessen, hogy az imádság jelenvalóvá tesz minket Isten számára, s ezáltal az imádság lesz az egység és a közös hit központja. Jézus Krisztus pedig ennek az egységnek az alapja. Csak az imádság vezethet el bennünket a párbeszédre és az együttesen megvallott hitre, amely pedig lehetővé teszi, hogy hiteles legyen a keresztények tanúságtétele. Az imádság őrzi meg a reményünket is, hogy a Szentlélekre hagyatkozva jó úton járunk az ökumenikus törekvésekben. II. János Pál pápa ökumenikus körlevelében a jövőre vonatkozóan is megfogalmazza: legyenek mindig szemünk előtt a kinyilatkoztatásnak azok a szavai, amelyeket Gábiel főangyal intézett a názáreti Máriához: „*Istennél semmi sem lehetetlen*” (Lk 1,37).¹¹

A Charta oecumenica hitvallása (2001)¹²

Húsz évvel ezelőtt, 2001. április 22-én írták alá Strasbourgban az európai egyházak és az egységért elkötelezett szervezetek a *Charta Oecumenicát*, amely egyfajta keresztény alkotmány a mai Európában, azon a földrészen, ahol kibontakozott maga a kereszténység, és ahol a reformáció új szempontokat hozott a hit megértésében.¹³ Két nagy szervezet, az Európai Egyházak Konferenciájának (KEK) és az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsának (CCEE) együttműködése következtében született meg az *Ökumenikus charta*, amely irányelveket tartalmaz az európai egyházak szélesebb körű együttműködéséhez.¹⁴

¹¹ Vö. *Ut unum sint* 102 (85–86. o.).

¹² Az *Ökumenikus charta* szövegét lásd: *Theologiai Szemle*, 2001/3. 172–176. o. és a 2007-es imahét függelékében (MKPK–MEÖT kiadása), 47–55. o.

¹³ A két évtizeddel ezelőtt megjelent dokumentumot az európai egyházak több mint kétszáz képviselője, köztük bíboros, érsek, metropolita, egyházi elnök és száz, különböző országokat és felekezeteket képviselő fiatal látta el kézjegyével.

¹⁴ A szöveg elemzését lásd KRÁNYITZ 2001.

Páratlan dolog valósult meg az ökumenizmus történetében, amikor először közös okmányban rögzítették a hit és a keresztény elkötelezettség alapjait, olyan formában, amely tanításában és üzenetében egyaránt kimagasló dokumentum. Katolikus részről ehhez fogható a II. vatikáni zsinat *Unitatis redintegratio* (1964) kezdetű határozata, valamint II. János Pál pápa *Ut unum sint* (1995) kezdetű körlevele.

Az *Ökumenikus charta* három nagy fejezetből áll, az első fejezet foglalkozik a hit megfogalmazásával, amely egységet ad az európai keresztényeknek. Ez a közös megnyilvánulás az Efezusi levélből vett hivatkozással kezdődik, a közös hitet megalapozó olyan idézettel, amely több szempontból is az összetartást emeli ki az első keresztény közösségben, és különösen a hit egységét.

Az egységdokumentum első fejezetében rövid összefoglalást találunk magáról a hitről az egység összefüggésében, amely egyfajta hitvallás, alapvető credo az európai keresztényeknek: protestánsoknak, katolikusoknak, ortodoxoknak egyaránt, hiszen ők képezik a két nagy európai keresztény szervezet egészét és határozzák meg egyúttal az európai kereszténység múltját, jelenét és jövőjét ezen a kontinensen. A közös hit megvallása már önmagában az egységre mutat, amely nem pusztán teológiai jellegű, hanem – amint éppen az *Ökumenikus charta*ban megfogalmazott elkötelezettség alapján olvassuk – feladat is, mégpedig az egységnek mint Isten ajándékának látható formában való megvalósítása.

Emlékezzünk az Egyházak Világtanácsának hitvallására, amelyet először 1948-ban Amszterdamban, majd 1961-ben Újdelhiben kiegészítve fogalmaztak meg az ökumenikus szervezetet alkotó egyházak. Ez először pusztán Jézus Krisztusra utalt mint egyetlen és közös Megváltóra, majd később a hit nagyobb és teljes összefüggésében a Szentháromságra.¹⁵ A chartában a Nicea-konstantinápolyi hitvallás (381) alapján történik a hit rövid, de pontos kifejtése.

Az ökumenikus okmány nyíltan kimondja, hogy a közös hitbéli elhívásra adott választ még akadályozzák az egyébként lényeges hitbéli különbségek (az egyház, a szentségek, a papi tisztség kapcsán), amelyekről II. János Pál pápa felvetésére teológiai megbeszélések folynak. Az ezekre adott közös válasz a hit és a közösség egységét erősíti. Ezen a ponton a dokumentum két elkötelezettséget vállal a közös hit megvallása érdekében: 1. az Efezusi levél felszólítása alapján következetes fáradozást az üdvösség üzenetének jobb befogadására; 2. a látható egység eléréséért pedig a Szentlélek erejében és a hit egységében a kereszttség, az eucharisztia, a tanúságtétel és a közös szolgálat megértésére.

¹⁵ Az amszterdami alakuló ülésen a résztvevők elfogadták, hogy az új mozgalom „azon egyházak testvéri társulása, amelyek elfogadják a mi Urunkat, Jézus Krisztust mint Istent és Üdvözítőt”. Ezt a *minimum hitvallást* bővítették ki Újdelhiben (1961), amely szerint az EÖT „azon egyházak testvéri társulása, amelyek a Szentírás szerint Istennek és Üdvözítőnek vallják a mi Urunkat, Jézus Krisztust, és az a törekvésük, hogy válaszoljanak közös hivatásukra, az egy Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek dicsőségére.”

Napjaink ökumenikus megnyilvánulása és a visszafordíthatatlan út

A hitről való teológiai párbeszéd és az ökumenikus lelkeségi találkozók a hitkifejezés eszközeinek bizonyultak. Azonban továbbra is nagy kihívást jelent az ökumenikus mozgalom és az egyházak számára, hogy a teljes hit egységére eljussunk. Az egyházak felelőssége, hogy a keresztény hit mindenki számára hitre méltó legyen. Sajnos az egyház története a megosztások története, és századok sebeit csak lassan lehet gyógyítani. A korábbi elzárkózó magatartást a II. vatikáni zsinat változtatta meg, és megkezdődhetett Krisztus „varratlan köntösének” a helyreállítása (UR 13). Jelenleg is mintegy tizenöt bilaterális teológiai megbeszélés folyik a katolikus egyház és más keresztény egyházak között teológiai szinten.¹⁶

A párbeszéd kezdeti magatartásával, valamint az alázat és a megbocsátás gyakorlásával sikerült eljutnia keresztényeknek több olyan megegyezésre, amely megfelel az evangéliumi követelményeknek. A számos közös dokumentum közül kiemelkedik az evangélikusok és római katolikusok által Augsburgban aláírt, a megigazulásról szóló *Közös nyilatkozat* (1999).¹⁷ Ennek hatástörténete napjainkig tart. Páratlan eredmény, hogy 2017-ben a Református Egyházak Világközössége is aláírta ezt a nyilatkozatot.¹⁸ A reformáció ötszázadik évfordulójára való előkészületként pedig 2013-ban ismét példát mutattak az evangélikus és katolikus teológusok, amikor *A szembenállástól a közösségig* címmel adtak ki közösen egy dokumentumot, amelyben a felek „kritikusan és önkritikusan áttekintik a reformáció eseményeit és benne Luther Márton működését”.¹⁹

Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség (Ef 4,5)

Közös cél, hogy a hittegyeztetés által még jobban megismerjük és kölcsönösen gazdagíthassuk egymást (UR 9). Még emberi kapcsolatainkban sem élhetünk a megbocsátás és a szív megtérése nélkül. Ha csak a magunk igazához ragaszkodunk, és azt feltételezzük, hogy a másik semmit sem adhat a számunkra,

¹⁶ A francia jezsuita teológus, Christoph Théobald (1946–) szerint az elszánt közös gondolkodás a „jövő bátor elővételezése”. Vö. THÉOBALD 2021, 513. o.

¹⁷ Vö. *Az evangélikus – római katolikus Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról*, 2000. Christian Krause (1940–), a Lutheránus Világszövetség akkori elnöke mellett az idén áprilisban elhunyt Edward Idris Cassidy (1924–2021) bíboros írta alá a történelmi ökumenikus dokumentumot.

¹⁸ A református egyházakat világszerte tömörítő szervezetben éppen a Magyar Református Egyház egyelőre még nem kapcsolódott az aláírókhoz. Erről lásd a Gonda László református teológussal készült riportot: <https://reformatus.hu/egyhazunk/hirek/a-lathato-egyseg-fele/>. (Megtekintés: 2021. február 24.)

¹⁹ Gáncs Péternek, a Magyarországi Evangélikus Egyház akkori elnök-püspökének a gondolatai a kötetből. Vö. *A szembenállástól a közösségig*, 2016. 8. o.

magunk pedig nem ismerjük el a hibáinkat, akkor a teljes bezárkózás állapotában vagyunk. A katolikus egyház arra hivatott, hogy kilépjen a megítélések gyűrűjéből, és a kizárás mechanizmusainak használata helyett befogadja a különbözőségeket. Ez bizonyára hosszú és fáradságos út a testvéri párbeszéd felé.²⁰

Nagy körültekintéssel, türelemmel és alázattal kell járni ezen az úton a hit folyamatos megvallásával. A mindenkori minőségi, lényegi ökumenikus találkozáshoz a katolikus egyház már hatvan éve az átalakulás útját járja. Ez nagy teológiai és egyháztörténeti időszak is, ami éppen ennek az intézménynek a képességét is igazolja, vagyis azt, hogy a félelmek és a megszokások szorításából kilépve képes felfedezni a saját helyét, amely számára és a hit számára is növekedést jelentett. II. János Pál ezért hangsúlyozta *Ut unum sint* kezdetű enciklikájában (3), hogy az ökumenikus elkötelezettség visszafordíthatatlan.

Az egymás felé való közeledés és a hitbeli megújulás olyan felszólítás és olyan kötelesség, amely valamennyi egyház megerősödését szolgálja, de leginkább a hit növekedését, mindenkinek ott, ahol éppen található, mert így az egyház lehetővé teszi, hogy mindenki megélje a hit egységét. Erről a megközelítésről írt külön körlevelet XVI. Benedek pápa, amely azonban lemondása miatt nem jelenhetett meg. Így a hitről szóló *Lumen fidei* enciklika 2013. június 29-én Ferenc pápa neve és tekintélye alatt látott napvilágot. Az egyház eljutott a kérdések felvetésének idejéhez, vállalva, hogy a teológiai párbeszéd során alakítsa ki véleményét más keresztény egyházakkal együtt.

Ferenc pápa bizalma és a közös testvériség vágya fogalmazódik *Fratelli tutti – Mindnyájan testvérek* (2020) kezdetű körlevelében: „Ha valóban hiszünk a Lélek szabad és nagylelkű tevékenységében, mennyi mindent tanulhatunk egymástól!”²¹ Erre a magatartásra készíti fel a katolikus püspököket a keresztény egység tanács nemrég megjelent dokumentuma, a *Vademecum Oecumenicum* (2020) is, amely méltó darabja a II. vatikáni zsinattól kezdve megjelenő katolikus ökumenikus iratok sorának.²²

Hívőnek lenni most, a 21. század elején annyit jelent, hogy a valódi megtérés és a lelki fordulat kötelezettségében élünk. A hitvallás identitás kérdése is, hiszen a keresztény hitet sokszor nagy zsinati végzések határozták meg, és a teológusok évszázadokon keresztül ezt képviselték. A mérce és a közös

²⁰ Vö. UR 18. *A katolikus egyház katekizmusa* (1992) a pontos egyházi hit megfogalmazását tette nyilvánvalóvá. Egy magasabb szinten a teológusok számára foglalta össze egy külön tanítóhivatali dokumentum a kortárs teológiai útkeresések helyzetét. Lásd *A teológia ma*, 2013.

²¹ Vö. *Evangélii gaudium* 245–246 (138–139. o.). A pápa Jézus utolsó vacsorán elmondott szavaira utalva – „*legyenek mindnyájan egy*” – szólít fel a legújabb, a testvériségről és a társadalmi barátságról kiadott írásában: „Sürgősen folytatnunk kell a tanúságtételt a különböző keresztény felekezetek találkozásának útján.” Vö. *Fratelli tutti* 280 (141. o.).

²² Az *Ut unum sint* enciklika megjelenésének 25. évfordulójára kiadott új ökumenikus útmutatót lásd: *A püspök és a keresztények egysége*, 2021.

hit az a misztérium, amely Jézus Krisztusban, az Isten Fiában megvalósult. Őt újra és újra hirdetni kell minden nemzedéknek. Ma ismét, mint az egyház első idejében, szükséges, hogy egy adott pillanatban mindenki személyesen válasszon a saját hitével Jézus Krisztusnak, aki újra és újra megkérdezi tőlünk: „Ki vagyok a számotokra?” (Mk 8,29)

Hivatkozott művek

- A katolikus egyház katekizmus. Szent István Társulat, Budapest, 1992.
- A Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács 2021. *A püspökök és a keresztények egysége. Ökumenikus Vademecum*. Szent István Társulat, Budapest.
- A szembenállástól a közösségig. *Evangélikus – római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben*. Luther Kiadó, Budapest, 2016.
- Az evangélikus – római katolikus Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról, és ünnepélyes aláírásának dokumentumai [1999]. Ford. Hafenscher Károly – Kránitz Mihály – Puskás Attila – Reuss András. *Evangélikus Sajtóosztály – Szent István Társulat, Budapest, 2000.*
- CONGAR, Yves 1937. *Chrétiens désunis, principes d'un oecuménisme catholique*. Cerf, Paris.
- FERENC pápa 2013. *Lumen fidei – A hit világossága*. Szent István Társulat, Budapest.
- FERENC pápa 2014. *Evangelii gaudium – Az evangélium öröme*. Szent István Társulat, Budapest.

- FERENC pápa 2020. *Fratelli tutti*. Szent István Társulat, Budapest.
- Groupe des Dombes 2014. *Communion et conversion des Églises. Édition intégrale des documents publiés de 1956 à 2005*. Bayard, Paris.
- HARARI, Yuval Noah 2017. *Sapiens. Az emberiség rövid története*. Animus, Budapest.
- JÁNOS PÁL, II. 1996. *Ut unum sint*. Szent István Társulat, Budapest.
- JÁNOS PÁL, II. 2003. *Ecclesia de eucharistia*. Szent István Társulat, Budapest.
- KASPER, Walter 2009. *Harvesting the Fruits. Basic Aspects of Christian Faith in Ecumenical Dialogue*. Continuum, London.
- KRÁNITZ Mihály 2001. Az új ökumenikus Charta. Irányelvek az európai egyházak bővülő együttműködéséhez. *Teológia*, 40. évf. 3–4. sz. 39–42. o.
- Nemzetközi Teológiai Bizottság: *A teológia ma. Távlatok, alapelvek és kritériumok*. Szent István Társulat, Budapest, 2013.
- ROUSSELOT, Pierre 1910. Les yeux de la foi. *Recherches de Science Religieuse*, 1. évf. 241–259. o.; 444–475. o.
- SESBOÜÉ, Bernard 1990. *Pour une théologie oecuménique*. Cerf, Paris.
- SESBOÜÉ, Bernard 1999. *Croire. Invitation à la foi catholique pour les femmes et les hommes du XXIe siècle*. Droguet & Ardant, Paris.
- THÉOBALD, Christoph 2021. Le courage d'anticiper un avenir commun. In: uó: *Le courage de penser l'avenir. Études oecuméniques de théologie fondamentale et ecclésiologique*. Cerf, Paris. (Cogitatio fidei 311.)
- VAN DER LEEUW, Gerardus 1970. *La religion dans son essence et ses manifestations*. Payot, Paris.

Isten szolgái „bevetés” közben

Bevezetés a liturgikus magatartás témájába VI. Liturgikus tárgyak és használatuk (2. rész)

■ HAFENSCHER KÁROLY

Liturgikus öltözék

A liturgikus öltözéket méltósággal hordjuk. Ez nem változtat azon, hogy a természetesség érzésével kell viselnünk. A Magyarországi Evangélikus Egyházban kétféle liturgikus öltözéket használhatnak a lelkészek: a *Luther-kabátot* vagy más néven talárt, illetve az *albat*.

A Luther-kabát eredetileg nem liturgikus öltözék. A tanítók (később tanult emberek: orvosok, ügyvédek, bírók), rabbik öltözéke volt. Luther egyetemi tanárként használta, és csak igehirdetésre, elsősorban a délutáni, úgynevezett káté-istentiszteleten. Délelőtt a megreformált misén (úrvacsorai istentisztelet) alában, miseruhában volt.

A világ evangélikusságában mind a Luther-kabát, mind

az alba egyaránt használatban van, észak-európai evangélikus egyházakban használják a teljes pompájú *miseruhát*.

A Luther-kabát fölött kis fehér táblácskát, úgynevezett Mózes-táblát viselünk. Ennek számos magyarázata van (egyik-másik igen erőltetett), azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a talárt viselő egyházakban ez igen eltérő formájú és méretű – egészen az északnémet, „malomkőhöz” hasonlítható kör alakú gallérig. (Ezek eredetileg praktikus ruhadarabok voltak, amelyek arra szolgáltak, hogy a lelkész szakálláról lehulló korpa és rizspor ne szennyezze a fekete talárt.)

A *stóla* Krisztus igáját hordozó szimbólum. (Az ordinált/felszentelt lelkészek használhatják.) A liturgikus mozgalom elkezdte kombinálni a talárral – ennek használatára van le-

hetőség, ugyanakkor a kettő nem igazán illik egymáshoz. Albát viszont – liturgikus alkalommal – csak stórával használunk. A stóra színe egyezzen meg az oltárterítő egyházi évhez igazodó liturgikus színével. Nagypénteken, nagyszombaton és temetések alkalmával lila stólát hordunk. (Fekete stóla nincs!) Tudatos és konzekvens liturgikus magatartásra vall, hogy a Luther-kabátot az igei istentiszteleten, az albát a szentségi istentiszteleten használja a liturgus.

A liturgikus öltözék tisztaságára, jó illatára, vasaltságára, hosszára és bőségére figyeljünk oda. Különös figyelmet igényel a Mózes-tábla, amelyet gyakran mossunk ki (sőt lehetőleg főzzük ki és keményítsük, és tartsuk az *Agenda* vagy a *Liturgikus könyv* borítója alatt, hogy ne gyűrődjön).

A liturgikus öltözék egyik funkciója, hogy eltakarjon – hiszen a szolgálattelvő nem a maga nevében, hanem Isten nevében áll ott. A liturgikus öltözék éppen a divatot kívánja távol tartani a szolgálattól. Ezért az sem mindegy, hogy mit vesz fel a szolgálattelvő a liturgikus öltözék alá, hiszen annak, ami kilátszik alóla (gallér, cipő, zokni stb.), harmonizálnia kell az öltözék többi részével.

Padok – székek – térdeplők

A liturgiában mellékszereplők, mégis fontosak. Az evangélikus templomokban (szemben ortodox testvéreink templomaival) mindenütt vannak ülőalkalmatosságok. Igyekezünk a padokat és székeket kényelmessé tenni, hogy a kemény fa vagy a rossz konstrukció ne zavarja a résztvevőt az ige hallgatásában, a testvéri közösség megélésében. A padoknak és székeknek is kell a karbantartás, időnként le kell csiszolni és újra kell festeni őket. Állapotuk meghatározza a templom összképét. Jó, ha nagyobb templomokban a pad alatt padfűtés is van a hideg évszakokra.

Ahol székek vannak a templomban, ott lehetőség van azok variálására, elhelyezésüknek az adott alkalomhoz és létszámhoz való igazítására. Élünk ezzel a lehetőséggel. Bizonyos alkalmi istentiszteleteken (keresztelő, konfirmáció, esküvő) tegyük az oltár elé is megfelelő székeket.

Az oltártérben – az evangélikus templomok java részében – található térdeplő: egyrészt a lelkész számára az istentisztelet elején elmondandó imádsághoz (vagy az úgynevezett térdeplő énekhez, amely a Szentlélek segítségül hívását jelenti), másrészt a gyülekezet számára az úrvacsoravételhez. Nagyobb létszámú – elsősorban nagyünnepi – istentiszteleten elterjedt a szokás, hogy ún. „mozgó úrvacsorai rendet” alkalmaznak, azaz a hívek nem térdelnek az oltárhoz, hanem sorban, egymás mögött érkezve, állva veszik magukhoz Krisztus testét és véré. Figyelni kell arra, hogy többféle úrvacsoraszertési forma esetén a megfelelő módon hívja ki a liturgus a bemártással, majd a közös kehellyel élő kommunikánsokat.

Evangélikus egyházunk az egyetlen, amely még tartja a térdelő úrvacsora gyakorlatát. Ne szakítsuk meg ezt a szokást, hiszen mély lelki és teológiai értelme van. Igyekezünk arra, hogy a térdeplőre kényelmesen lehessen letérdelni, formájában és keménységében segítse az odatérdeelő embert. Gondoskodni kell arról (akár kapaszkodószerű „oltárráccsal”), hogy könnyen fel lehessen állni a térdelésből. (Ugyanakkor idősebb embereket ne kényszerítsünk térdre, kézmozdulattal vagy a hirdetésben jelezzük, hogy nyugodtan maradjanak állva, hiszen az úrvacsoránál való térdelés nem üdvösségkérdés).

Térdeplőt használunk konfirmációnál a személyes áldáshoz, keresztelésnél a család megáldásához, esketésnél a házasság megáldásához. A térdeplő használatára a rendkívüli istentiszteletre érkezőket meg kell tanítani. Érdemes az előkészítő alkalommal (keresztelésre felkészítés, jegyesoktatás) ki is próbálni. Különösen menyasszonyi ruhában nehéz a térdeplőt használni, itt a liturgus vagy a vőlegény segítségére lehet a menyasszonynak.

Számos parókián található házi térdeplő. Élünk minél gyakrabban az imádságnak ezzel a sokat kifejező testtartásával, hiszen Kierkegaard dán filozófus-lelkész szerint az ember akkor a legnagyobb, amikor térdel. Ez az igazán helyes pozíció Isten előtt.

Oltárképek (szobrok)

Evangélikus templomainkban természetes a művészi ábrázolások és alkotások jelenléte. A képrombolók törekvése ellenére a reformációban megmaradtak az oltárképek és szobrok a lutheránus templomokban. Ezek többsége művészi értékű, teológiai mondanivalót hordozó alkotás. Karbantartásuk, tisztán tartásuk hozzátartozik a liturgikus szolgálat háttérmunkáihoz. Az oltárképeknél különösen is figyeljünk, hogy az oltáron található gyertyák viasza a láng elfújásakor ne fröccsenjen az oltárképre, mert esetleg helyrehozhatatlan sérüléseket okozhat. (Ezért van szükség a korábban említett gyertyakoppantóra.) A szobrok esetében – különösen is a festett szobroknál – óvatosan kezeljük azokat a tisztítás alkalmával. Ezek restaurálására bizonyos időszakonként szükség van, ez is a templom megóvásának feladatai közé tartozik. Csak szakembereket hívjunk meg ilyen munkára!

Jó, ha a gyülekezet mind az oltárképet, mind pedig a templomban található szobrokat, esetleg a hangvetőn található elemeket (galamb, Isten szeme, hétpecsétes könyvön ülő bárány stb.) jól ismeri, teológiai tartalmukat érti, hiszen ezek akár az igehirdetés illusztrációi is lehetnek, illetve a gyülekezet életének, történetének, alkalmainak meghatározó témáját adhatják. Különösen alkalmas erre a tanításra a konfirmációra való felkészítés; ha a templom történetével megismertetjük az ifjakat, tanítsuk meg nekik a berendezési tárgyak nevét, funkcióját, jelentését vagy szimbolikáját.

Liturgikus segédeszközök

Csak az, ami segít, és sohasem az, ami bárkit zavarhat

Természetes, hogy a gazdag liturgikus életnek gazdag keltára van. Oltárra helyezhető feszület, nagy Biblia, gertyák és tartójuk, paténa, cibórium, kehely, térdeplő, virág és vázák, könyvtartó stb. Ezek – jó esetben – saját jelentéssel bírnak, egy-egy fontos témáról tanúskodnak, sok esetben még prédikálnak is. Ezekhez járulnak azok a segédeszközök, amelyek nem hordoznak önálló jelentést, de fontos segítői lehetnek a liturgikus szolgálatnak. Az ilyen segédeszközök használatához is tudatos liturgikus magatartás szükséges. Egyrészt azért, nehogy túlbecsüljük szerepüket, másrészt azért, hogy mégis komolyan vegyük, mire szolgálhatnak a liturgiában.

Hangerősítő

A 20. század találmányának tűnik, s a kezdeti próbálkozások után hatalmas fejlődésnek indult a hangerősítők világa. Az egyszerű, alapzúgással rendelkező csöves erősítők és a primitív szénmikrofonok világától a mai kiváló hangminőséget produkáló eszközökig hosszú út vezetett, de manapság elérhető áron hozzáférhető egy viszonylag professzionális, templomi célokra megfelelő „minimál” berendezés.

Korábban *természetes eszközöket* használtak arra, hogy a liturgus és az igehirdető hangja érthető és jól hallható legyen a templom minden pontján. A templomépítésnél kiemelten figyeltek az akusztikus célokra. A szószéket úgy helyezték el, hogy megfelelően látható legyen, s a fölé épített hangvető a gyülekezet felé terelje a hangot. Az oltár központi elrendezése is segíthette a hang eljuttatását a jelenlévőkhöz. Különösen is figyeltek az evangélikus (protestáns) templomokban arra, hogy beszédakusztikájú tereket építsenek. Míg egy középkori templomban néhány szerzetes „tele tudta énekelni” az egész templomot a visszhangok miatt, addig az evangélikus templomokban igyekeztek „száraz” akusztikát tervezni, hiszen az ige egyházában fontos volt a szöveg jó érthetősége (számos templomban – éppen ebből a célból – utólag építettek hangvetőt a szószék fölé).

A retorika kiemelt fejezete volt az erősítők korszaka előtt a hangzás erőteljes artikulálása, távolból is jól hallható megformálása.

Mára már természetessé vált, hogy még a kicsi templomokban, kápolnában is van hangerősítő készülék. Ez részben segítséget, részben pedig új feladatot jelent. Segítséget, hiszen a beszélőnek nem kell erőlködni, hogy hangjával betöltse a teret; másrészt feladatot, mert a hangerősítés rossz technikai minősége vagy rossz használata nagyobb zavart tud okozni, mint ha erősítő nélkül szólalna meg a liturgus.

Alapszabály: minden ismeretlen térben és ismeretlen eszközzel az istentisztelet, tehát az „éles bevetés előtt” próbát kell végezni. Itt derül ki ugyanis, hogy milyen távolságra kell tartani a mikrofont, milyen hangerővel s milyen artikulációval kell belebeszélni, milyen módon vannak elhelyezve a hangszórók, s azok milyen módon „dolgoznak össze” vagy oltják ki egymás hatását. Más módon beszélünk, ha egy hangszóróval (vagy hangoszloppal) működik a berendezés, és másként akkor, ha a tér különböző pontjaira elhelyezett hangszórókat használó erősítő van a templomban. Más és más beszédmódot igényelnek a különböző karakterisztikájú mikrofonok, s az is kitapasztalandó, hogy mennyire lehet a mikrofontól eltávolodni akár előre, akár oldalra. Azt is fontos megfigyelnünk, hogy az adott hangerősítő milyen gyors beszédet engedélyez ahhoz, hogy a hang tiszta maradjon, és ne „kásásodjon”. Abban az esetben, ha többen is szolgálnak a liturgikus térben, kinek-kinek személyre szabottan kell beállítani a hangerőt és a hangszínt. Ki kell próbálni a berendezést ahhoz, hogy biztosítsuk hasznosságát, és ne nehezítsük a magunk dolgát és a befogadók figyelmét. (Mindez nemcsak a hangerősítésre vonatkozik, hanem a különböző hang- és képfelvételekre is.)

A gyülekezetnek – amennyiben a szolgáló hangja és a templom akusztikus körülményei ezt megkövetelik – áldoznia kell megfelelő minőségű hangberendezésre. Ez is az evangéliumhirdetés eszköze! (Olyan hangberendezésre érdemes beruházni, amellyel lehet hangfelvételt is készíteni. Ez hasznos lehet, betegekhez elvinni, interneten hozzáférhetővé tenni, később archiválni az igehirdetéseket.)

Vetítő

Egyre több liturgikus térben van már vetítési lehetőség. Korábban csak énekek kivetítéséhez használtak diavetítőt vagy írásvetítőt. A technikai fejlődés ezen a területen is hatalmas előrelépést hozott, és már megfizethető a normál körülmények közt hatásosan működő projektor. Ennek köszönhetően ma már nemcsak énekeket vetítenek ki, hanem több helyen az istentisztelet menetét, a felolvasott igéket, egyre gyakrabban vizuális illusztrációkat is – akár állókép, akár mozgókép bejátszásával.

A prezentációs technikák fejlődésével újabb lehetőségek nyíltak meg. Az alapkérdés mindig az, mi segíti az istentiszteletet: az istentisztelet gördülékenységét, „fogyasztóbarát voltát” (hogy például ne kelljen az énekeskönyvben lapozgatva keresgélni). Ugyanakkor fontos szempont, hogy mi segíti és nem zavarja az istentisztelet áhítatát, mi az, ami nem vonja el a figyelmet, és nem zavarja meg az imádság, az igehallgatás koncentrációját. A túl sok információ éppen úgy zavaró lehet, mint az, ha valaki információ hiányában nem érzi otthon magát. Ezért a vetítő használatá-

nál is a mértékletességre és az arányosságra kell figyelni. Kiemelten fontos, hogy a technika észrevétlenül működjék: elegendő fényerő, nem zavaró ki- és bekapcsolás, nem figyelemelvonó képváltások stb. Jó, ha egy gyülekezeti tag feladatul kapja/vállalja a vetítő kezelését, s nem a liturgus kezeli azt, hiszen mind a szolgálattelvő, mind a gyülekezet figyelmét elvonhatja egy ilyen, oda nem illő mozdulat vagy tennivaló. A kezelést vállaló személyt azonban jól fel kell készíteni, hogy tudja a dolgát, és valóban fontos háttérrel szolgálóként tekintsen önmagára.

A kivetített énekek gyakorlata ne helyettesítse a kézbe vehető nyomtatott énekeskönyvet. A kivetített információk megszerkesztése, tördelése, a bejátszott képek vagy filmek mennyisége arányos, a minősége pedig méltó legyen a liturgiához. Az igényesség a liturgia segédeszközeinél is alapelvárás.

Laptop, tablet, okostelefon

A mai gyülekezetvezető, egyházi szolgálatban álló ember életének mindennapjaihoz hozzátartozik a számítógép hordozható változatának valamely formája. Természetes hát, hogy szolgálatában is alkalmazni szeretné. Mivel egyháztörténelmi mértékkel mérve új eszközökről van szó, használatuknak nincs kialakult hagyománya vagy kultúrája. Úgy használjuk ezeket, hogy menet közben formálódik használatuk módja, s kinek-kinek egyénileg kell kikísérleteznie az optimális használat lehetőségeit és korlátait.

A laptop – mérete miatt – elsősorban rögzített helyre: asztalra, papi padba, olvasópultra kerül. Oltárra laptopot ne tegyünk! Oltáridegen, hiszen technikai eszköz, amelynek nincs szerepe az „első vonalban”. A padban alkalmas lehet kivetítő vezérlésére, de használata sohase legyen figyelemelterelő, feltűnő. Olvasópulton lehet a kivetítés vezérlője, de helyettesítheti a könyveket (Bibliát, igehirdetés-szöveget, hirdetőkönyvet stb.) is a digitális kor ezen velejárója. Ugyanakkor két szempontra nagyon komolyan oda kell figyelni: csak jó műszaki állapotban lévő eszközt használjunk, hiszen ha menet közben foglalkozni („vacakolni”) kell vele, az zavaró lehet, és mind a megszólaló, mind a hallgató figyelmét elvonhatja. Ugyanakkor fontos az, hogy a képernyő fényerejét jól állítsuk be: elegendő legyen a szöveg látásához, de ne jelentsen a természetes vagy beállított fényforrásos templomi megvilágításban zavaró ellenfényt. Ha a képernyő hideg fénye visszatükröződik a beszélő arcán, netán – albát hordva – a liturgikus öltözékén, az tragikomikussá válhat.

Ugyanez elmondható a tabletről olvasott igehirdetésről. Van egyház, amely ennek használatát megtiltotta. Evangélikus gyakorlatunk ezt nem tiltja, de az alapvető liturgikai mércével mérve meg kell felelni az elvárásoknak: a technika segítsen, ne vonja el a figyelmet, ne legyen zavaró, gond

nélkül működjön, esztétikus legyen. S ahogy a könyvben vagy jegyzetekben nem merülhet el az ember szabad beszéd közben, úgy a tablet használatakor sem meredhet a liturgus a képernyőre.

Az okostelefonról való éneklés már-már természetessé és megszokottá vált – elsősorban fiatalok körében. A bibliai szövegek okostelefonon való követése kevésbé. Ha abban gondolkodunk, hogy az istentiszteleten minden tárgy legyen természetes anyagból, s minden használati eszköz maga is jelképet hordjon, azaz prédikáljon, akkor az eseménynek sokkal inkább megfelelő a nyomtatott Szentírás használata – már csak azért is, mert pusztán fizikai formájában megjeleníti a teljes Szentírás egységét, amely nem csupán formai, hanem tartalmi egység az ige egyházában.

Énekszám tábla

Az sem teológiai kérdés, hogy milyen énekszám táblát használunk, mégis nagyon sokat segíthet az istentisztelet menetének gördülékenységében. Ha pontosak és egyértelműek az információk, az sokat segít; ha nem egyértelmű vagy nem logikus a sorrend, ha túl kevés vagy túl sok az információ, az gondot jelenthet. Különösen is fontos az egyértelműség akkor, ha az adott gyülekezet többféle énekeskönyvet használ (Evangélikus énekeskönyv, Gyülekezeti liturgikus könyv, ifjúsági énekgyűjtemény stb.). Fontos, hogy az istentisztelet kezdete előtt ellenőrizzük, rendben vannak-e, megfelelően kerültek-e ki az énekszámok. A legjobb megoldás ebben az esetben is, ha a feladatnak van gazdája, akár az egyházi, akár más személy. Ha kivetítjük az énekeket, akkor más értelmet nyerhet az énekszám tábla használata. Ebben az esetben is érdemes kiírni az énekszámokat (így aki korábban érkezik, előre végig tudja olvasni az énekek szövegét, meg tudja nézni a kiírt liturgikus énekeket). Ez ugyanis serkenthet az énekeskönyv használatára – nemcsak az énekek, hanem az imádságos rész forgatására is.

Már a hatvanas évek végén megjelentek elektromos, majd elektronikus énekszám táblák. Ma már látni olyat is, amely digitális képernyőt használ erre a célra. Ennek technikai vonatkozásaira érvényes mindaz, amit fentebb a laptop és tablet használatával kapcsolatban rögzítettünk.

Hirdető tábla

Jó, ha a templom bejárati (kijárati) részénél van gyülekezeti hirdető tábla. Ez igen hasznos lehet abból a szempontból, hogy nem kell mindent a szószéki hirdetésen elmondani. Ez ugyanis – különösen a nagyobb gyülekezetekben – azt a veszélyt hordozza magában, hogy a hirdetés hosszabb lesz, mint a prédikáció. Lényeges, hogy a hirdető táblán az állandó információk (rendszeres gyülekezeti alkalmak

hirdetése) mellett mindig legyen friss, aktuális hirdetemény (meghívók egyéb eseményekre, hangversenyekre). A már elévült hirdetéseket időben el kell távolítani. Ez rendszeres odafigyelést igényel, ugyanakkor a naprakész információ vonzza az érdeklődést, és sok esetben nagyon megkönnyíti a gyülekezet szervezését. A hirdetőtáblán elhelyezhetünk konkrétan az istentisztelettel kapcsolatos információkat, leírásokat is. Hasznos lehet, ha a hirdetőtáblára kiírják a vasárnap igéit, sőt az offertórium célját is. Ide érdemes helyezni az elvitelre szánt szórólapokat vagy egyéb információs anyagot is, például a lelkészi hivatal nyitvatartási idejét, a lelkész elérhetőségét.

Liturgikus magatartás digitális területen

E sorok megírásakor dűl a Covid19-világjárvány. Ez témánkat még aktuálisabbá teszi. A 21. század első harmadában a liturgikus magatartást a digitális korszak vonatkozásában is végig kell gondolnia az egyháznak és a szolgáltatóknak. Ez a témakör azonban folyamatosan megújításra szorul, hiszen ismeretanyagai nem a múltból, a tradícióból származnak, hanem abból az indítékból, amely megpróbálja a jövőt formálni – természetesen a korábbi liturgikus tapasztalatok figyelembevételével, de döntően új utakat keresve és járva.

Egy új korszak kihívásai

A kereszténység korábbi korszakaiban elsősorban a verbális kommunikációra, illetve a mozgás és ábrázolás kommunikációjára hagyatkozott. A digitális forradalom teljes mértékben átalakította a kommunikációs formákat és kultúrát, s ebben kell megtalálni a helyünket a keresztény liturgia gyakorlásával és formálásával. Ezt a korszakot kevesebb szó, kevesebb írás jellemzi, sokkal több a vizualitás, a hanghatás. Az emberek közötti kommunikáció is változóban van, s a személyes kommunikáció szerepét jelentős (egyre jelentősebb) mértékben átveszi a mediális kommunikáció (különböző közösségimédia-felületek). Hogyan mutatkozunk, hogyan szólalunk meg, milyen interaktivitásra vállalkozunk? – ezekre a kérdésekre választ kell adnunk. Mennyiben tudjuk az új digitális médiumok segítségével felhasználni a korábbi liturgikus formákat, eseményeket az evangélium továbbadására, és mennyiben szükséges új műfajokat teremteni? Lehet-e úgy megszólalni, mozdulni, cselekedni az új műfajokban, mint az eddigi, személyes találkozást feltételező liturgikus cselekményekben? A változás, amelyet ez a helyzet hoz, csak formai változás, amely a kincsünk, mondanivalónk hordozójában rejlik, megközelítés szempontjából beálló változás vagy egyben tartalmi változás is? A teljes találkozás Isten és ember közt – ige és

szentségek – csak gyülekezeti közösségben jöhet létre. Az egyházban. Digitális formában csak igeliturgia van, úrvacsora és keresztség nincsen!

Az egyértelművé vált, hogy az örök evangélium aktuális megszólaltatása a fő feladat. Ez minden kor kihívása volt, de különösen is a forradalmi változások idején (képábrázolás, földművelő életre való áttérés, írásbeliség kialakulása, könyvnyomtatás létrejötte, ipari forradalom, végül a digitális forradalom). Ma még inkább érezzük az eddig hagyományos formában megszólaltatott evangélium és az új módszerek távolságát, netán feszültségét, de ennek áthidalása izgalmas és méltó feladat.

Rendkívüli helyzet és mindennapos használat

A *világjárvány* idején rákényszerültek a gyülekezetek arra, hogy a zárt templomajtók és a közösségi találkozássok ellehetetlenülése miatt digitális médiumokat vegyenek igénybe a gyülekezet elérésére, lelki táplálására, az evangélium hirdetésére és a lelkigondozásra. Rövid idő alatt kénytelenek voltak a szolgáltatók – elsősorban önképzéssel – digitális kommunikációra képes személyekké válni. Ezen próbálkozások minden gyermekbetegsége mellett az átállás sikeres volt. Ugyanakkor hosszú folyamat során lehet és kell megtanulni azt, hogy egy istentisztelet- vagy áhítatközvetítés üres templomban milyen liturgikus magatartást igényel. (Természetesen nem feledve, hogy ez mindenképpen szükség-istentisztelet, hiszen az istentisztelet mindig feltételezi az egyház – a helyi egyház, tehát a gyülekezet – közösségét.) Messzebb nézni és látni, halkabb szóval, de távolabbra eljuttatni az örömhírt, plasztikusan megéreztetni az áldás – digitális médiumokon is átható – erejét, olyan zenét, éneket a liturgiába beszerkeszteni, amely nem csupán hallgatható, hanem otthoni bekapcsolódásra, azaz közös távéneklésre készlet – mindezt tanulnunk kell.

A *mindennapok* világa is ebbe az irányba terel. Egyre több kommunikáció a digitális felületeken zajlik, s a „digitális bennszülött nemzedék” (elsősorban a Z és az alfa generáció) már mindennapjait is ezen keretek közt éli. Természetes hát, hogy az egyházaknak, a tanúságtevőknek, ha el akarják érni ezt a korosztályt, használniuk kell a megfelelő felületeket. Ezeknek a médiumoknak azonban más a nyelve: tömörebb, új kifejezéseket használó, új gondolkodást is sejtető. Ennek megtanulása az egyház szolgáltatóinak a mandátumukhoz tartozó lényegi kérdés.

Beszélhetünk-e egyáltalán ebben a helyzetben liturgikus magatartásról? Illik-e ez a kategória a digitális világban végzett szolgálatra? Egyértelmű igen a válasz. Egyrészt a hagyományos formák közvetítésénél ki kell alakítani a közvetíthető beszéd- és cselekvésmódot, másrészt ki kell fejleszteni az új eszközökön keresztül való megnyilvánulá-

sok útját. A helyes liturgikus magatartás, ha a liturgia (Isten közhasznú szolgálata) nem téveszt célt, az örök evangélium eljut a mai emberhez. Ennek felméréséhez állandó visszajelzésre, kontrollra van szükség, s ha kell, a cselekvési módban is változtatásokat kell végrehajtani. Nemcsak a cél elérése a küldetés, hanem a tartalom változatlansága is. Ehhez egy bizonyos fordítói (tolmácsi) feladat elvégzésére van szükség. Úgy átfordítani az evangéliumot, hogy az ne gyengüljön meg erejében, és végképp ne vesszen el, hisz akkor minden próbálkozásunk végső soron értelmetlen és kudarcra ítélt. Folyamatosan vizsgáljuk meg a megjelenést, a megszületett tartalmakat. Ehhez rendeljük az igényes megrendezést és az új közeg esztétikus, vonzó képi és hanganyagának megvalósítását.

A kialakítás új időszaka természetesen gyermekbetegségek sorával jár. A legveszélyesebb, ha idő előtt adunk ki a kezünkől ki nem érlelt munkát, vagy jelenünk meg bizonytalansággal ezeken a felületeken. Az új megjelenésnek is sugározni kell az evangélium erejét, a kommunikáló hitbizonyosságát. Nem csupán programkészítők, digitális tartalomfejlesztők vagyunk, hanem Isten hírnökei, megnyilvánulási eszközei.

Igazi csapatmunka

A digitális eszköztár használata sokkal inkább a csapatmunkára épül. Ellehetetlenül az az egyháztörténetben megismert torzulás és deformálódási folyamat, amely lehetővé tette az egyszemélyes liturgikus gyakorlatot, „szertartás-kivitelezést”. Össze kell dolgozni a számítástechnikusoknak, a hardver- és szoftverszakértőknek, a tartalomkészítőknek és a „végterméket” elkészítőknek. Eközben pedig szükség van a szakmai tanácsadókra. Mindez korábban is – a maga stílusának és lehetőségeinek megfelelően – adott volt, de többnyire nem éltek vele a kétezer éves tradíciók begyakorlott volta miatt. Most az új helyzet bizonytalanságában kiderül, hogy a liturgikus munka is igazán csak csapatmunkában képzelhető el. A több egyéni kreativitás igazán csak a csapatmunkában nyilvánul meg, válik eredményessé.

Saját stílus kialakítása

A digitális médiumok variációs kínálata sokkal gazdagabb, mint a korábbi eszközöké valaha is. Ezért a lehetőség mellé nagyobb felelősség is társul, ami abban nyilvánul meg, hogy a személyes képességeket, az Isten adta egyéniséget s

az abból fakadó fantáziadús cselekvőképességet hozzá kell adni. Ez nem torkolthat egyénieskedésbe, hanem a közös kincs egyéni gazdagítása lehet. Ugyanakkor a saját stílus kialakításánál nem hagyható figyelmen kívül a hovatarozás: Isten szolgáljaként végzem a teendőimet, Isten hírvivőjeként szólok meg, Isten üzenetének közvetítőjeként alakítom ki a digitális környezetet.

A kreativitásért való imádság és a kreativitásért való igyekezet a munka eszköze, hiszen a digitális világ jelentős mennyiségi többletet hozó kínálatlással áll elő, s a hagyományos megjelenési forma gátlója lehet már a kapcsolatfelvétel első lépcsőjének. A vonzóbb, látványosabb, újszerűbb kínálatra térnek rá a keresők és válogatók.

Röviden, könnyen, érthetően

Az új műfaj új időstruktúrában jelent meg és bontakozik ki. A régi negyvenperces prédikációkat felváltotta először a húsz-, majd a tízperces igehirdetés. A felgyorsult, túlkínálatot hozó információs társadalomban a rövid műfajok életképesek és célravezetők. Már a televíziós közvetítések-nél is kiderült, hogy az igehirdetés a maga klasszikus értelmében nem televíziós műfaj. Amikor hosszúra nyúlik, amikor a villogáshoz és vibráláshoz szoktatott közönség nem kap elegendő ingert, akkor veszi a távkapcsolót, és továbbkapcsol. Ez a helyzet nagy fegyelmettséget kíván mind a megszólalótól, mind pedig a képkalkotótól. Ismétleten jelezni kell, hogy a digitális térben való egyházi megjelenés nem kiváltója a templomi programoknak s az istentiszteleti életnek, hanem kiegészítője vagy szükség idején (de csakis erre az időre) kényszerű helyettesítője. Meg kell jegyezni azt is, hogy nagy a felelőssége a készítőknél abban is, hogy a forma adekvát legyen a tartalomhoz. Könnyed forma nem tud súlyos tartalmat hordozni!

Mi nem igényeket akarunk kiszolgálni, hanem igényt ébreszteni az Isten közelségére, amelyet elsősorban az egyházban élhetünk meg. Egyház nélkül aligha. Nem az elvárásokhoz alakítjuk az istentiszteletet, hanem az istentisztelet magasságába hozzuk az igényeket.

A „hashtag-korszakban” címszavakban kell tudni továbbadni az evangéliumot. Ha azonban az első lépés, a kapcsolatépítés megtörténik, bizonyára megtaláljuk az utat az evangélium hirdetésének részletes lehetőségéhez. A könnyedség sem jelent tartalmi könnyűséget. Csupán formát, amely a súlyos tartalmat kell, hogy hordozza. Az érthetőség pedig a tanúságtévő részéről sok esetben nyelvtanulást és nyelvi leleményességet is jelent, hogy az új kontextusban adekvát módon ki tudja fejezni magát.

Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj I.

Bibliatanulmány

■ ZÁSZKALICZKY PÁL (ID.)

Az „ige” szónak – tanultam a fői evangélikus elemi népis-kola negyedik osztályában – két jelentése van. Jelenti Isten szavát, azt, ami Isten szájából származik; ugyanakkor az ige „cselekvést, történést, létezést jelentő szófajta”, s mint ilyen, elkülönül a névszóktól (főnév, melléknév, számnév stb.). Gyakorló lelkészként többször eszembe jutott, jó lenne utánanézni annak, hogy ez a kettős jelentés magával hoz-e teológiai vagy „csupán” homiletikai tartalmat, befolyásolja-e gondolkodásunkat, illetve gazdagítja-e igehirdetésünket vagy sem. Most, több mint hatvanéves igehirdetői gyakorlat után – a Szentírás és kevés rendelkezésre álló irodalom segítségével – talán nem is kutatni, csak gondolkodni szeretnék az említett kettős jelentés számunkra elérhető hozadékáról. Nem tudományos előadást készítek; ha valamihez, talán bibliatanulmányhoz lesz hasonló az, amire vállalkozom.

Elsőként a *rendszeres teológia* terén kutakodom. Ahogyan „már emberi viszonylatban is a szellemi tartalom kinyilvánításának és közlésének két fő alakja és eszköze egyrészt a cselekvés, a tett, másrészt a szó, a beszéd, melyet, ha tartalma felmagasztosul, már emberi viszonylatban is ige-nek szoktunk nevezni” – olvashatjuk id. PRÓHLE Károly dogmatikájában (1948, 23. o.). Ehhez hasonlóan az isteni kinyilatkoztatásnak is két fő formája van. A tények, tettek, események sorozatának „szuverén cselekvő alanya maga az élő Isten, ezekben a tényekben Isten maga cselekvően lép bele az emberi történetbe” (uo.). A *ténybeli kinyilatkoztatás* kezdetén áll az inkarnáció, ezután következik Krisztus áldozati kereszthalála, feltámadása, mennybemenetele, a Szentlélek kiáradása és az idők végén Krisztus újra eljövetele. Mindezekhez csatlakozik „a kinyilatkoztatás másik fő formája, az *igei kinyilatkoztatás*, a kinyilatkoztatás igéje” (uo. 24. o.), például az inkarnációhoz az angyalok karácsonyi üzenete, a golgotai kereszthalálhoz Jézus előzetesen elmondott szavai (pl. „*A jó pásztor életét adja a juhokért*” –

Jn 10,11) és az úrvacsora szerzési igéje. „Az igei kinyilatkoztatás [...] fölveszi magába tartalomként a ténybeli kinyilatkoztatást is, és az ige révén nyeri meg az isteni kinyilatkoztatást azt az alakját, melynél fogva közvetlenül személyesen szól az emberhez, és hívja Istenhez Jézus Krisztusban. Így válik [...] az ige az isteni kinyilatkoztatásnak mindent felölelő, befejezett és állandóan eleven személyes formájává. Ez a viva vox evangélii, az evangélium élő szava. A ténybeli kinyilatkoztatás természetéhez tartozik, hogy tényei az egyszerűség, a megismételhetetlenség bélyegét viselik; ellenben az ige korlátlanul megismételhető, s arra hivatottak ajkán állandóan megújul, megelevenedik.” (Uo.)

Utolérhetetlen tömörséggel fejt ki ugyanezt evangéliuma prológusában János: „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és az Ige Isten volt. [...] Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. [...] Az Ige testté lett...*” (Jn 1,1,3,14) Isten az Igében, az Ige Istenben volt és élt a világtéremtés előtti örökkévalóságban. Minden tapasztalható valóság, minden élet akaratából és szava által jött létre. Isten a kimondott Ige által teremtett, s ő maga és az Ige lett testté Fiában, a Krisztusban is, ezért is mondhatta Jézus a földi, esendő és mulandó állapotában is: „*Én és az Atya egy vagyunk*” (Jn 10,30). Ezekben a jánosi mondatokban tehát egyszerre van jelen a történeti (illetve a történelem előtti) tény, a teremtés és annak Jézus által kimondott magyarázata, igéje.

Természetesen nemcsak az angyalok szólaltak meg a betlehemi éjszakában a pásztorok füle hallatára, hanem maga Isten is sokszor szólt. Beszélt Ádámmal és Évával, a gyilkos Kainnal, az égő csipkebokorból szólította meg Mózeset, a Sínai-hegynél kihirdette az emberi életet szabályozó Tízparancsolatot. *Istenünk beszélő Isten*, szava maga az ige, kinek-kinek a saját nyelvén hallható és megérthető isteni-emberi szó. Ez az isteni-emberi szó, az Ige lett „testté”, emberré Jézus Krisztusban. Az ő utolérhetetlen példázataiban, a Hegyi beszédben, minden kimondott szavában, még

ellenfeleivel folytatott vitáiban is félreérthetetlenül hangzik Isten igéje, tetteiben – elsősorban golgotai kereszthalálában lesz nyilvánvalóvá az Atya akarata, aki ezt mondja: „...nem kívánom a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy a bűnös megtérjen útjáról, és éljen.” (Ez 33,11) A kereszt hirdeti: Isten nem ítél, hanem megbocsát, nem gyűlöl, hanem szeret, nem pusztítja el a bűnöst, hanem önmagát adja érte. Ez ugyan botránkozás az embernek, mégis benne mutatkozik meg Isten mentő szeretete (1Kor 1,18–25).

Isten megszólal, minden szava ige, de ige mindaz, amit nevében az Ószövetség prófétái szólnak, hiszen rajtuk keresztül is Isten szól. Az ígét mondja tovább, ígét hirdet a tizenkettő és a hetven tanítvány, az apostolok, sőt Kajafás (Jn 11,49–52; 18,14), Gamáliél (ApCsel 5,34–39) és Jézus halála után a római százados is (Lk 23,47). A felsoroltak száján elhangzó beszéd, más szóval a *hirdetett ige volt az első*, s később írták le mindazt, ami elhangzott, s mindazt, ami a hangzó igével kapcsolatban történt. A *leírás eredménye a Szentírás, Isten írott igéje*, az Ószövetséget és az Újszövetséget tartalmazó Biblia. Ennek olvasása, megértése, újra való hirdetése Isten és Jézus Krisztus elhívott szolgálóinak a feladata. Természetesen mindezekben működött a Szentlélek, ő teszi hitelessé, befogadhatóvá és életet formálóvá Jézus szavát, aki „*úgy tanította őket, mint akinek hatalma van*” (Mt 7,29), s az apostolokét is, hiszen azok pünkösdi igehirdetése „szíven találta” a nagyszámú hallgatóságot (ApCsel 2,37). Az ige első szóbeli hirdetésében, a hirdetett ige leírásában, majd az írott olvasásában és újra hirdetésében mindig *jelen van Isten Lelke*, aki azért munkálkodik, hogy a Krisztusban való hitre eljussunk. Ő – a Szentlélek – „*támaszt hitet – ahol és amikor Istennek tetszik – azokban, akik hallják az evangéliumot*” (CA 5). Ezért is nagyon fontos, hogy Isten igéjének mai megszólaltatói igehirdetésük mondanivalójában hűségesek legyenek az írott igéhez, ismervé Jézusnak ezt a figyelmeztetését is: „...*én nem magamtól szóltam, hanem aki elküldött engem, maga az Atya parancsolta meg nekem, hogy mit mondjak, és mit beszéljek. [...] Amit tehát én mondok, úgy hirdetem, ahogyan az Atya mondta nekem.*” (Jn 12,49–50) Aki Isten írott igéjével megegyező mondanivalóval, a Szentlélek segítségül hívásával lép a szószekre, az élheti át, hogy szava Isten szavává lesz. Nemcsak képletes értelemben, hanem valósággal Isten szava. Erre figyelmeztettek reformátoraink is: *predicatio verbi Dei est verbum Dei*, azaz Isten igéjének hirdetése Isten igéje. „A vallásos beszéd Istenről, a prédikáció Istenből (szól). Amannak csak tárgya, ennek meg az alanya Isten.” (TÖRÖK 1985, 59. o.) Igehirdetőinknek ez a hallatlan lehetősége óriási felelősséget is jelent, hogy azt mondják el, s nem mást, amit Urunk rájuk bízott, sem többet, sem kevesebbet, ám csodálatos eredményt is ad: Isten igéjének hirdetése ajkukon Isten igéjévé lesz, a hallgatókban hitet ébreszt és erősít, vagy – a missziói parancs értelmében – őket Jézus tanítványaivá teszi (Mt 28,19). Szabad-e erről a lehetőségről lemondania Isten mai papjának, aki végül is *minister verbi divini*, azaz Isten igéjének a szolgálója?

Az „ige” szóról a következő meghatározást találjuk a *Magyar értelmező kéziszótárban* (1972):

ige – főnév 1. *nyelvt* Cselekvést, történést, állapotot, létezést kifejező szó(faj) (pl. *megy*) 2. *rég irod* Szó. / *népr* Babonás ráolvasáskor mondott szó, szöveg. *Bűvös ~k.* / *irod* Kinyilatkoztatásszerű kijelentés. / *vall (prot.)* bibliai idézet. / *vall:* *~t hirdet:* (prot.) prédikál. 3. (tulajdonnév-szerűen) *vall:* Az *~:* Isten [tör].

Ezeket a meghatározásokat azzal a megjegyzéssel fogadhatjuk el, hogy talán éppen az elmúlt évtizedek ökumenikus közeledésének következményeként az „igehirdetés” és a „prédikáció” szavak jelentésében már nincs különbség, mindegyik felekezetben ugyanazt jelentik. Viszont az itt nem szereplő „szentbeszéd” szót a római katolikus egyházban még napi szinten használják, az Istenről vagy egy választott bibliai ígéről szóló beszédet jelenti.

A továbbiakban a Szentírásban előforduló, nyelvtani szempontból csoportosított „igék” biblikus tartalmát szeretném vizsgálni. A szentíró hogyan használ egy-egy szót Istenre és hogyan az emberre, a szó ugyanazt jelent-e mindkét esetben, vagy mást? Mit jelent kettejük kapcsolatában, esetleg változik-e a szó jelentése az Újszövetség lapjain az Ószövetséghez képest, vagy nem? Tudom, hogy vállalt feladatomban képtelenség teljességre törekednem. Amikor egy-egy szót a Biblia számos előfordulási helyéről idézek, abban a reményben teszem, hogy az idézett igehelyek leírása, olvasása már önmagában is, de Isten Lelke segítségül hívásával mindenképpen erősíti hitünket.

A létezést kifejező igék a Szentírásban

A *létezés* szó – az értelmező kéziszótár szerint – főnév. Jelentése: az a tény, hogy valaki, valami létezik. A szótár példát hoz: *az anyagi világ létezése*. A létezés irodalmi értelemben az élet szónak felel meg.

A *létezik* ige első jelentése: (valamilyen hatást kifejtő) léte van valaminek. Erre példa: *A tudattól függetlenül létezik*. Második jelentése: fennáll, van, előfordul. Példa: *Ez csak az ő fantáziájában létezik. / Nem létezik!* (azaz lehetetlen).

A *létege* szó főnév. Nyelvtani jelentése: a létezést kifejező „van”, illetve „lesz” jelentésű ige.

Az *él* ige. Első jelentése: életműködést fejt ki, életben van. A két szó tehát, amelyek bibliai előfordulásait keressem: az *él* és a *van*, illetve ennek jövő idejű formája, a *lesz*.

Az őstörténet

Mózes első könyve 1–11. fejezetét őstörténetnek nevezi a szentírástudomány. Ezek a fejezetek arra a kérdésre válaszolnak: kicsoda Isten, aki a világot teremtette? És „kicsoda a teremtett ember, s hol van helye a teremtett világban?

Csak hogy erre a kérdésre nem meghatározások felelnek, hanem elbeszélések, képek és családfák, egyszóval östörténetek, amelyekből ki kell bányásznunk a kijelentést. [...] Az 1Móz 1–11 nem mai értelemben vett történetírás, de minden elbeszélésnek megvan a történeti magva; mondhatjuk rá, hogy mítosz, de a szónak nem vulgáris, hanem tudományos értelmében; és hitünk szerint kijelentés (kinyilatkoztatás), de nem betűiben, hanem teológiai mondanivalójában.” (HAMAR 1989, 6. o.) Más szóval: az östörténet múltba tekintő prófécia, történeteket használó igehirdetés vagy „prófétai történetírás” arról a történelem előtti korszakról, amelynek még nem voltak emberi krónikásai (vö. Pákozdy László, idézi HAMAR 1989, 16. o.).

Az östörténeten belül Mózes első könyve tulajdonképpen két tereméstörténet egymás mellé szerkesztéséből született. Az első fejezet (tulajdonképpen 1,1–2,4a; az úgynevezett Papi irat része) „Isten felől (mintegy felülnézetben) ábrázolja ugyanazt a valóságot”, a második fejezet további része (az úgynevezett Jahvista) „az ember felől (mintegy alulnézetben)”. A „különbségek ellenére a két bizonyágtétel teológiai mondanivalója tökéletesen megegyezik. Szemmel látható, hogy mindkettőt ugyanaz a Lélek avatta a kijelentés közvetítőjévé.” (HAMAR 1989, 16–17. o.) Az első fejezet szerint a Lélek, *Isten Lelke is jelen volt a teremtésben*, hiszen amikor a föld „még kietlen és pusztá volt, a mélység fölött sötétség volt, de Isten Lelke lebegett (az eredeti szó egyik jelentése szerint 'kotlott') a vizek fölött. S mert Isten szólt, tehát az Ige hangzott, s így – az Újtestamentum tanúsága szerint – *Isten Jézus Krisztusban és reá nézve teremtett mindent* (vö. Jn 1,3; Kol 1,16). Tehát „Krisztusnak kezdetől fogva köze van a világhoz: Ő a sajátjába jött. Hiányzott a világból, mielőtt eljött. Annál súlyosabb az az ítélet, hogy mégsem fogadták be őt.” (Jn 1,9–11; vö. PRÖHLE 1958, 29. o.) Isten pedig a tereméstörténet első hat napja során megparancsolta, minek kell következnie (pl. „*Legyen világosság! És lett világosság*” – 1Móz 1,3), majd a napok végén „*látta Isten, hogy ez jó*” (1,10). „*A hetedik napra elkészült Isten a maga alkotó munkájával [...]. Azután megáldotta Isten a hetedik napot, és megszentelte azt...*” (2,2–3)

A Jahvista szerző a 2,4b–25 szakaszban a szárazföldi, vízi állatok teremtése után – mintha az előző fejezet tartalmát részleteznék – írja le az ember teremtését, majd az Éden-kert ültetését, 1Móz 3-ban pedig az ember bűnbeesését és Isten büntetését. A maga képmására és hasonlatosságára „*megformálta az Úristen az embert a föld porából, és az élet leheletét lehelte az orrába. Így lett az ember élőlény.*” (2,7) A Teremtő látja, hogy az ember elnevezi az állatokat, de azokat nem tekinti társainak. Ádám örül az életnek, de elsősorban a vele való közösségre teremtett, „*hozá illő segítőtárs*”, Éva megformálásának. Isten magától értődően vált szót az emberpárral, szemükre hányja engedetlenségüket, meghallgatja mentegetőzésüket, és meg is bünteti őket. Mindeközben nem kell „bemutatkoz-

nia”. Ádámnak és Évának tudnia kellett, hogy Isten teremtő Úr, s ők csupán teremtmények.

Isten tehát életet adott egy teremtményének, aki az előtte megteremtettekkel ellentétben érezni és gondolkodni tud, s érzéseit, gondolatait ki is tudja fejezni. Lehet vele beszélgetni, és végre tudja hajtani mindazt, amivel őt teremtő Ura megbízta. A férfiember és az asszonyember összetartoznak, ők ketten „*lesznek egy testté*” (24. vers), ők ketten kapták a szaporodásnak, a föld betöltésének és uralmuk alá hajtásának a parancsát (1,22–23) és a 2. fejezet szerint az Édenkert őrzését és megmunkálását. Ez a kezdeti állapot a bűnesettel szűnt meg, amikor az emberpár inkább hallgatott a kísértőre, mint Istenre. Az ember Isten helyére pályázott, mert önmaga akarta meghatározni, hogy mi a törvény és mi a bűn. Ezekben önmaga felett senkit, még Teremtőjét sem fogadta el bírónak. Isten megbüntette mindhármukat, a kísértő kígyót, a tiltott gyümölcsöt szakító asszonyt és a rá hallgató férfit is. A büntetésből most csak a munkával kapcsolatosra figyeljünk: az ember miatt a föld lett átkozott ('*ádám* miatt '*adámá*'), s ezért Ádámnak fáradsággal kell megélnie belőle. A föld tövist és bogáncsot terem, s az embernek arca verejtékével kell kenyerét megtermelnie. Ádámnak (a férfiembernek és az asszonyembernek) vissza kell térnie a termőföldbe, amelyből vétetett. „*Bizony por vagy, és vissza fogsz térni a porba!*” – fejezi be Isten a büntetések sorát (1Móz 3,14–19). Ilyen természetesen beszél a Teremtő a halálról. Itt tehát szó sincs arról, hogy az ember halála a bűneset következménye, vagyis Isten büntetése lenne. Az ember a teremtett természet része, testének minden anyaga megtalálható a termőföldben, halálában „a homo humusszá lesz. Ámde nemcsak a homo, a növények és az állatok is. [...] A termőföld (így) az ember bölcsője, élettere, kenyéradója és végül hamvvedre.” (HAMAR 1989, 22. o.) Tudja ezt a Prédikátor is: „...*elmegy az ember örök otthonába [...]. A korszó eltörik a forrásnál, és a kerék belezuhan a kútba. A por visszatér a földbe, olyan lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Istenhez, aki adta.*” (Préd 12,5c.6b–7) Jób pedig, aki gyermekei és vagyona elvesztését Isten kezéből próbálja elfogadni, nem tőle, hanem hozzá menekül: „...*én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára megáll a por fölött, és ha ez a bőröm szertefoszlik is, testem nélkül is meglátom az Istent.*” (Jób 19,25–26)

Az ósatyák története

Az ósatyák története során *Isten megszólítja Ábrámot*, elküldi őt rokonsága közül, új nevet ajándékoz és új hazát, számtalan utódot, bőséges áldást ígér neki (1Móz 12kk). Mindezt megismétli Izsákkal (1Móz 26,24), majd egy egész éjszakai tusakodás után a csaló Jákóbot is új névvel ajándékozta meg (1Móz 32,29–30), de nevét egyiküknek sem árulja el. Az Egyiptomból elmenekült Mózeset az égő csipkebokorból nevének szólítja, és ezt mondja magáról: „*Én va-*

gyok atyádnak Istene, Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákób Istene.” (2Móz 3,6) Elmondja, hogy népének Egyiptom hatalmából történő kiszabadításához őt szemelte ki, s ezért akarja elküldeni Egyiptomba, népéhez és a fáraóhoz. Mózes szabódik, kifogásokat fogalmaz meg, majd tudni akarja Istene nevét. Kérdésére ezt felelte Isten: „Vagyok, aki vagyok. [...] Így szólj Izráel fiaihoz. A »Vagyok« küldött engem hozzatok. [...] Ez az én nevem mindörökre, és így szólítsatok engem nemzedékről nemzedékre!” (2Móz 3,14.16)

Ez az első hallásra titkolózásnak vagy elzárkózásnak hangzó önkinyilatkoztatás csak az előbbiekkal együtt érthető. Tudhattok arról, mit cselekedtem Ábráhámmal, Izsákkal és Jákóbbal, ezeket hallhattátok apáitoktól. Aki tehát eddig voltam, az vagyok ma, s ugyanaz leszek holnap is. Eddig is veletek voltam, ezután is veletek leszek. Isten tehát „az eddig ismert névnek adott új tartalmat: leszek, azaz veletek leszek népem történetében. Ezzel jelzi, hogy most valami új következik, ami azonban a régivel is kapcsolatban van.” (PÁLFI 1949, 59. o. 13. jegyz.) Meg fogom bizonyítani magamat, hiszen „lenni” sohasem tétlen, nyugalmi lét, hanem állandó tevékenység. Mintha azt mondaná: „Bízd csak rám néped sorsát és jövőjét, Mózes, néped az én népem!” Ugyanakkor biztatja az Egyiptomba vonakodva induló Mózes is: „Bizony, én veled leszek!” (2Móz 3,12)

Isten megtartotta ígéreteit, s nemcsak Egyiptomból szabadította ki fiait, de Izrael későbbi története során is szabadítójuk volt. Erről az Úrról így énekel a zsoltáros: „Él az Úr, áldott az én kösziklám, magasztaltassék szabadító Istenem!” (Zsolt 18,47) Az Ószövetség sokszor hasonlítja élő Istenét a pogányok bálványaihoz: „A mi Istenünk a mennyben van, megalkotott mindent, amit akart! A bálványok ezüstből és aranyból vannak, emberi kéz csinálmányai. Van szájuk, de nem beszélnek, van szemük, de nem látnak. Van fülük, de nem hallanak...” (Zsolt 115,3–6a) Izrael Istene azonban beszél, megszólítja övéit, látja népe nyomorúságát, s meghallja kiáltását. A pogányok isteneihez képest él! Ennek örömét – szavait Isten szájába adva – így fejezi ki élete végén Mózes: „Lássátok be, hogy csak én vagyok, nincsen Isten rajtam kívül! Én adok halált, és én adok életet, összeűzök és gyógyítok, nincs, aki kezemből kimentsen. Kezem az égbe emelem, és megesküszöm önmagamra, az örökké élőre...” (5Móz 32,39–40)

A teremtett ember tudja, hogy földi élete véges, s nemcsak a Saul elől menekülő Dávid vallja félelmében: „...csak egy lépés választ el engem a haláltól” (1Sám 20,3d), de Isten mai népe is így énekel: „Minden ember csak halandó, / Minden test, mint fű, virág [...]. / E testnek porrá kell lenni...” (EÉ 512,1) Isten azonban nem hagyja magára halandó gyermekét, segítségére siet. Emlékezteti népét a sivatagban naponta hulló mannára. Azzal adta tudomásukra,

hogy „nemcsak kenyérrel él az ember, hanem mindazzal él az ember, ami az Úr szájából származik” (5Móz 8,3b). Népe életéhez tartalmat, tartást, életkedvet ad törvénye által: „Tartsátok meg rendelkezéseimet és törvényeimet, mert aki megcselekszi azokat, él általuk.” (3Móz 18,5) A Tízparancsolat egyetlen parancsához, a szülők tiszteletéről szólóhoz még ígéretet is fűz: „Tiszteld apádat és anyádat [...], hogy hosszú ideig élhess, és jó dolgod lehessen azon a földön, amelyet Istened, az Úr ad neked!” (5Móz 5,18) Ugyanakkor Jakab apostol figyelmezteti a sokszor meggondolatlanul tervező embereket: „...azt sem tudjátok, mit hoz a holnap. Mert a ti életek olyan, mint a lehelet, amely egy kis ideig látszik, aztán eltűnik. Inkább ezt kellene mondanotok: Ha az Úr akarja, akkor élünk, és ezt vagy azt fogjuk cselekedni.” (Jak 4,24–25) Isten népe, aki tisztelettel borul térdre „a királyok Királya és uraknak Ura” elé, boldogan vallja: „Övé egyedül a halhatatlanság...” (1Tim 6,15b.16a) És hozzáteszi: „...én bízom benned, Uram [...]. Kezedben van sorsom...” (Zsolt 31,15–16)¹

A Mózessel történt találkozáshoz hasonlóan szólítottta meg Isten János apostolt Patmosz szigetén átél látomásaiban, és „mutatkozott be” neki: „Én vagyok az Alfa és az Ómega, így szól az Úr Isten, aki van, és aki volt, és aki eljövendő: a Mindenható.” (Jel 1,8) A Mózessel történt találkozás a törvényadás, tehát az ószövetség megkötése előtt történt; János apostol jelenéseit Krisztus mennybemenetele után élte át és írta le. A két esemény Isten ószövetségi és újszövetségi népének földi életét öleli keretbe. János jelenései pedig már az idők végéről, az istenellenes hatalom teljes legyőzéséről, az új égről és az új földről, a mennyei üdvösségről szólnak.

Hivatkozott művek

- HAMAR István 1989. *Az ember a teremtett világ élén. A bibliai őstörténet tanítása az ember és a természet viszonyáról.* Ráday Kollégium, Budapest.
- JUHÁSZ József et al. (szerk.) 1972. *Magyar értelmező kéziszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- PÁLFI Miklós 1949. *Istenfélelem az Ótestamentumban.* Magyar Luther Társaság, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1948. *A hit világa. Bevezetés a keresztyén hit-tanba.* Győr.
- PRÖHLE Károly 1958. *Az evangélium igazsága. Keresztyén hit- és erkölcsstan.* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- TÖRÖK István 1985. *Dogmatika.* Free University Press, Amszterdam.

¹ Károlinál: „Életem ideje kezedben van.”

Jánosz István küzdelmes élete és alkotásai

■ ZSUGYEL JÁNOS

► **Jánosz István evangélikus lelkész, költő tizenöt éve, 2006 augusztusában halt meg. Az ez év tavaszán megrendezett, *Az Úr érkezése* című középiskolás online szavalóversenyen a versenyző diákok a költő egy-egy versét szavalták el. Az Evangélikus Pedagógiai Intézet által az evangélikus fenntartású oktatási intézmények irodalomtanárai részére szervezett továbbképzési alkalom keretében hangzott el a költő életművét ismertető előadás, amelynek szerkesztett változatát az alábbiakban közöljük.**

Bevezető gondolatok

Egy 20. századi költői életmű középiskolai tananyagba illesztése nem kevés nehézséget okoz. Jó, ha a *Nyugat* nagy alkotóit, Adyt és Babitsot sikerül részletesen bemutatni, s mellettük még Radnóti és József Attila is helyet kap. Szabó Lőrinc és Illyés Gyula bemutatására alig marad idő az érettségi előkészületek lázában. Pilinszky János, Weöres Sándor vagy a kortársak költészetének említéséig alig juthatnak el, hiszen a sokkal nagyobb érdeklődésre számot tartó prózai alkotásokra is illik időt szakítani. Ennek ellenére is megpróbálom felkelteni az érdeklődést Jánosz István életműve iránt, aki Hamvas Béla és Weöres Sándor mellett a harmadik korszakos jelentőségű evangélikus alkotója a 20. századnak. Meg kell jegyezni persze, hogy evangélikus költő, illetve író nincs, csak író és költő van, akik mellesleg evangélikusok is. Nagyszerű dolog, hogy az utóbbi időben újból ismertté vált Gyóni Géza neve. Túrmezei Erzsébet költeményei jogosan kapnak helyet az egyházi rendezvényeken. Reményik Sándornak vitathatatlan helye van a század kismesterei között. De Jánosz István életműve toronymagasan kiemelkedik közülük, s jelentőségéhez képest alig ismert.

De kitől várhatjuk azt, hogy beemeljék a köztudatba az evangélikus alkotók nevét? Ki vállalhatja fel életművének népszerűsítését, ha mi nem? Mikor, ha nem most? Jánosz István születésének centenáriuma 2019-ben volt, s 2021 augusztusában emlékezünk halálának tizenötödik évfordulójára; ennek a jegyében szeretném felkelteni érdeklődésüket Jánosz István életműve iránt.

Egy életmű bemutatásakor és értékelésekor alapvetően két lehetőség áll előttünk. Közelíthetjük főbb témaválasztásai vagy az alkotó életrajza felől. Jánosz István első sorban költőként, műfordítóként ismert. Mivel a költészet

személyes műfaj, a költemények egy-egy hangulatnak vagy gondolatnak a költői eszközökkel történő megformálását nyújtják, ezért kézenfekvőnek tűnik a főbb témák – például a haza- és istenszeretet, a szerelem és a természeti szépség iránti rajongás, a mítoszok és álmok megjelenítése – tükrében bemutatni az életművet. Ebben az előadásban azonban inkább életeseményeinek bemutatásán keresztül szeretném ismertetni Jánosz István életművének létrejöttét. Tudatosan használtam a címben az „alkotásai” szót, mivel költeményeinek vaskos kötete mellett néhány drámát és pár kötetnyi önéletrajzi írást és tanulmányt is szerzett, valamint több ezer oldalnyi próza- és versfordítása van. Tudjuk, hogy a 20. században számos művész kényszerült arra, hogy műfordítással keresse kenyerét. Jánosz István Németh Lászlóhoz hasonlóan a „gályapadból laboratóriumot” hozott létre műfordítói műhelyében, s antik és modern szerzők tucatjainak bőrébe bújva, magyar nyelven újraalkotta a fordítandó műveket.

Előzetesen hadd szóljak személyes érintettségemről. A *Miskolci Keresztény Szemle* főszerkesztőjeként 2019 tavaszán egy kézirat kapcsán beszélgettem Dobos Marianne író-újságíróval, aki evangélikus költőként említette Jánosz István nevét. Neve ismerős volt előttem, hiszen a hetvenes-nyolcvanas években rendszeresen felbukkantak versei a *Szép versek* antológiákban, de érdeklődésem és munkám miatt a kilencvenes évektől főleg közgazdasági és társadalomtudományi munkákat olvastam, ezért egyetlen sorát sem tudtam felidézni magamban, s evangélikus kötődése sem volt ismert előttem. Utánanéztem a Wikipédián, ahol a szócikkben az állt, hogy Angyalföldön „káptalani” szolgálatot látott el 1944-ben. Mivel az egyházi szóhasználatban való általános járatlanságon ma már nem ütöközöm meg, ezért Wikipédia-szerkesztőként villámgyorsan kijavítottam a káptalan szót káplánra, majd érdeklődni kezdtem élete iránt. Meglepetésemre idősebb lelkész ismerőseim sem tudtak arról, hogy lelkész lett volna, még azok sem, akik tudták, hogy évekig tagja volt az evangélikus értelmiségi folyóirat szerkesztőbizottságának. Ez felkeltette kíváncsiságomat, s viszonylag gyorsan rábukkantam az interneten a bányai egyházkerület lelkészi önéletrajzokat tartalmazó könyvére, amelyben megtalálható volt Jánosz István önéletrajza és lelkészavatásának dokumentuma is.

Az is kiderült, hogy közeledik a költő születési centenáriuma, s így kezdeményeztem az evangélikus hetilap szerkesztőségénél, hogy emlékezzenek meg az évfordulóról. Sajnos azt a választ kaptam, hogy ezt nem tudják megtenni, mivel nincs, aki megírná a cikket. Így ajánlottam fel,

hogy szívesen megírok egy életrajzi adatokat tartalmazó rövidebb cikket, amely fölkerül majd az újság weboldalára. Így kerültem „Pilátusként a credóba”, s így kezdődött ismerkedésem Jánosy Istvánnal. A Dobos Marianne-nal folytatott beszélgetésből az is kiderült, hogy férje, Kabdebó Lóránt professzor több életrajzi beszélgetést folytatott a költővel a nyolcvanas években, s 1996-ban monográfiát is írt róla. A beszélgetések anyaga egyrészt az *Elvesztett otthonok* című kötetben, illetve a *Jelenkor* folyóirat néhány számában hozzáférhető volt az interneten, így viszonylag könnyen hozzájutottam a szükséges információkhoz. A monográfiát és összegyűjtött verseinek gyűjteményes kötetét megvásároltam, s mivel az egyéb kötetei már antikváriumban sem voltak elérhetőek, a könyvtárból kölcsönöztem ki munkáit. Így fokozatosan tárult fel előttem az életmű kivételes gazdagsága és a szerző fordulatokban gazdag élete. Azt szokták mondani arra, akinek eseményekben bővelkedő élete van, hogy élete kész regény. Jánosy István esetében az is érvényes, hogy élete kész „rémregény”. Teljesítményének nagysága abban áll, hogy a csapások sorozata ellenére megszületett ez a kivételesen gazdag és terjedelmes életmű.

Jánosy István életútja

1919. május 18-án született Besztercebányán, ahol édesapja a helyi gimnázium tanára volt, bár a Jánossy család eredetileg dunántúli evangélikus gyökerekkel rendelkezett, s Berzsenyi Dánielt is felmenői között tartja számon. Édesapja az Eötvös Collegium diákja volt, s latin–történelem szakos tanárként került a Felvidékre. Elvette Besztercebánya városi főépítésének lányát, akinek testvére Hudecz László volt, aki sanghaji építészként a két világháború között világhírré tett szert, s amikor visszatért Európába, részt vett a vatikáni ásatásokban, és felügyelte Szent Péter maradványainak feltárását is. A Jánossy családban három, jeles karriert befutott fiúgyermek született. Ferenc festőművész lett; György állami díjas építésmérnök, aki többek között a Miskolci Egyetem főépületének tervezője volt; s a harmadik István, aki nevét anyakönyvi elírás miatt egy s-sel írta.

Első gyermekkori élménye házuk leégése volt, így indult drámai fordulatokban bővelkedő élete. A trianoni békekötést követően családjának menekülnie kellett szülőhelyéről. Édesapja a fasori gimnázium történelem–latin szakos tanára lett, így fia is itt érettségizett – kitüntetéssel – 1937-ben. Ezt követően a soproni evangélikus teológiai karra iratkozott be, majd egy félév múlva a budapesti tudományegyetem görög–latin–pszichológia szakán folytatta tanulmányait. Ennek elvégzését követően befejezte teológiai tanulmányait, s 1944-ben – vizsgáinak beszámítását követően – teológusi diplomát szerzett. 1944-ben Budapesten avatták lelkésszé.

Erről így írt önéletrajzi írásában: „1944 februárjában fölszentelték pappá. Amikor esküt tett, akkor sajátos *reservatio mentalisszal* élt. Nem valami Credóra vagy hitvallási iratra esküdött föl, ahogy azt a formuláré megkövetelte, hanem arra, hogy ő Istenhez és Jézushoz, az élő személyhez lesz mindhalálíg hű. [...] Megkapta a beosztását: angyalföldi káplán. Néhány hétig nem történt semmi drámai, járt ki a Fóti útra, vasárnaponként prédikált, ifjúsági bibliaórákat vezetett, olykor temetett, kivillamosozott a keresztúri temetőbe.” (KABDEBÓ 1996, 45. o.)

Megrázó élmény volt számára a bombatámadások áldozatainak temetése. Többek között ő temette a Margit híd felrobbantásának áldozatait is. A bombatámadások utáni temetésekre így emlékezett: „A temetendő halottak már csak csontok voltak, ahogy egy-egy összeégett törzset, lábat, mellkast megtaláltak az összeomlott házak alatt. Sokakat már agnoszkálni sem tudtak. Ezeknek koporsó sem járt – különben is, hogy tudtak volna előkeríteni ennyi koporsót?! A fölismerhetetlen csontot kifektették zsírpapírra, aztán először celebrált a katolikus pap, utána a református, végül az evangélikus [...] – aztán a csontokat a zsírpapírból beleszórták a gödrökbe. Szertartás közben nemegyszer volt légiriadó, légi csata, ilyenkor a sírok közé kuporodva várták a lefújást.” (KABDEBÓ 1996, 45–46. o.) A temetések hangulatát idézi egyik első, megrázó versének részlete:

„Ma szép a temetés. Csikorgó stráfszekéren
hús pléhelt láda zord tam-tam-zörgése. Tömjén
száll túl a rekkenő hő-, fény-, agypárlat-örvény
fölé és glóriát cikáznak tűzfehéren
a zöld legyek. Elöl egy kósza pap döcög.
Tarkót törölget és épp átkozza magában
az olcsó sírhelyek szokását: a határban
tenyérnyi lomb se nő ragyás halmok között.
Nyomán a nép.” (JÁNOSY 2004, 11–12. o.)

Az angyalföldi id. Rimár Jenő parókus lelkész felügyelete mellett bekapcsolódott az áttérésre készülő zsidó származású személyek felkészítésébe, így – anyakönyvi iratok tanúsága szerint – mintegy hétszáz személy számára nyújtott életmentő segítséget vagy legalábbis reménységet. Erről az időszakról így számol be a visszaemlékezésében:

„Megkezdődött az országban a zsidók deportálása Németországba. A szerencsétlenek egyszerre megrohanták az egyházakat, abban a hitben, hogy ha keresztlevelet kapnak, mentve lesznek az elhurcolástól. Az egyházak ekkor, ahelyett hogy rögtön kiadták volna a keresztlevelet (kérés, mennyire segített volna), úgy döntöttek: a kérelmezőknek, mielőtt megkeresztelik őket, nem tudom hány hitoktatási órán kell részt venniük. [...] minden hétköznap délelőtt és délután ilyen hitoktatási órákat kellett tartania, a végkimerülésig. Szerencsére, erre mint frissen végzett teológus elég jól fel volt készülve [...] így nem esett nehe-

zére szóval tartani szegény áttérőket, bebizonyítva nekik, hogy amikor Jézus világába lépnek, nem idegen világba jutnak, hanem a sajátjukba, hiszen Jézus személyisége az Ószövetségből nőtt ki: a próféták róla szóltak, az ő erkölcsi tanításait, megváltó halálát és föltámadását jövendölték. Előadásait olykor héber idézetekkel fűszerezte. Maga is átszellemült ez előadások során, és hallgatóságának sugárzó arcát látva érezhette, hogy ezek a szerencsétlenek legalább ez időre megfeledeztek halálfélelmükről, és tényleg bekapcsolódtak a jézusi tanítás áramkörébe.” (KABDEBÓ 1996, 46. o.)

1945 februárjában, Budapest ostroma után szüleivel Szirákra, nagybátyja földbirtokára költözött. Egyelőre nem sikerült kideríteni, miért hagyta ott segédlelkézi állását, az állása szűnt-e meg, az esetleges élelmezési nehézségek vagy a szülei sorsa iránti aggodalom miatt döntött így. Tény az, hogy a fasori gimnázium tanári létszámának háború miatti csökkenése miatt 1945 szeptemberétől itt civil óraadó tanár lett, latin és görög nyelvet tanított. 1948-ban azonban – mivel tanártársai visszatértek a hadifogságból és a nyugati emigrációból – nem alkalmazták tovább. 1948 és 1953 között állami iskolai tanár volt, közben elvégezte az orosz nyelv-tanári tanfolyamot, és orosz nyelvet is tanított. 1954-ben tanári munkáját lezárta, és a szabadfoglalkozású írói, műfordítói pályát választotta.

Élete ezután is bővelkedett megrázó fordulatokban. Idős szüleit csak úgy tudta megmenteni a fenyegető kitelepítéstől, hogy szűk lakásukba költözött, de ide nem vihette magával feleségét és kisfiát. Felesége ezt a lépését nem értette meg, így kapcsolatuk elhidegült, majd válasszal zárult. Második feleségével halálukig boldog házasságban éltek, de személyes életük tragédiája, hogy a nélkülözésekkel terhes ötvenes években nem születhetett közös gyermekük.

Első verseit még a *Válasz* folyóirat közölte, majd a *Nyugat* irodalmi hagyományait folytató *Újhold* körének tagja lett. Sajnos az *Újhold* költői az ötvenes években nem publikálhattak, ezért ebben az időben műfordítói és tanári tevékenységből kellett fenntartania családját. Ennek ellenére is folytatta alkotó munkáját, s megírta a *Rákóczi ifjúsága* versciklusát, amelyért utóbb József Attila-díjat is kapott. Ez a versciklus kiválóan alkalmas arra, hogy a középiskolai oktatásba bekerüljön, s mivel 2021-ben ünnepeljük II. Rákóczi Ferenc születésének háromszáznegyvenötödik évfordulóját, egy-egy iskolai visszaemlékezés során talán elhangozhat egy-egy részlete is. Ami miatt külön is megemlítem, az egy 1956-os forradalomhoz, illetve ennek leveréséhez kapcsolódó esemény, amely ismét kivételes személyes bátorságáról és helytállásáról tanúskodik. Az 1956-os eseményekben személyesen alig tudott részt venni, influenza volt. Erről így vallott:

„Én betegen feküdtem, másodikán vagy harmadikán mentem be az Írószövetségbe. Különbön otthon szüntele-

nül hallgattuk a rádiót és tarokkoztunk. Borzalmasan izgultam. Most mi lesz? Aggódtam Nagy Imréért, mert úgy sejtettem, a felkorbácsolt indulatok vagy elejtik személyét, vagy szélsőséges döntésekbe sodorják, melyek teljesen irreálisak. Mire valók az olyan szónoklatok, lépünk ki a Varsói Paktumból, mondjuk ki a semlegességet, mikor a nagyhatalmak döntöttek úgy, hogy mi az orosz hatalmi szférába kerülünk. Ezt a döntést csak ők változtathatják meg. És mire való a sok párt? Megint pártközi csetepatékba és meddő alkotmányozó vitákba merülünk bele, amikor mindent egy akarattal kéne tenni. Néhány epigrammában jeleztem aggodalmaimat. November 4-e hajnalban hallgatjuk a rádiót. Nagy Imre mondja megrendítő beszédét, és állandóan a Kodály kórusmű, a Zrínyi szózata szól. Nemsokára már az ágyúzást is halljuk. Most már tudjuk, mi következik. Ez időszakban csak kevés verset írtam, – nem megy, nagyon fáj. Két jelentősebb részletet 1957-ben, utólag becsempészttem a Rákóczi ifjúságának a Szépirodalmi Kiadónál elfekvő kéziratába...” (KABDEBÓ 1996, 104. o.)

Ifjúság

„Oh lesz e még
ily boldog óra. Fiatalok arcán átszellemültség lesz-e még?
Hogy lelkesült Zrínyi harcán – az a nagy rajongás lesz-e még?
hogy fontolatlan halni kész a hazáért, a legszegényebbekért.
Lesz-e még, lesz-e még?
Vagy az ifjúság, mint a fák virága lehull?
Mint a szél-színezte ég fénytánca nyomtalanul szürkévé fakul?

...

Ifjúság,
kereslek örökre hontalanul.
Most láttam,
hogy lobogott a hajuk, s a zászló, hogy énekelték azt a dalt,
hogy követelt a szájuk a hazának becsületet, hitüknek diadalt,
hogy lőtték őket, ártatlanokat, hogy estek össze véresen,
hogy remegett nyírfa-hosszú lábuk, hogy üvegesült a
gyönyörű szem.
Sosem felejttem el
e képet síromba viszem!

Hiszem:
nem pusztulunk el!
Kizöldül újra az ifjú ág!
Ifjúság!” (JÁNOSY 2004, 113. o.)

A másik részlet Rákóczi szájába adja azokat a gondolatokat, amelyeket akár forradalom vezetői is mondhattak volna:

„Mindegy, hogy győzni vagy meghalni megyek
Nem csak úgy segítjük a kódís ebeket,
hogy győzelemre visszük – ha lehet,

de úgy is, ha győzni nincs mód, meghalunk, s evvel bennük reményt csíholunk: emlékünkhöz századokig szívükbe vésvé vezérli őket új csodatevése.” (JÁNOSY 2004, 223. o.)

1957-ben a megtorlás árnyékában kivételes bátorság kellett a versek megírásához is, de ma már elképzelhetetlen kockázatot vállalt akkor, amikor utólag kiegészítette a kiadásra váró kéziratot ezekkel a versekkel. Ezt követően válságosra fordult élete. Erről ezt mondta életinterjújában: „1956 után borzalmas lelkiállapotba kerültem. A legnagyobb csoda, hogy életben maradtam. Úgy éreztem, nekünk magyaroknak végleg befellegzett, nincs többé semmi remény. Finis Hungariae. Borzalmas álmaim voltak minden éjjel. Ezeket rögtön a felébredés után lejegyeztem, ezen a szövegen utólag semmit nem változtattam.” (KABDEBŐ 1996, 113. o.)

Ezekből a feljegyzésekből született meg álomversciklusa, amelyben költészetének legmagasabb csúcsait érte el. Álmai egyikében a koncepciós perek áldozatainak börtönbeli szenvedéseit idézi fel, s utóbb, feljegyzéseit visszanezve maga is csodálkozott azon, hogyan kerültek ezek szorongásos álmaiba, hiszen személyes élménye nem fűződik ezekhez az eseményekhez. A róla szóló monográfiában Kabdebó Lóránt álomverseit így méltatja: „...verseinek egy része elemi erejű álomviadal, ösöztönös, szinte primitív elbeszélése annak, amit a század folyamán mindnyájan átélünk.” (KABDEBŐ 1996, 5. o.)

Ebben az időben fordításokat vállalt. Ennek eredménye volt a Lukianosz-kötete *Istenek, halottak, hetérák* címmel. Nappal dolgozott, de éjszakáiról így vall: „Éjszakáinként meg az utcákon kóboroltam. Felfedeztem az éjszakai Budapestet, Krúdy Budapestjét. Bevetődtem leprás csehókba, hallgattam a részek beszédét, néha érdekesebb volt, mint egy klasszikus regény. Még a Pipacs mulatóba is elvetődtem, hol istenien zongorázott valaki, akinek civil foglalkozása orvos. Verőfényes kora délután volt. Bementem a csehóba, bedobtam néhány deci bort, utána kifeküdtem a Parlamenttől délre levő stégre, napozni.” (KABDEBŐ 1996, 118. o.)

Ezután következett öngyilkossági kísérlete. A Dunába vetette magát, de életöztöne felülkerekedett, s kiúszott a másik partra. Lakáskörülményei rendeződtek, mivel a *Rákóczi ifjúsága* kötet megjelenését követően egy kisebb lakást utaltak ki számára. De az önmérsztő életmód folytatódott. „Boldogok voltunk. De sajnos az italozás az új lakásban sem szűnt meg, hanem egyre félelmesebb méreteket öltött. Egyszer a Korányi kórházban ébredtem fel. Ott mondták, hogy az újpesti állomáson a sínekre feküdtem, és a mozdony a legvadabb fékezéssel is csak egy méterre tőlem tudott megállni. És én nem emlékszem semmire. Egy reggel pedig Katalintól tudtam meg, hogy éjszaka önkívületben, a démonnal hadakozva, őt vágtam fejbe egy palackkal. Ezt a jelenetet írtam le Pokoltánc szarvasokkal című versemben.” (KABDEBŐ 1996, 124. o.)

Ezt követően fordulat állt be személyes életében: a hatvanas évektől fokozatosan rendeződött egyéni helyzete, és teret kapott az irodalmi életben is. Számos ókori és kortárs szerzőt fordított, Platón *Az államától* Milton *Elveszett paradicsomán* keresztül az észak-amerikai beatköltészetet tartalmazó válogatásig és T. S. Eliot *Pusztaságáig*. Neki köszönhetjük a Mahábhárat és a Rámájana ősi indiai eposzok magyar nyelvre történő átültetését is. Prózafordításai is jelentősek, Nexö *Északi fény* című regényét vagy a svájci német nyelvű irodalom főművét, Gottfried Keller *Zöld Henrik* című regényét is az ő fordításában ismerjük. Drámát írt Claudiáról, Pilátus kereszténnyé vált feleségéről, valamint István királyról is, és sorra jelentek meg önéletrajzi írásait és tanulmányait tartalmazó kötetei is.

Bár egyházi szolgálatban 1944-et követően nem állt, szerkesztőségi tagja volt az evangélikus értelmiségi folyóiratoknak, s rendszeresen publikált itt is. A fasori gimnázium újraindulását örömmel fogadta, s volt fasori osztálytársairól – többek között Harsányi Jánossal járt egy osztályba – versben emlékezett meg. Halála előtt két évvel Ferencz Győző költőtársa szerkesztésében kiadták megjelent és meg nem jelent verseinek gyűjteményét. Élete utolsó évtizedeit Gyenesdiáson töltötte, ahol az evangélikus szeretetotthon mellett épített nyaralót. Ide húzódott vissza több évtizedes küzdelmeit követően.

Babits Mihály *Az elbocsátott vad* című versében ír a király által élve elfogott szarvasról, amelyet gyűrűvel megjelölnek, majd újra szabadon engednek. Ha valaki elejti a vadat, ebből tudja meg, hogy az a királyé volt. Jánosy István is ilyen elbocsátott vadként élte életét. Az Úr jelölte meg magának, azután elbocsátotta. Eltávolodhatott ugyan tőle, de sosem feledhette, hogy vissza kell térnie hozzá. Babits versének utolsó versszakával: „Vezessen Hozzád a szabadság!« / így kérem olykor aki vár, / mert nem annak kell az imádság, / ki Istent megtalálta már.” (BABITS 1968, 545. o.)

2006. augusztus 19-én halt meg, földi maradványait gyenesdiási házában falában szeptember 30-án helyezték el. Hamvai fölött Nagyné Szeker Éva keszthelyi lelkész Mt 21,17 alapján hirdette a feltámadás evangéliumát: „*Erre otthagya őket kiment a városból Betániába, és ott töltötte az éjszakát.*”

Jánosy István költészetének fő témái

Készítettem egy versválogatást, amely Jánosy István költészetének főbb motívumait mutatja be. A válogatás egy elképzelt fa gyökeréhez, törzséhez és koronájához rendel három-három témát; valamennyi témához három-három verset választottam. Így huszonhét verset tartalmazna a válogatás, de bevezetésként a válogatás elé illesztettem a *Fasori diáktársaimhoz* című alkalmi költeményét, valamint zárásként a nagy álomversciklus öt, szabad verselésű terjedelmes költeményét mint a költő legnagyobb hatású al-

kotását. A válogatás gyökérzetét az a három téma alkotja, amely átszövi egész költészetét: az ősi mítoszok, az indiai eposzok világa, valamint a görög-római mitológia alakjai. A válogatás törzsét a keresztény örökség alkotja, ezen belül a kereszténység nagy alakjai: Tamás apostol, Szent Ferenc, valamint Teréz anya. A válogatásból látható, hogy Jánosy István költészete ökumenikus jellegű, a kereszténység üzenetét nem a felekezetieskedésben keresi, hanem a jézusi örökséget személyes életükkel is felvállaló szentekben találja meg. Három Mária-verse tudatosan száll szembe a kereszténység férfiközpontú torzulásával, s Mária, valamint Magdalai Mária vívódásainak bemutatásával a Jézus szenvedése iránti részvét mélységét ábrázolja. A három kiválasztott Jézus-vers pedig Jézus isteni lényének hangsúlyozása helyett emberi oldalát mutatja be. A *Kérdés-felelet* című verse arról szól, hogy – véleménye szerint – a megváltás csak a legfőbb parancsolat, az élet védelmének parancsát feltétel nélkül teljesítők számára jár.

A válogatás koronáját a Jánosy-életmű összegzését jelentő gondolatok jelentik. Az indiai mítoszok és a keresztény örökség vallások feletti képviselőjének Gándhí személyét tekintette, akiről több költeménye is szól. Gándhí az erőszakmentes küzdelem jegyében élte az életét. Kevesen tudják Gándhíról, hogy a kereszténység üzenetét is integrálta gondolkodásába. Szavait így idézi fel Jánosy István önéletrajzi beszélgetésében:

„Gandhinak sokat kellett utaznia. Amikor a vonata befutott egy állomásra, ott mindig nagy tömeg fogadta, és várta, hogy beszélni fog. Ekkor ő elővette a Bibliát és felolvasta a Hegyi beszédet. Mikor az ortodox hinduk ezt rosszalatták, Gandhi ezt felelte nekik: nem ismerem jobb, rövidebb összefoglalását a hindu erkölcsnek.” (KABDEBŐ 1996, 134. o.)

Ezenkívül hagyatéka az ifjú nemzedék felé szóló intelmeit, valamint álmait jeleníti meg. A válogatás záró költeménye, *Az elsüllyedt katedrális* látnoki erővel szól a keresztény Európa hagyományainak elvesztéséről, valamint azokról, akik ezeken a romokon képesek felépíteni egy jobb, emberségesebb világot.

„Fölszáradt már a bűzhödtt mocsár
Szent Ferenc üget kis szamarán
s egyszeriben hangot hall
Építsd fel templomomat
Ferenc ekkor nekiáll
az alapokat újraásni
az alapokat újravetni
ártatlan jóságot
pénzmegvető szegénységet
csonkabonkák gyógyítását
farkasoknak fordultatását
Kismadarak röpködnek körülötte
s ő prédikál nekik
Itt egy új világ épül
hol az emberek teljesítik Jézus parancsait
és szent egyenlőségben élnek.”
(JÁNOSY 2004, 586. o.)

Hivatkozott művek

BABITS Mihály 1968. *Összegyűjtött versei*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest.

JÁNOSY István 2004. *Összegyűjtött versek*. Kortárs Kiadó, Budapest.

KABDEBŐ Lóránt 1996. *Jánosy István*. Életünk, Szombathely.

Az élő Jézus Krisztushoz

■ VERES ÁBEL

GERŐFINÉ BREBOVSZKY Éva: *Intertextualitás és bibliaértelmezés a Zsidókhöz írt levél alapján*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2020. (Hermeneutikai Füzetek 40.)

A kötet Gerőfiné Brebovszky Évának az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megvédett doktori értekezése után – amelyben a Zsidókhöz írt levél ószövegségi recepcióját vizsgálta az intertextuális módszer segítségével – tíz évvel jelent meg. Az elmúlt évtizedben témája tovább kutatása már a kurrens idegen, illetve magyar nyelvű szakirodalom feldol-

gozásának mennyiségén is észrevehető. A Hermeneutikai Kutatóközpont által megjelentetett *Hermeneutikai Füzetek* 38. kiadása (HAYS 2019) számbeli közelségén túl a tartalmi közelség is érzékelhető a két műben; Gerőfiné – Fabiny Tibor szavaival – „azon a csapáson halad tovább, [amelyet] Hays tett járhatóvá számukra” (5. o.). De „[m]ennyiben hozhat újat a bibliai könyvek magyarázatában az intertextualitás?” – teszi fel a kérdést a szerző. Válasza igen figyelemfelkeltő: „...ez a módszer egy új szöveg szemléletet ad, mivel a hangsúlyt nem az eredetre, hanem a megértésre helyezi.” Gerőfi-

K Ö N Y V R E C E N Z I Ó ◀

né szerint a hagyományos tipológia, allegória, forráskritika, illetve motívumanalízis módszere kevés figyelmet szentel „a textusok dialógusában a komplexitásnak” (vendég- és végszöveg dialógusa). Igaz, hogy a felsorolt módszereknél is fontos „a tradíció és az innováció”, ellenben az intertextualitás módszer, amely az olvasót bevonva „rámutat arra, hogy a pretextusok szövegei végső helyükön új szellemi egységgé nőttek össze, jelentésük megváltozott. Éppen ezért egészen új tartalmat fejezhetnek ki az olvasó számára, ami akár ellentétes is lehet jelentésükkel az eredeti kontextusban.” E könyv ezt kutatva vezeti végig az olvasót az ószövetségi előképek újszövetségi ábrázolásain keresztül a bibliaolvasóban megjelenő intertextuális „aha-élményig”.

Gerőfiné Brebovszky Éva biblikus kutatóként segíti végig a könyv olvasóját az intertextualitás irodalomtudományi, filozófiai, illetve teológiai módszerén, amely módszer által a kortárs értelmezésen túl a mai olvasó számára is feltárja az intertextualitás gazdag megértési hozadékát. Könyvében nemcsak a Zsidókhoz írt levél adott részeinek (Zsid 1,5–12; 6,18–20; 12,1–3) pontos értelmezésére vállalkozik az intertextualitás módszerével, hanem egy „sablon” is készít a hazai exegeták számára a metódus megismertetésével. Az exegetákon túl pedig remek bemutatást nyújt a mindennapi bibliaolvasóknak is, hogy miért érdemes az Újszövetségen túl az Ószövetséget is olvasni, ugyanis az intertextuális megértés „meg akarja változtatni a bibliai szövegekről alkotott eddigi felfogásunkat” (19. o.), ami nem lerombolást vagy tévútra hívást jelent, hanem az értelmezés gazdag lehetőségeinek lehetőségét tárja elénk, amely lehetőségek további elmélyedésre hívják az olvasót a Szentírással érintkező szövegekben és kultúrában.

A könyv három nagy fejezetre tagolódik, amelyekben a szerző először az intertextualitás fogalmát, majd meghatározásait és módszereit mutatja be. Ezt követően a Bibliára fókuszált intertextualitást, azon belül pedig a Zsidókhoz írt levél és az intertextualitás közös metszetét ismerhetjük meg. Másodszor a Zsidókhoz írt levél fent említett íghelyeinek intertextuális értelmezését a főbb görög nyelvű kódexek (pl. LXX, D, Ψ, B⁴⁶, N), modern kritikai bibliakiadások (Nestle–Aland²⁵, Nestle–Aland²⁷) és – ószövetséges kutatói pontossággal – az ószövetségi íghelyek qumráni variánsainak segítségével elemzi. A második fejezet következetes felosztása: 1. textusanalízis; 2. kontextusanalízis és struktúravizsgálat; 3. exegetikai vizsgálat; 4. intertextuális dialógus jellegének megállapítása; 5. produkcióorientált/szöveggközpontú vizsgálat, illetve produkcióorientált/befogadóra irányuló vizsgálat; 6. az intertextuális olvasat keresése az egyházi hagyományban, illetve a kortárs intertextuális olvasat megállapítása. Ez a felosztás ismétlődik a Zsidókhoz írt levél három kiválasztott részén (Zsid 1,5–12; 6,18–20; 12,1–3), amelyet két összegző alfejezet követ a Zsidókhoz írt levélben belül kirajzolódó intertextuális hálóról és az intertextualitás és a Zsidókhoz írt levél kapcsolatáról. A harmadik fejezet pedig az intertextualitás bib-

likus használatára ad útmutatót az olvasónak, amelyet a szerző öt pontban vázol.

Gerőfiné Brebovszky Éva az intertextualitás fogalmát mint „az irodalomkritika egy viszonylag új módszer[ét]” (7. o.) a magyarországi exegézis színésítését és módszereinek gyarapítását megcélözva mutatja be a Zsidókhoz írt levélben. Azért ezen a levélben mutatja be az intertextualitás hermeneutikai módszerének alkalmazását, mert a Biblia legrejtélyesebb és legtöbb ószövetségi idézetet tartalmazó könyve a Zsidókhoz írt levél, „melynek szövege szinte tálcán kínálja az intertextuális értelmezést” (7. o.).

Az intertextualitás fogalmát először Julia Kristeva bolgár származású francia irodalomtudós, pszichoanalitikus, filozófus használta Mihail Mihajlovics Bahtyin dialóguselmélete alapján, és a Jacques Derrida nevével fémjelzett, avantgard írókat vonzó *Tel Quel* folyóiratban született meg. Mihail Mihajlovics Bahtyin (20. századi szovjet irodalomtudós) már a dialogicitás elméletében rámutat arra, hogy minden szöveg idézetekből álló mozaik. Magát az intertextualitás elméletét pedig Julia Kristeva 1969-ben megjelent *Séméiötiké* című művében dolgozza ki. A 20. századi irodalomtudomány álláspontja, hogy már minden történetet megírtak, és a mi feladatunk ezeknek a történeteknek a helyes rendszerezése. Ez a kortárs paradigma húzódik végig az irodalomtudósok és a filozófusok elméletein, amelyeket Gerőfiné precízen tár elénk.

A továbbiakban az olvasó a Stefan Alkier német teológus által kidolgozott három irányzatot ismerheti meg az intertextualitáson belül; elsőként a *produkcióorientált intertextualitást*, amely az idézett szöveget (pretextus) és a végső szöveget (metatextus) vizsgálja. Jellemzője a szociokulturális kontextus figyelembevétele és az idézés mikéntjének vizsgálata. Jörg Helbig, ezen irányzat egyik jeles képviselője szerint „az intertextualitást lehet zavaró tényezőként is felfogni” (11. o.), mivel az irodalmi alkotás egységét megszakítva üzeneteket ad át egy másik szövegből azért, hogy visszatérve az irodalmi alkotáshoz „hatást gyakoroljon annak jelentésére” (uo.). Másodszor a *receptióorientált intertextualitást* mutatja be Gerőfiné Brebovszky Éva, amely a fogadó és a szöveg interakciójában születik meg. Tehát az olvasó ismeretei és elvárásai meghatározzák a pretextus kifejtését. Ennek az irányzatnak a képviselője Susanne Holthuis, aki a hangsúlyt a szöveg befogadására helyezi. Harmadszor pedig az *experimentális/kísérletező intertextualitást* tárja elénk a szerző, így összegezve a harmadik irányzatot: „... olyan intertextuális kapcsolatok felállításáról van szó, amelyeket sem időbeli, sem kulturális korlátok nem akadályoznak.” (13. o.) A Stefan Alkier által meghatározott irányzatok fokozatosan adnak teret az Umberto Eco képviselte olvasóorientált szemléletnek, amelyet Gerőfiné szintén fokozatosan mutat be – mélyvízbe engedi az olvasót, ahol már az ő enciklopédikus tudása lesz a meghatározó.

Az intertextualitás fogalmi meghatározásán túl az első

fejezetben a szerző bemutatja a pretextus (vendégszöveg) fajtáit és az intertextuális hatás intenzitásának „fokait”, amit a Zsidókhoz írt levél adott részeinek elemzésében újra elővesz és a korábban lefektetett módszerek alapján követhetően alkalmaz. Ez a szándék is mutatja, hogy a fogalmi tisztázások nem maradnak el könyvében, hanem tudatosan és teologikusan mutatja be azokat és a módszereket egyaránt.

Az intertextualitás kapcsolata a bibliai tudományokkal – szakkifejezésként rögzítve – 1989-ben jött létre Sipke Draisma szerkesztésében, a hollandiai Kampenben megjelenő *Intertextuality in Biblical Writings* című kötetben. A közeli évszám is sejteti, hogy milyen aktuális és felfedezetlen terület az intertextualitás viszonya a Bibliával. Gerőfiné Ellen Van Wolde tanulmánya nyomán remekül foglalja össze az intertextuális módszer helyét a hermeneutikai paradigmákon belül. A fiatal módszer korából megállapíthatnánk, hogy a posztkritikai paradigma korának közegében született, de a módszerén vehető ki legjobban a történetkritika (kritikai paradigma) meghaladása. Gerőfiné így foglalja ezt össze: „...az intertextualitás nem azonosítható a forráskritika és a motívumanalízis során eddig is alkalmazott régi történetkritikai komparatív módszerrel. Az utóbbi ugyanis abból a feltevésből indult ki két szöveg vizsgálatakor, hogy a korábbi szöveg, az idézet befolyásolta és determinálta a végső szöveget. Az intertextualitás pedig az ellenkező folyamatot állapítja meg. Az intertextuális hermeneutika alapállása szerint a befogadó textus és az olvasó személye a döntő az idézetek, allúziók stb. értelmezésénél. A bibliai textusok egymás számára erőforrást jelentenek. Az intertextualitás ezt az erőhatást vizsgálja.” (19. o.)

A Zsidókhoz írt levél intertextuális vizsgálata célszerű, az Ószövetség, annak is görög fordítása – a Septuaginta (LXX) – határozza meg az újszövetségi levél nyelvezetét. Az idézetekkel tűzdelt rejtélyes levél szerzőjét Gerőfiné és Friedrich Schröger is Írásmagyarázónak nevezi a gyakori ószövetségi utalások miatt. A Zsidókhoz írt levél szerkezete és nyelvezete is bőséges lehetőséget tartogat az intertextuális vizsgálatnak, amelyet Gerőfiné a Zsidókhoz írt levél első fejezete 5–13. verseinek zsolnárláncolatán kezd meg.

Az elemzést megelőzően a szerző bemutatja Richard B. Hays intertextuális ekhójának módszertani kritériumait Pál apostol írásai alapján, amit Hays az *Echoes of Scripture in the Letters of Paul* című 1989-es könyvében fejt ki. Az intertextuális ekhó módszertani kritériumait Gerőfiné a Zsidókhoz írt levél elemzésénél is figyelembe vette, így alkalmazza e levélre is Hays megállapításait. Ezzel Gerőfiné a Zsidókhoz írt levél szerzőségének vitájában nem foglal állást a páli szerzőség mellett, következetesen az „ismeretlen szerző” megnevezést alkalmazza, megőrizve ezzel a tisztas távolságot a bevezetéstani kérdésektől.

A második fejezetben az intertextuális megközelítés gyakorlati funkcióját mutatja be a szerző, a módszer al-

kalmazását a Zsidókhoz írt levél 1. fejezet 5–13. verseinek íráskaténájával (a Szentírás különböző helyeiről egymás mellé rendezett idézetsorozat; középkori írásmagyarázati módszer) kezdi. A szerző célja bebizonyítani, hogy az ószövetségi „idézetek krisztológiai tartalmat kapnak. Jézusról mint Isten Fiáról vallanak, őt dicsőítik.” (32. o.) Ezt követően Jézus főpapi tisztjének intertextuális elemzését olvashatjuk. A Jézus-főpap metaforát a Zsidókhoz írt levél szerzője folyamatosan haladva fejti ki a gyülekezeti hitvallástól indulva lépésenként „tanító és intő egységekben” (32. o.), amely gondolatokat a főpapról szóló állításokkal bontja ki, csomópontot készítve az intertextuális hálón. Gerőfiné ezt követően a főpap-krisztológia összekapcsolódását mutatja be Melkisédek titokzatos alakjával.

A Zsidókhoz írt levél 1,5–13 intertextuális vizsgálatát a szerző az íráskaténa bemutatásával és azon keresztül a textusanalízissel kezdi. Az íráskaténa precíz táblázatokba foglalt, versenkénti, illetve félversenkénti parallel bemutatását jelenti az adott igeszakasznak. Gerőfiné négy különböző Bibliát, bibliafordítást (LXX, Nestle-Aland²⁷, RÚF 2014, Károli-biblia) mutat be egymás mellett, amelyek szembe-tűnően ábrázolják az ószövetségi idézeteket (pl. Zsid 1,5a és Zsolt 2,7; Zsid 1,5b és 2Sám 7,14). A szavankénti kisebb eltérések az ószövetségi kánon még nyitott voltát, a qumráni szövegvariánsok ismeretét és a Septuaginta-fordítás használatát feltételezik a Zsidókhoz írt levél szerzőjénél, illetve mindez a címzettek előismereteit is mutathatja. Az eltéréseket Gerőfiné kiemelve mutatja be a textusanalízis során, amely által előtűnik, hogy az ószövetségi idézeteket melyik fordítás vagy szövegvariáns alapján ismerte a Zsidókhoz írt levél közege.

Az exegetikai elemzés, illetve a textusanalízis alapján értékes következtetés, hogy az újszövetségi gyülekezet ószövetség-értelmezése és -felhasználása analógia a mai keresztényeknek is, ami azt jelenti, hogy az Ószövetség nem veszítette el relevanciáját az Újszövetség népe számára. Az Ószövetségnek mondanivalója van számunkra is; ezt a mondanivalót a törvény betöltője, Krisztus kapcsolja össze az újszövetségi szövegekkel és ezáltal a mi életünkkel is. Ez a mérték, amelyet hitmértékének hívunk (regula fidei) – Luther megfogalmazásában: *was Christum treibet* –, és a ránk vonatkozó zárt kánon nem engedi az intertextuális értelmezések sokszínű lehetőségét a keresztény gondolkodás medrén kívülre.

A Zsidókhoz írt levél 5,1–10-ben a Melkisédek rendje szerinti főpapi tiszt bontakozik ki. A héber irodalom egyik kedvelt struktúrája, a khiasztikus elrendezés (ABC C'B'A') domborodik ki Gerőfiné kontextusanalízisében. A Zsidókhoz írt levél 5,1-ben a főpap funkciójáról olvashatunk (A), ezt követi 5,2–3-ban a személyes kvalitás ismertetése (B), majd 5,4-ben az isteni elhívás (C). 5,5–6-tól pedig visszafelé haladva először az isteni elhívásról olvashatunk Jézus esetében (C'), ezt követi 5,7–9-ben Jézus személyes alkal-

massága (B'), majd pedig 5,10-ben Jézus funkcióját Melkisédek rendje szerint (A') ismerteti a Zsidókhoz írt levél szerzője. Az irodalmi formán túl e rész tartalmi jellegzettségéhez tartozik még a krisztológiai szempontból értelmezett szöveg, amelyet Gerőfiné így összegez: „A megváltás felől nézve keresi ezen fogalmak tipologikus jelentését. Nekünk, mai olvasóknak is kemény eledel az, ami ezek után következik. Nagy hitbeli bátorságra vall az ismeretlen író részéről, ahogyan ütközteti a »régi kultuszt« az »új kultusszal.«” (70. o.)

A Zsidókhoz írt levél 6,18–20 intertextuális vizsgálatának középpontjában a horgony és a kárpit képe áll. A horgony hajzásából vett metaforaként mind a levél címetjei, mind a mai olvasó számára az ígéretet és a reménységet szimbolizálja, amely az isteni ígéret megtartó és reményt adó erejével a kárpit mögöttire (Isten teljes jelenlétére) irányul. A mai olvasónak ez különösen fontos lehet, hiszen érezhetően távol kerültünk Istentől, ezért mutat rá találóan Gerőfiné, hogy a „kereső embernek Isten szava adhat reménységet” (77. o.).

A Zsidókhoz írt levél 12,1–3 intertextuális vizsgálata a kereszt elviselését hozza az olvasó elé, amelyben Gerőfiné a biblikus elemzés alapján implicite a rendszeres teológus Gerhard Ebeling álláspontjára helyezkedik, azaz a posztkrisztianus világban idegenné lett keresztalált és jelképének berendezési tárgyá, művészi alkotássá súlyyidését véli felfedezni a bibliai üzenet és a modern világ metszetében.

Gerőfiné könyvében a krisztológiai és ekkleziológiai iránymutatásokat a visszafelé olvasás módszerével (Richard B. Hays) összefoglalva megállapítja, hogy az Ószövetség Krisztus felől olvasva ad példát a kitartásra és a hűségre, valamint, hogy a Zsidókhoz írt levél szerzője nem tesz különbséget a régi és az új nép között, hanem egynek tudja őket. Gerőfiné célja – az ószövetségi vezetettség által az intertextuális „aha-élmény” – megvalósul, a szerző új hermeneutikai módszere „a haysi csapáson” visszafordítja az olvasót a Szentírás és azontúl az Ószövetség értelmezése felé, amelyen keresztül Krisztus áldozata és feltámadása még árnyaltabb képet nyer a ma elidegenedett embere számára.

Az *Intertextualitás és bibliaértelmezés a Zsidókhoz írt levél alapján* című könyv nemcsak a hermeneutikával, illetve bibliatudományokkal foglalkozó személyek, lelképásztorok, teológusok számára nyújt érdekfeszítő, ihletet adó és további kutatásra ösztönző olvasmányt, hanem minden gyülekezeti tag, presbiter, a kereszténység iránt érdeklődő olvasó is meg fogja találni az épülésére szolgáló üzenetet, amely közelebb visz mindnyájunkat Isten szavának értelmezéséhez: az élő Jézus Krisztushoz.

Hivatkozott mű

HAYS, Richard B. 2019. *Visszafelé olvasás. Figurális krisztológia és a négyzeres evangéliumi tanúságtétel*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 38.)

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Öttalentumos szolgáját hazahívta az Úr!

Emlékezés Zsigmondy Árpád (1930–2021) evangélikus lelkész szolgálatára

■ SZEBIK IMRE

Aki ismerte, s többször beszélgethetett vele, elámult tudásán és ismeretgazdag olvasottságán. Mindig szerényen, de sajátos módon tudta előrevinni a disputát, akár teológiai, akár történelmi vagy nyelvismereti kérdésekről volt szó. Nem kérkedett vele sohasem, de életkörülményei predestináltak arra, hogy négy diplomát szerezzen szerény egzisztenciális körülményeinek biztosítására.

Zsigmondy Árpád 1930. április 19-én született Ózdon, ahol édesapja bányamérnöként dolgozott. Az ő nyugdíjazása után költöztek Budapestre, ahol Árpád először a Deák téri elemi iskolába járt, majd a fasori evangélikus gimnáziumban kezdte meg tanulmányait. Itt már az ögörog nyelv-

vel is ismerkedett, amely későbbi teológiai tanulmányai során azt az előnyt jelentette, amelynek következtében a héber nyelv megismerésére több időt szentelhetett. A budavári gyülekezetben konfirmált, Sréter Ferenc hitébresztő hatása alá került. A II. világháború során – vízért való sorban állás közben – rakéta érte lakóházukat, a mellette álló személy halálosan megsebesült, ő életben maradt... „Istennek valami terve van velem” – értékelte később. 1946-ban James Stewart skót labdarúgó prédikációját hallgatta, amely döntésre készítette. „Hiszek, Uram, légy segítségül az én hitetlenségemben!” A budavári ifjúsági órák, a Tahiban tartott táborok hatása nyomán született meg benne a döntés: 1948-

ban a soproni teológiai fakulásra jelentkezett. Itt szerezte első diplomáját, majd dr. Vető Lajos püspök több társával együtt lelkésszé szentelte a csepeli evangélikus templomban.

Tíz különböző helyen volt segédlelkész tíz évig. Többek között Miskolcon, Veszprémben, Debrecenben, Soltvadker-ten, Budapest-Józsefvárosban, de Ózdon, Olcsván, Tordason is hirdette az ígét, amely alkalmakra mindig lelkiismeretesen felkészült. – Tíz év után idegkimerültség jelentkezett nála, s hazajött Budapestre szüleihez. Egy hónap elteltével beállt hómunkásnak, majd az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban lett segédmunkás. Három műszakban dolgozott, s megszerezte második oklevelét, a vegyésztechnikus végzettséget. 1965-ben házasságot kötött Kozma Évamária evangélikus lelkésszel. Ezt követően a Magyar Tudományos Akadémia mikrobiológiai laboratóriumában asszisztensként dolgozott. Mindeközben feleségével a budavári gyülekezet német nyelvű istentiszteletein szolgáltak.

Mikrobiológiai munkásságát a Magyar Országos Levéltárban folytatott kutatása követte. Időközben harmadik diplomáját is megszerezte levéltári szakon. Munkája elismeréseként vörös csillaggal díszített miniszteri kitüntetést kapott...

Utolsó hivatalos munkahelye a budapesti ELTE Egyetemi Könyvtár volt. Itt nemzetközi szabványtervezetet dolgozott ki a sémi nyelvek latin betűs átírására, és bölcsész-

doktori értekezést írt 1986-ban a Zsigmondy család származástörténetéről, genealógiájáról.

Eközben továbbra is rendszeresen szolgált a budavári német gyülekezetben, és a kórházmisszióban is részt vett. Házasságukból két gyermek, Ákos és Szabolcs született, a harmadikat, Ábrist pedig örökbefogadást követően nevelték. Kozma Évamária 1993-ban fejezte be földi életét. Árpád testvérünk pedig a rendszerváltás évétől kezdődően az Evangélikus Országos Levéltárban tevékenykedett.

1997-ben új házasságot kötött Boldog Ágnes Máriával, akivel tizenkét évig éltek együtt hatvani házukban. Az ő váratlan halála újabb megpróbáltatással járt Árpád testvérünk életében, aki visszaköltözve Budapestre, Ákos fiánál talált menedéket, ahol menyének gondoskodó szeretete kísérte mindennapjait. Szabolcs fia családjában három fiúunokájának örülhetett.

A nehéz időket, sok megpróbáltatást átélte, tudós szolgatársunkat ez év március 18-án hazahívta az élet és halál Ura. Ha szabad és kiegyensúlyozott korban élt volna, talán a professzori katedrán taníthatta volna az ifjú nemzedéket – így viszont próbákkal teli, hiteles életével mindnyájunkat segített Krisztus-követésünkben.

A nemes harcot megharcolta, futását elvégezte, a hitet megtartotta, végül eltépett néki az igazság koronája (2Tim 4,7–8).

A bölcsesség kezdete az összetépett villamosjegy

*Igehirdetés Zsigmondy Árpád nyugalmazott lelkész, levéltáros temetésén (Péld 9,10)**

■ FABINY TAMÁS

„A bölcsesség kezdete az Úr félelme.” (Péld 9,10)

Az egykori fasori diák naponta találkozhatott ezzel az ígével, hiszen ez a gimnázium jelmondata. Ismerve Zsigmondy Árpád testvérünket, ő ezt az ígét azonnal mondaná héberül is: *Résít hokmah jirat adonaj*. Sőt természetesen idézné azt a Septuagintából is, már csak azért is, mert gimnazistakorától tanult és jól tudott görögül: ἀρχὴ σοφίας φόβος κυρίου. Latinul is idézné: *Principium sapientiae timor Domini*. És mivel nagyon szerette és tanulmányozta a modern nyelveket is, természetesen fejből mondaná ezt az igeverset németül és angolul is: *Der Weisheit Anfang ist die Furcht des Herrn; The fear of the Lord is the beginning of wisdom*.

* Elhangzott Budapesten, a Farkasréti temetőben tartott búcsúztatón 2021. május 11-én.

Azon sem csodálkoznék, ha egy kis papírlapot elővéve (mindig nagyon sok cetlit hordott magánál) székely rovásírással is leírná ezt a mondatot, felemelt mutatóujjal hozzátéve a tanítást: „Nem mindegy, hogy szóközi vagy sorvégi k...”

Ha pedig elkövetnénk azt a hibát, hogy közben mosolyogni merészelnénk, mutatóujját még magasabbra emelve rendre intene mindenkit, hogy ne zavarjuk aktuális kiselőadásában.

Lehet, hogy nyelvészeti, filológiai fejtegetésekkel kezdené, majd talán művelődéstörténeti kitekintéssel folytatná, ám a rögtönzött kiselőadás csúcsa a teológiai tartalom meghatározása lenne, kiegészítve a személyes *pietasszal*.

„A bölcsesség kezdete az Úr félelme.” Ebben az ígében jól összefoglalható Zsigmondy Árpád hitvallása. A bölcsesség, a tudás, az ismeret nemzedékek láncolatán keresztül jellemző a Zsigmondyakra. A neves evangélikus polgár-

család nagymértékben gazdagította a magyar és az európai szellemi életet. Felmenői között volt Nobel-díjas is: a Németországban kutató Zsigmondy Richárd. Büszke lehetett másik őseire, Zsigmondy Vilmosra is, aki Magyarország gyógyvizeinek feltárója volt.

A török elől a Felvidékre menekült család lelkészeket, gyülekezeti felügyelőt, orvosokat adott a nemzetnek. Zsigmondy Jenő ügyvéd, bányakerületi felügyelő, felsőházi tag volt, az ő festménye mindmáig ott függ egyházunk országos központjában.

Ilyen családba született Zsigmondy Árpád 1930-ban Ózdon, ahol akkor édesapja bányamérnökként dolgozott. Édesanyja, Schulek Erzsébet révén kiterjedt evangélikus családdal áll rokonságban. Még gyermek volt, amikor Budára kerültek. Meghatározó élmény volt számára a főváros ostroma, annak során pedig az ő megsebesülése. Vízért ment a Keleti Károly utcába: akna robbant mellette. Elterült a hóban, viharkabátja csuromvér lett; mellette sebesültek és halottak feküdtek. A rá annyira jellemző stílusban erről ezt írta egy helyen: „Körülnéztem, és megállapítottam, hogy nem a mennyszámban vagyok.” Ám dobhártyája megrepedt, halláskárosodást szenvedett, ami aztán egész életében végigkísérte. Ezért volt jellegzetes kéztartása is, amikor mintegy kagylózva hallgatott egy igehirdetést vagy előadást.

Meghatározó volt számára a budavári gyülekezet. 1944 decemberében valami oknál fogva az akkor Kelenföldön szolgáló lelkész prédikált a Bécsi kapu téren, és egyebek mellett ezt mondta: „Isten a történelem szelével lefújja a fölösleges díszeket a karácsonyfáról...” Sréter Ferenc vári lelkész szárnyai alatt ismerte meg a Szentírást és kereste helyét az egyházban. Számára is meghatározóak voltak a tahi táborok vagy éppen egy szilvászvárad konferencia, ahol először találkozott a magányonás lehetőségével. A fásori gimnáziumban annak a Vitális Györgynek volt az osztálytársa, akit ugyancsak nemrég szólított magához az élet és halál Ura.

Személyes hitre 1946 telén jutott, amikor James Stewart híres skót futballista tartott evangelizációt a fásori református templomban. Oda eredetileg nyelvgyakorlás céljából ment, de a prédikátor „You must be born again!” felszólítása szíven találta. Attól kezdve nemcsak újjászületett kereszténynek tartotta magát, de üdvbizonyossága is volt. Amikor a teológiára jelentkezett, egyik tanára így szólt: „Ez a tehetséges fiú?” – egy másik tanár azonban, nagyon helyesen, így kérdezett vissza: „Miért? A teológiára tehetségtelenek menjenek?” Sréter Ferenc ajánlása így szólt: „Hitre jutott fiúnak ismerem!” A budavári gyülekezetből 1948-ban öten mentek a teológiára! Hárman, ahogy Árpád fogalmazott, nem bírták a tudományossággal, így a történetkritikával kapcsolatos hidegzuhanyt, de Madocsei Miklóssal mindvégig kitartottak. Mindketten kitartottak abban, hogy a bölcsesség kezdete az Úr félelme. Sopron-

ba vitte magával őse, Zsigmondy Sámuel latin nyelvű héber és görög nyelvtanát. Mivel görögöt már a Fásorban tanult, a teológián intenzív héberes lett.

Ez volt az a fantasztikus évfolyam, amelyik kezdettől fogva mindvégig összetartott. Néhány éve *Pirkadat és naplemente* című közös kötetben számoltak be pályájuk indulásáról és életük, szolgálatuk alkonyáról. Egymás számon tartása természetes volt ott és a későbbiekben is, beleértve azokat is, akik valamilyen okból pályaelhagyók lettek.

Zsigmondy Árpádot első tíz szolgálati évében egymás után tíz különböző gyülekezetbe helyezték a püspökei. Fennmaradt levelei jól tükrözik az indulás nehézségeit és örömeit is. Hadd idézzek ezekből egy csokrot.

Olcsva, 1954. szeptember: „Látogatok helyben és szórványban: kulákot, párttitkárt, mérnököt, tanárt, orvost, tsz-tagot. Nem könnyű sem a törvényt, sem az evangéliumot félreérthetetlenül megmutatni az osztályharcban megkeményedett múltbeli embereknek.”

Olcsva, 1955. január: „A kis kályhában 3-4 órát ég a szén, felmelegít 15 fokra, aztán elfullad, s lehül 2 fokig. Megjöttek az évfolyamsegély küldeményei. Köszönöm.”

Az „évfolyamsegély” is a közösségen belüli szolidaritás jele volt. A fenti sorokból az derül ki, hogy itt Árpád kapott támogatást, ugyanakkor precíz nyilvántartásából kiderül, hogy ő maga is havi 20-25-50 forintnyi összeget fizetett be havonta, ami a legnehezebb ötvenes években nem volt csekély összeg. Adott esetben nemcsak pénzzel, hanem ruhával is támogatták egymást, hiszen egy levelében így ír: „Nem fagyott be a keresztvíz! S hogy a lélek belém ne fagyjon, ahhoz 3 inggel ti is hozzájárultatok.”

Édesapja biciklijét rendbe hozatta, rá Dongó segédmotort vett, azzal járta a szórványt. Levezetésükben azt is megosztották egymással az egykori évfolyamtársak, hogy miként készülnek az igehirdetésre. „Zsigának” – így hívták őt az évfolyamban – nagyon erős volt a nyelvi képessége, így héber, görög, latin segítséget mindig ő nyújtott másoknak. Ugyanakkor ő is tanult a többiétől. Egy levelében ezt írta: „Igaza van Pintér Karcsinak: a gyülekezet szerelmesének kell lennünk. Talán rájövök az ízére.”

Tordasi szolgálata idején egy levelében kifejti – véleményem szerint – meghökkentő elgondolását a bűnesetről és annak vallástörténeti összefüggéseiről, de kedvesen ezt írja a végén: „Aki eretnekséget vagy fölöttébb való bölcselkedést lát benne, üssön a fejemre, amíg nem késő.” Az emberi bölcsességénél többre tartotta a helyes istenismeretet: A bölcsesség kezdete az Úr félelme.

Némi egyházpolitika is hangot kap ezekben a levelekben.

Fehérvárcsurgó, 1956. okt. 1.: „Miért a síri csend az Ordass-ügyben? Mi van az állami rehabilitációval? Jó, hogy elkezdődött a harc a törvényességért, de a törvény még nem evangélium! [...] Kairosszt, alkalmas időt adott az Úr egyházunknak. Most észnél kell lenni! És ugyanakkor mindent

bele! Szükség van a törvényesség helyreállítására, ugyanakkor a bűnvallásra különösen azok felé, akikkel szemben súlyos mulasztások terhelnek intés vagy vigasztalás és szeretetszolgálat terén. Sokáig voltunk (Méliusz Juhász Péterrel szólva) »néma ebek«, és az egyháznak sosem a [kül-ső] erőszak, hanem a »dögletes tanítás« és a »veszett erkölcs« ártott.”

Profetikusságuk szavak voltak ezek! Árpád ugyan lelki ember volt, de tudott nagyon határozott, makacs lenni. „Vörös püspökök fekete báránya voltam” – mondta vagy írta egy alkalommal. Az egyik püspöknek az *Evangelikus Élet*-ben 1958-ban közölt „vonalas” cikkére komoly bírálatot fogalmazott meg. Levelét az órá oly jellemző módon így írta alá: „Maradok Főtisztelendő Uram által betöltött tiszttség iránti tisztelettel és személye iránti szeretettel.” Részben talán ezzel is összefüggésben az Állami Egyházügyi Hivatal beidézte, kongruáját egy időre megvonták, ismételten más gyülekezetbe helyezték – végül is elfogyott körülötte a levegő.

A lelkeszi szolgálatból kilépve segédmunkás lett az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban. Idővel aztán a kék zsávolyruhát fehér köpenyre cserélte: az MTA immunológiai laborjában dolgozott. Munkája mellett német nyelvű szolgálatot végzett a Budavárban, akkor, amikor még szó sem volt német ajkú gyülekezetéről.

Munkájában társa volt felesége, az ugyancsak teológiai végzettségű Kozma Évamária, aki főállásban könyvtárban végzett tudományos munkát, ahol nyelvtudásának nagy hasznát vették. Árpád évek múltán átkerült a Magyar Országos Levéltárba, majd az ELTE Egyetemi Könyvtárba. Ebben az időben doktorált. Bármilyen magasra is jutott a tudományos ranglétrán, nem felejtette el: a bölcsesség kezdete az ÚR félelme.

Házasságukból két fiú, Ákos és Szabolcs született, illetve a szülők örökbe fogadták Ábrist is. Sok szép élményre

emlékeznek vissza a gyerekek, amikor például édesapjuk a kirándulások során is hosszú szakaszokat idézett többek között a *Toldi*-ból. Morális példákra is emlékeznek. Egyszer egy rövid autóbuszút során elfelejtette kilyukasztani a jegyét (a fiúknak bérlete volt), ezért aztán leszállás után összetépett egy villamosjegyet. Így találta becsületesnek, *coram Deo et coram hominibus*.

Zsigmond Árpád testvérünk sok terhet is hordott. Két-szer megözvegyült, különféle betegségek terhelték.

A rendszerváltás után hivatalosan is újra egyházi szolgálatba került az Evangelikus Országos Levéltár munkatársaként, tagja volt az első zsinatnak is. Előadója volt az EKE alkalmainak, illetve priorja a Jézus Testvérei Ökumenikus Diakóniai Rendnek. Rendszeresen látogatta és értékes – valljuk meg, olykor meglehetősen hosszú – hozzászólásaival gazdagította a Budavári Evangelikus Szabadegyetem alkalmait. Ottani szavai is mindig „a bölcsesség kezdete az ÚR félelme” igazságát tükrözték.

Puritán ember volt, az ágya tele volt könyvekkel, alig tudott befeküdni oda... Írt és írt: mindig apró cetlik-re. Ő, aki művelődéstörténeti kompendiumot alkothatt volna, jószerevével csak fragmentumot hagyott ránk. Felkészült a halálra, mégis rengeteg munkát hagyott fél-be. Aggódott a világ sorsáért. Egy helyen így ír: „Apokaliptikus időköt élünk [...] kikötkent az idő – de hiszem, most is Jézusé minden hatalom, és biztosra várom, hogy övé az utolsó szó.”

Hisszük, hogy ez történik most is. Emberi szavakkal próbáljuk felidézni alakját, elmondjuk, amit róla tudunk, megosztjuk, amit tőle hallottunk. De nekünk most el kell hallgatnunk, és engedni kell, hogy Jézusé legyen az utolsó szó. Hiszem, hogy az irgalom és a megbocsátás szavai ezek!

Reménységünk pedig az, hogy amikor meghallja ezeket a jézusi szavakat, körülnéz, és megállapítja, hogy bizony a mennyországban van. Ámen.

Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap

►► 1Jn 5,10b–13

Igehirdetési előkészítő

Örök élet bizonyágtétele

A vasárnap jellege

Az *Agenda* szakaszcíme a Szentháromság ünnepe utáni 6–9. vasárnapokra: „Isten sötétségből világosságra hív”. A hetedik vasárnap témája: „Hit által örök életre!” A sötétségből, kárhozattól Isten a hit által a világosságra, az örök életre hív. Ezen ellentétpárok a jánosi iratokban mintegy alapfogalmak. Textusunk megfelel a tematizálásoknak, így könnyű helyzetben vagyunk, nem kell speciális szempontból magyaráznunk az igeszakaszt, pusztán a benne amúgy is megszólaló üzenetet kell hirdetnünk.

A vasárnap jellegét meghatározó óegyházi evangélium (Mk 8,1–9 – a négyezer megvendéglése), amely Isten gondviselő kegyelmét, az övéinek szükségét megalapozó szeretetét mutatja fel Fiában, inkább az előzményben, a sokaság többnapos tanításában szólaltatja meg a hívást (lásd JÁNOSSY 2008, 48. o.).

Amit a textusról tudni kell

Jóllehet szigorúan csattan a *1ob vers* vádja, hogy „hazugá tette” (aorisztosz!) Istent, mégis világos, hogy a levélíró nem a hitetlenek felett mond ítéletet, hanem vigasztaló sorokat küld a hívőknek (MAGASSY 2005). A szigorú csengés a (gnosztikus) tévtanítók ellen irányult, mivel tagadták a Jézusban végbement váltságot (VEÖREÖS 1998, 238. o.) – míg

a gyülekezetnek épp azért ír, hogy tudják meg: örök életük van. Isten bizonyágot tett Fiáról és a benne rejlő örök életéről! Ezzel erősíti a kételkedőket, kísértéseket, akár üldözések közepette megrettenőket – hiszen a bizonyágtétel arról szól, hogy örök életünk van, arról, hogy Jézus (múltbeli) életművében adta Isten ezt az ajándékot a mindenkori jelenünk számára. Így hát aki (ajándékként) „bírja” a Fiút, ezzel együtt „bírja” az életet. Ez a „bírja” a Krisztussal való kapcsolatot, a hitet jelenti, tehát a hiten múlik az örök élet – ellentétben a tévtanítók „kérügmájával”, akik Krisztus-hit nélkül is elérhetőnek „hitték” az isteni életet (VEÖREÖS 1998, 238–239. o.).

A görög nyelvben „az élet vegetatív szava”, a βίος időben behatárolt élet: előbb vagy utóbb, de eljön a halál, hogy pontot tegyen a végére. Csakhogy amikor Jézus arról beszél, hogy aki hisz, nem hal meg, akkor nem ennek az életnek az elmúló voltát tagadja, hanem a ζωή αιώνιος-ét, amely kizárólag Isten ajándékként nyerhető el. Igaz ugyan, hogy szubjektív, idői létünk számára biológiai életünk megelőzi az örök életet, ám nem kérdés, mi Jézus számára a megfelelő sorrend: az oltár előtti igében (Mk 8,1–9) épp azt halljuk, hogy Megváltónk nagyon komolyan veszi a testi élet igényeit, de erre csak azután került sor, miután az örök életet hirdette nekik (lásd pl. BALIKÓ 1999, 743., 745. o.).

A perikópa megértése

A bizonyágtételt legtöbbször abban az értelemben használjuk, hogy valamely hívő bizonyágot tesz hitéről, istentapasztalatáról, Krisztusra találásáról stb. Most Isten bizonyágtétele áll előttünk – amelyet a Fiában adott (DARBY 2005, 898. o.). A véges, térben behatároltan megmutatkozó, időben igen szűk keretek között megjelenő emberi βίος mégis elhozta közénk az isteni ζωή αιώνιος mindenütt jelenvalóságát, meg nem szűnő létét. Amit általában a feltámadás (jövőre irányuló)

reménységeként fogalmazzunk meg, azt János az örök élet jelenbeli beteljesedéseként tárja elének (VEÖREÖS 1998, 239. o.).

Meghaltak az apostolok, egyházatyák, egyházi doktorok, reformátorok. Aki hisz, nem lát halált?! A testi élet és a lelki élet nem mérhető össze, Isten számára ők mind élnek (Lk 20,38). Ahogyan el lehetett pusztítani Jézus βίος-át, úgy el lehet a keresztényekét is. Ám ahogyan nem lehetett elpusztítani Jézus ζωή αἰώνιος-át, mert olyan „életerő” van benne, úgy ezzel az erővel Jézus feltámasztja a benne elhunytakat is az örök életre (WELTLER 2003, 210–211. o.).

Igehirdetési vázlat

Az örök élet bizonyágtétele

A hit egyfajta időgépként működik (vagy inkább örökkévalóság-gépként): összeköti az itt és most βίος-át a mindenütt és mindig jelenvalóság ζωή αἰώνιος-ával. Az örök élet nem a jövő, hanem hit által a mindenkori örök jelen ajándéka. Nem arról van szó, hogy majd a síron túl valahogy mégis lesz tovább, hanem hogy semmi nem szakíthat el a Krisztusban adott közösségtől, még a halál sem (Róm 8,38–39). Ezért az időtlen ζωή αἰώνιος a βίος-időben mindig rendelkezik jövővel, minden pillanatában megragadható Krisztusban. „A Krisztus-hit nemcsak készül az örök életre, hanem már éli.” (Jubileumi kommentár) A keresztény ember nemcsak kéri és vágyik rá, hanem már meg is ragadta, hogy neki-feszüljön, és mindennél becsesebbnek tartsa (vö. Fil 3,12).

Bizonyágtétel – Istentől

A jánosi levélben visszacseng az evangélium története, amelyben a zsidók azzal hátrították Jézus ítélethirdetését, hogy nem érvényes, hiszen önmagáról tesz bizonyágot (Jn 8,13). A levél is azzal hátrítja el az ilyen kifogást, hogy Isten maga tett bizonyágot, mégpedig a Fiú által. Ezért éles a határ: vagy hiszünk ebben a bizonyágtételben, vagy Istent magát tesszük hazuggá (HODGES 1998, 331. o.).

Ez a bizonyágtétel a bizonyosság isteni pecsétjével rendelkezik. Ez pedig a Fiúban való hitre hívja a kívülállókat, a hitben erősíti a bent levőket (VEÖREÖS 1998, 238. o.). „Hitre vezérlő bizonyíték bőven van; az emberiséggel nem annyira az a baj, hogy tájékozatlan, mint inkább, hogy lázadó: nem nem tudunk, inkább nem akarunk hinni.” (JACKMAN 2000, 157. o.)

Bizonyágtétel – az Életről

A Fiúban adott isteni bizonyágtétel tétje az Élet – nem a földi-testi βίος, hanem a mennyei-lelki ζωή αἰώνιος. A vízválasztó ebben a hit. Aki hisz, annak nincs szükség bizonygatni, hogy él, mert cáfolhatatlanul működik benne Isten bizonyágtétele. Aki viszont nem hisz, annak saját hitetlensége a bizonyítéka annak, hogy nincs meg benne az örök élet (RAVASZ 1991, 337. o.). Az üdvbizonyosság ugyanis nem az ember tettein, érdemein, tulajdonságain

áll vagy bukik, hanem egyedül a Fiúban adott bizonyágtétel. „Örök élet nem található nevelésben, bölcseletben, tudományban, jó cselekedetekben, vallásban vagy a gyülekezetben. Hogy valakinek élete legyen, övének kell lennie az Isten Fiának.” (MACDONALD 2001, 725. o.)

Mivel pedig Isten bizonyágot tett az Életről és arról, hogy ez Krisztusban található, ezért nem is szabad máshol keresnünk, nem is lehet máshol megtalálnunk. És nincs is szükség nála többre – ahogyan reformátorunk is nekiszegzi a nagy humanistának: Vedd ki Krisztust az Írásból – mit akarsz akkor még benne megtalálni? (LUTHER 2006) Lehet, hogy a βίος kameráján keresztül rengeteg mindenre szükségünk van, ám a ζωή αἰώνιος szempontjából igencsak kevésre, mégpedig Egyetlenre (Lk 10,42). Rettenetes, ha valakinek csak βίος-a van (BALIKÓ 1999, 745. o.). Mindennél boldogabb azonban az, akinek a Fiú révén ζωή αἰώνιος-a van!

Bizonyágtétel – tudással

Éppen ezért fontos a jánosi gyülekezeteknek, mindazoknak, akik hisznek Isten Fiának nevében, hogy legyenek tudatában, tudják, ismerjék, hogy örök életük van – és ebben a hitükben megerősödjenek (RAVASZ 1991, 337. o.). Az üdvbizonyosság nem egyfajta keresztény hübriszen, felsőbbrendűség-tudaton alapul, hanem Isten bizonyágtételén, a megtestesült, a leírt és a hangzó Igén. Nemcsak János evangéliuma és levele íródott abból a célból, hogy higgyenek, és e hitben Életük legyen, és tudják, hogy örök életük van – hanem az egész Írás ezt munkálja (MACDONALD 2001, 725–726. o.).

Nemcsak hinnünk szükséges tehát az üdvösséghez, tudnunk is kell, hogy örök életünk van. Helyes hit csak helyes, igaz ismerettel együtt létezik (VEÖREÖS 1998, 242. o.). Jézus világgóssá tette főpapi imádságában, hogy az örök élet azonos a Krisztusban nyerhető istenismerettel. János szeretné, ha a Fiú nevében hívők élete nem csupán istenélményeken alapulna, hanem a tudás tekintetében is szilárd alapon állna (JACKMAN 2000, 163. o.). Vajon mennyi ismeret, tudás jellemzi napjaink keresztényeit, és mennyire vannak tudatában örök örökségüknek? Luther szerint is fehér holló ritkaságú az igaz keresztény (WELTLER 2003, 212. o.). Jézus sem dédelget naiv álmodkat, amikor a sok elhívottból csak kevés választottat különít el (Mt 22,14), vagy épp visszatérésekor még azt is kétséges kérdésként fogalmazza meg, lesz-e egyáltalán, aki hisz (Lk 18,8).

Isten bizonyágot tett a Fiúban nyerhető örök életről, amelyet hit által mindenki megragadhat – tudd hát, hogy e hitben örök életed van! (Jn 20,31 ≈ 1Jn 5,13)

További javaslatok az istentisztelethez

Textus

A feldolgozásban már szerepet kapott az oltár előtti igeként szolgáló evangéliumi történet a négyezer ember megvendégléséről, amely a βίος és a ζωή αἰώνιος viszonyáról is vall.

Énekek
EÉ 269, 270

Illusztráció

Hit és tudás viszonya jelenik meg nemcsak textusunkban, hanem az egész levélben (bár most nem a γινώσκω, hanem az οἶδα szerepel). Lehet egymás ellenében állítani, egymás mellé rendelni vagy egymás alá helyezni. A napjainkban jellemző és a korabeli viszonyokat kapcsolja össze David JACKMAN példája:

„Angol szakos egyetemi hallgató koromban a fakultás egymással szemben álló pártokra szakadt, aszerint, hogy milyen irodalomkritikai elveket vallottak, illetve melyik irodalomelméleti irányzathoz tartoztak. Itt is, akárcsak az egyházon belüli felekezeti ellentétek esetében, az volt az ember érzése, hogy az ellenségeskedő pártokat sokszor inkább a saját, nagy hatású vezetőik iránti vak hűség, és nem anyyira tudományos felkészültségük vagy elméleti tárgyilagosságuk vezérli. A viták epicentrumában a témavezetőm állt, aki határozott nézeteket vallott azokról a tanárokról, akik „értik” az irodalmat (és egyetértenek az ő felfogásával), és azokról, akik nem. Egyszer a rivális teoretikusról szókolva dühében azt találta mondani: »Nem érti, tudják, de még ennél is rosszabb, hogy azt sem érti, hogy nem érti!«

Nyilvánvaló, hogy a tévtanítók ugyanezt állították János apostolról, hiszen azzal érveltek, hogy valódi *gnószisz* (ismeret) csak az ő titkos szellemi meglátásaik révén szerezhető meg. Szüntelenül ezen folyt a vita az egyházban. Vajon félrevezetett emberek voltak azok, akik az apostoli bizonyosság-tétel és hit ortodox hagyományát vallották, ahogy ebben a levélben áll? Vagy igazuk volt abban, amit hittek? Nyilvánvaló, hogy az az állítás, mely szerint létezik magasabb rendű tudás, és ezáltal egy jobban átélehető, szubjektív bizonyosság, romboló hatással lehetett sok hívő őszintén hagyományhű vallásosságára. Nem kétséges, hogy ezt emlegették gúnyosan »egyszerű« és »jámbor« hitnek. Mikor valaki vonzó alternatívát kínál, amelyet választva állítólag mélyebbre vagy meszezebbre lehet eljutni a lelki életben, mindig a legodaadóbb keresztyének a legsebezhetőbbek.” (JACKMAN 2000, 161–162. o.)

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BALIKÓ Zoltán 1999. *Isten iskolájában*. Luther-rózsa Alapítvány, Pécs.
 DARBY, J. Nelson 2005. *A Biblia könyveinek áttekintése*. 2. köt. *Újszövetség*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
 HODGES, Zane C. 1998. János első levele. In: John F. WALVOORD – Roy B. ZUCK: *1Thesszalonika – Jelenések*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (*A Biblia ismerete kommentársorozat* 8.)
 JACKMAN, David 2000. *János levelei*. Harmat, Budapest.
 JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás, Veszprém.
 LUTHER Márton 2006. *A szolgálai akarata*. 2., jav. kiad. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther könyvek 11.)

- MAGASSY Sándor (id.) 2005. *Perikópák*. Magánkiadás, Budapest. (CD-ROM.)
 MACDONALD, William 2001. *Újszövetségi kommentár*. 2. köt. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
 RAVASZ László 1991. *Az Újszövetség magyarázata*. 2. köt. A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest.
 VEÖREÖS Imre 1998. *János levelei*. 2., jav. kiad. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
 WELTLER Sándor 2003. Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap. In: Szabó Lajos (szerk.): *Hullámhossz*. Luther Kiadó, Budapest.

■ SZAKÁCS TAMÁS

Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap

► 1Jn 5,1–3

Igehirdetési előkészítő

Szeretni könnyű

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 8. vasárnap számomra jellegtelen abban az értelemben, hogy nem hordoz különös tartalmat, nincs sajátos mondanivalója. Az ünneptelen félév „ünneptelen” ünnepe: az igehirdetésen is múlik, hogy valóban emlékezetes ünneppé válik-e. A karácsonyi, a húsvéti és a többi jellegzetes tartalmú ünnep hordozza az igehirdetést, míg az ilyen és hasonló vasárnapokon az igehirdetésnek kell hordoznia az ünnepet. Ezen a vasárnapon esetünkben az alapige sem idéz „blikkfangos” képet vagy riadót fújó dallamot.

Amit a textusról tudni kell

A kontextusról: „...a levél megírásának oka 2,19-ben található, ahol megtudjuk, hogy az ellenfelek, az »antikrisztusok« olyan emberek, akik a szerzőnek a közösségből távoztak el. Csalóknak minősíti őket (2,26), és a levél szerzője reméli, hogy ellenük a Szentlélek és a keresztségben kapott tanítás védelmet nyújt majd (2,20.24–27). Hamis próféták ők (4,1), akiknek a lelkében a megtévesztés uralkodik (4,6). Minden bizonnyal az ő tanításaikból származnak a bálványok, a hamis tanúk a levél befejező verseiben. A szerzőt láthatóan megdöbbenetette és bántotta a közösség ilyen szörnyű szétszakadása. Még abban sem reménykedik, hogy tehet valamit, hogy rendbe hozható a közösség egysege (5,16). Amíg az evangélium jánosi közösségét kiűzték a zsinagógából, az 1Jn közösségét azok a keresztyének (János aligha nevezné őket így) hagyták el, akik nem akartak többé hitükben és életükben osztozni.” (FLANAGAN 1992)

A textus a levél összefoglalása, mondanivalója pedig, hogy a hit és szeretet összetartozik. A szöveg magyarázatában nem látok nehézséget, sem olyan sajátosságot, amely az igehirdetésben jelentőséggel bírna.

A perikópa megértése

János, a levél szerzője, akiről valójában nem is tudjuk, hogy kicsoda, arra akarja rávenni a keresztény olvasókat, hogy szeressék egymást, mert a hit és a szeretet összetartozik. Micsoda közhely! És micsoda megkerülhetetlen igazság! *Az egész hiteles keresztény élet ezen áll vagy bukik.* A mai igehirdetés különleges feladata, hogy egy közhelyé vált igazságról megragadóan beszéljen, elkerülve az unalmas közhelyeket, amelyek hallatán azonnal lelohadna a hallgatóság érdeklődése. Nehéz feladat.

Igehirdetési vázlat

Bevezetés

„Szeressük egymást, gyerekek, mert a szív a legszebb kincs, annál szebb szó, hogy szeretet, a nagyvilágon nincs! Az élet úgyis tovaszáll, a sír magába zár, szeressük egymást, gyerekek, hisz minden percért kár!” (Seress Rezső) János első levelét olvasva mindig ez az először gyerekkoromban hallott sláger csendül fel a fejemben. Aztán mindig el is szégyellem magamat, mert úgy érzem, hogy ez a bárgyú-kedves dal méltatlan a Szentírás szavaihoz. Pedig nem tartom lehetetlennek, hogy János sorai voltak a dalszöveg ihletői: *„Gyermekeim, ne szóval szeressünk...”* *„Szeretteim, szeressük egymást...”* Amikor János levelét olvasom, szeretném kiverni a fejből ezt a szirupos-ragacsos és rózsaszínű lelkendezést, és vágyom átérezni a levél szavaiban rejlő szent igazságot: Isten szeretetének édességét (*„Az Úr döntései... édesebbek a méznél...”* – Zsolt 19,11) és a szeretetében rejlő erőt (*„...ő bennünk van... a Lelkéből adott nekünk”* – 1Jn 3,24).

Felvezetés

Az igehirdetési alapigéül választott versekben az előző fejezetben megfogalmazott gondolatok összefoglalásával találkozunk: aki Jézusban felismerte a Krisztust, és életét ez a felismerés megváltoztatta, az Isten gyermeke; Isten gyermekei pedig tartoznak egymást szeretni, mert ez Isten parancsolata is, túl azon, hogy ez Isten iránti szeretetükből „magától” következik is (*„az ő parancsolatai pedig nem nehezek”).* Szép és logikus gondolatsor. Ó, jaj, de a valóság mennyire különbözik ettől! Ez a különbözőség teszi az ige üzenetét örökzölddé, ma is aktuálissá. Az a tapasztalatunk ugyanis, hogy kereszténységünk a legtöbb esetben bizony csak külső máz: jobb esetben alapos „felületkezelés”, rosszabb esetben olyan tökéletlen maszatolás, amely alól ki-kandikál még a kezeletlen felület is.

Szemléltetés

A faanyag kezelésének a képét továbbgondolva remélem elkerülni azt, hogy a „Szeressük egymást, gyerekek!” felszínes közhelybe beleragadjak. Talán merésznek vagy meszterkéltnak tűnik a párhuzam, de felhasználására bátorítanak a jézusi példázatok merész párhuzamai. Köztudomású, hogy a faanyagot a munka elkészülte után alapozzák, festik vagy pácoldják, vagyis felületét kezelik. Én még a gyalulást, csiszolást is felületkezelésnek érzem. Simább, mutatósabb lesz így az anyag, sőt az anyaghibákat is elfedi a festék. Mindazonáltal az ilyen felületkezelést időről időre meg kell újítani, mert az anyagot kikezdi az idő. A fa belső tulajdonságai pedig nem változnak meg. Továbbra is hasad vagy vetemedik, a benne élő károsítók tovább élnek. Ilyen a mi kereszténységünk is. Jól-rosszul elsajátított, a kötelező udvariasságot alig meghaladó „kincstári” kedvesség, esetleg szolgálatkészség is, „ha nem kerül sokba”. Nem kell sok idő azonban, és ahogyan az arrogáns napsütés és az alattomos pára kikezdi a jól kezelt fa felületét is, a mi kereszténységünk máza is felpattogzik, megfakul és áteresztővé válik. Ahogyan a fából kirágják magukat a benne egy ideig megbúvó férgek, úgy előtűnnek a mi elfojtott vagy megfigyelmeztet, bántó indulataink is. És ahogyan az ilyen felületkezelt fából készült épület hamar romlani kezd, úgy a „felületkezelt” keresztények közössége is „reped és korhad”.

Van azonban a fa kezelésének más módja is. A forró gőzben hőkezelt fában kialszanak a növekedésből adódó belső feszültségek, és már nem vetemedik a feldolgozás során; nemcsak a felületén, de teljes keresztmetszetében megváltozik a színe; és a „benne termő férgek” is elpusztulnak. A kezelés másik módja, amikor átítatják a faanyagot, és így tartósan megváltoznak a tulajdonságai, megmunkálhatóbb lesz. Így már a fa mélyét is átjáró eljárással szinte új anyagot hoznak létre, és amire addig alkalmatlan volt, arra most alkalmassá válik.

János levele olyan keresztényekről beszél, akik az ilyen eljárással megváltoztatott tulajdonságú faanyaghoz hasonlíthatóak: Isten szeretete átjárja őket, elvesztették ezáltal az önzés szülte belső feszültségeket, személyiségük mélyéig egyszínűek, homogének, vagyis esetükben a látszat tényleg a valóságot mutatja. Az addig bennük rágó gonosz indulatok Isten jelenlétében elhaltak. Isten szeretete, ami *„nem az, hogy mi szeretjük Istent, hanem az, hogy ő szeretett minket, és elküldte a Fiát engesztelő áldozatul bűneinkért”* (1Jn 4,10); átjárta lényüket, és megváltoztatta őket, szeretettel itatta át őket. Ez a szeretet, az agapé, önzetlen és szenvedni kész, magára nem tekintő szeretet, valami új „anyag” az emberben, amely nem születik velünk a test szerinti születéskor, hanem újonnan szül, amikor a Lélektől születünk. *„Abból tudjuk meg, hogy benne maradunk és ő mibennünk, hogy a maga Lelkéből adott nekünk.”* (1Jn 4,13) Ettől az új „anyagtól”, Isten Lelkétől, a szeretet lelkétől átítatva, mint a megfelelően kezelt faanyag, könnyen megmunkálhatóvá, teljes keresztmetszetében átalakulttá, bensőjében feszültségmentessé és a világ-

gal szemben ellenállóvá válik a keresztyén. „Ha valaki szereti a világot, abban nincs meg az Atya szeretete.” (1Jn 2,15)

Az üzenet kifejtése

Isten parancsolatai a jánosi iratokban (a negyedik evangéliumban és a levelekben is) Jézus szerint egy célra irányulnak: Szeressétek egymást! „Az az én parancsolatom, hogy úgy szeressétek egymást, ahogyan én szerettelek titeket.” (Jn 15,12) „Ha parancsolataimat megtartjátok, akkor megmaradtok az én szeretetemben...” (Jn 15,10) „Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást: ahogyan én szerettelek titeket, ti is úgy szeressétek egymást! Arról fogja megtudni mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.” (Jn 13,34–35) Az Isten iránti szeretet pedig az, hogy ezt az egymás szeretetére vonatkozó parancsot megtartjuk – mondja igénk. És ez nem nehéz. Annak nem nehéz, aki nem „felületkezelt” keresztyén. Akit átítatott Isten szeretete, annak lényéből ez a szeretet fakad – nem is tud, eszébe sem jut mást tenni. Hisz „maga az Atya szeret titeket, mivel ti szerettek engem, és hiszitek, hogy én az Istentől jöttem” (Jn 16,27), és „én az Atyámban vagyok, ti énbennem, én pedig tibenetek” (Jn 14,20).

Összefoglalás, lezárás

Újjászületett keresztyénekné, Isten gyermekének lenni, Jézusban felismerni a Krisztust, benne hinni és bízni azt jelenti, hogy az ember belekerül a lét sodrásába: a szeretet egységet teremtő körforgásába – részese lesz az Atya és a Fiú kapcsolatának. A hit és a szeretet és az engedelmisség egy, ahogyan Isten a Szentháromság egy igaz Isten. Elválaszthatatlanok; amint az egyik hiányzik, már a másik kettő sincs meg. János leveléből azt sem tudom kivenni, melyik volt előbb. Egy a lényeg: „...szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van, és aki szeret, az Istentől született, és ismeri Istent.” Egyszerre megértjük Seress Rezső bárgyú, de sikeres slágerének titkát: az életvágy mélyéről tör fel, és az élet forrására mutat. És így már nem is olyan bárgyú, és már nem is olyan rózsaszínű, hanem inkább örököző.

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

Mennyei Édesatyánk, aki magad vagy a Szeretet! Köszönjük, hogy úgy szerettél minket, hogy értünk adtad Fiadat. A te szereteted egyszer megragadott bennünket; kérjük, járja át egész személyiségünket, alakítsa kapcsolatainkat, hassa át közösségünket. Lásd meg rajtunk a világ, hogy hozzád tartozunk. Óvj meg minket a képmutató szeretettől! Ámen.

Felhasznált irodalom

FLANAGAN, Neal M. 1992. *Evangélium Szent János szerint és a jánosi levelek*. Bencés–Korda, Kecskemét–Pannonhalma. (Szegedi Bibliakommentár, Újszövetség 4.)

■ THURÁNSZKY ISTVÁN

Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap

► Zsid 3,12–15

Igehirdetési előkészítő

Csak keményen! Vagy mégsem. . . ?

A vasárnap jellege

Agendánk tematikája: Hűség és engedelmisség által Krisztussal közösségben! Isten sötétségből világosságra hív.

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok jellege Isten hívásáról szól. Az első öt vasárnap jellege is ez: Isten hív. A folytatás, amelyben a mi vasárnapunk is elhelyezkedik, már más jelleget hordoz: Isten sötétségből világosságra hív. Ezen belül a kilencedik vasárnap fő témája: hit és engedelmisség által Krisztussal közösségben.

A keresztyén élet és lét közösségi voltát emeli ki a mai ige. A keresztyénség nem magányos küldetés, magányos szuperhősök élettere, hanem közösségi élet.

Amit a textusról tudni kell

A Zsidókhoz írt levél ismeretlen szerzője üldözött helyzetben levő keresztyéneknek szól. Bár nem tudjuk, hogy mely gyülekezetnek szól a levél, annyi kiderül, hogy zsidó hagyományokon szocializálódott keresztyéneknek címezte a szerző, hiszen mondanivalóját zsidó kultikus hagyományokkal szemlélteti. Üldözött helyzetük miatt a címzeteknek biztatást, bátorítást, erősítést tartalmaz a szöveg. A levél címzettjei valószínűleg második generációs keresztyének, akik a zsidó hagyományokat is ismerik, és a szerző elképzelhetőnek tartja, hogy visszatérnek ezekhez a hagyományokhoz, kultuszhoz. Mivel valószínűleg már átéltek üldözést, és sokat vesztek – akár testvéreket, akár vagyont –, hajlamosak megkérdőjelezni Krisztus segítségét, bizonyosságuk a Megváltó szolgálatában megrendülhetett.

Az író hangsúlyozza Krisztus Istentől szerzett főpapságát és azt, hogy ez alkalmas arra, hogy tisztulást szerezzen a bűntől és megerősítse a gyülekezet tagjainak üdvbizonyosságát.

A szakaszunkat megelőző igék is emlékeztetik az olvasót Izrael népének az Istennel szembeni keményszívűségére, hogy mennyi elkeseredést okozott ez a keményszívűség. Hogy bár a nép látta Isten nagy tetteit a pusztában, mégis megkísérették azzal, hogy eltévelyedtek az Isten útjáról. Ezt a tévelygést, Istentől való elszakadást a kemény, gonosz szív okozta.

A levél írója felszólítja a hallgatóit, hogy nyugodtan intsek meg azokat, akiknek szívét megkeményítette a bűn, mert a megkeményedett szívnek nincs köze a megismert és megtapasztalt Krisztushoz.

A levél a maga nemében modernnek mondható, hiszen aktuális üzenetet és gyakorlati útmutatót tartalmaz az ol-

vasók számára arra nézve, hogyan buzdítsák a híveket, és tanító jelleget is hordoz.

A szakasz feltárását segíti KOZMA Zsolt exegézise (2010): „12. [vers.] A szív (καρδία) a tudatos emberi létet jelenti, értelmi, érzelmi, akarati valóságában, a szív maga az ember. Istenhez való viszonyában az, aki elfogadja vagy visszautasítja szavát. A *hitetlen és gonosz szív* (tulajdonképpen a hitetlenség gonosz szíve, καρδία ποιηρὰ ἀπιστίας) összefoglalja azt, ahogyan Izráel a pusztában Isten szavához viszonyult: próbára tették, megkísértették őt, tévelygő szívűek voltak, útjait visszautasították, ami olyan romlottságot jelent, amelyet már fokozni sem lehet. A hit a levél írója számára az Isten szavát elfogadó, a magát Istenre bízó, egész életet meghatározó magatartás. [...] Isten szava feltétlen elfogadásával (πίστις) áll szemben a konok visszautasítás (ἀπιστία), és ez az összefoglaló a 19. versben megismétlődik. Ennek következménye, hogy *elszakadnak az élő Istentől*. [...] A hit és a hitetlenség olyan szemben álló magatartások, mint később a hit és a meghátrálás. Ott a következmény az élet vagy a pusztulás (ἀπώλεια), itt a bemenni/nem bemenni, az elszakadás lehetősége. [...]

13. [vers.] A 3. rész két intelmi szakaszának szövege helyenként szó szerint megegyezik, a szerző mindkét helyen ugyanúgy hivatkozik a 95. zsoltárra, de az első (inkább) negatív vonatkozásban tartalmazza az intelmet, a másodikban a 13–14. versek (inkább) pozitív hangvétele érezhető. A »ne« tiltás (12.) után a *hanem* a gyülekezet számára új, az atyáitól eltérő magatartást ír elő. [...] A gyülekezet tagjainak inteniük (παρακαλέω) kell egymást (magukat), mert még tart, mert közeledik (ἐγγίζω) az »eszkatologikus ma« [...]. Az eszkatologikus ma arra vonatkozik, hogy majd nem lesz alkalom a döntésre. Így kell értenünk a 6,4–6-ot: most még lehet, most kell, akkor már lehetetlen (ἀδύνατον, 6,4) lesz megtérni. De ma (most) még lehet választani. [...]

14. [vers.] A gyülekezet tagjai *Krisztus részesei*. Α μέτοχος a levélben ötször olvasható (1,9; 3,1; 3,14; 6,4; 12,8, ezen kívül még csak Lk 5,7-ben), ezek közül ide vonatkozatható a 6,4: részeseivé lettetek a Szentléleknek. Ez a teológiai látás egyedi az Újszövetségben: a Krisztus-közösség állapot, részesezés Krisztus sorsában, s ennek kezdete az, hogy Isten befogadta a gyülekezetet a Krisztus közösségébe, a gyülekezet pedig ezt elfogadta. Az első, a kezdet, Istené volt, ő a befogadó, az ember erre válaszolt a hitben.” (KOZMA 2010, 49–50. o.)

A perikópa megértése

A levél szerzője a 95. zsoltár szavaival próbálja megóvni olvasóit attól, hogy elhagyják a hitet: „Ma, ha meghalljátok szavát, ne keményítsétek meg a szíveteket, mint Meribánál, mint Masszá napján a pusztában, ahol megkísértettek engem atyáitok; próbára tették, bár látták cselekedeteimet.” (Zsolt 95,7b–9)

Az intés szól minden Krisztus-hívőnek: attól, hogy Krisztusban élünk, még nem vagyunk teljes biztonságban. A veszély

nem is mindig kívülről érkezik, hanem olykor belülről, a szívből. „A szív – az Írás szerint – az emberi személyiség legbensőbb aspektusa, az a központi irányító hely, ahol értelem, szellem, lélek páratlan módon együtt munkálkodik. A szív különbözteti meg az embert minden más élőlénytől.” (CZEGLE 2011)

A szív akkor hívó, ha Isten iránti hála, bizalom és odaadás uralja és az Istenhez tartozás ismerete és bizalma. Ha nem így van, akkor lesz a szív „hitetlen, gonosz”, és ennek következménye az elszakadás Istentől. „A keresztyén embernek Istennel való kapcsolatát a bűn igyekszik szétszakítani. A bűn – mint valami személyes valóság – úgy végzi romboló munkáját, hogy megcsal és rászed. A bűn csalárd, azaz olyan valamit ígér, amit nem tud megadni (Gen 3,13; Róm 7,11). Az író nemcsak felhívja a figyelmet a veszélyre, hanem a bűn csalárd munkája ellen hathatós eszközként ajánlja az intést (13. v.). A gyülekezetben mindenki felelős mindenkéért. A gyülekezetet a lelkipozítás állandó helye (Schneider), ahol az egyetemes papság elve érvényesül. Az intést abban az ismeretben kell végezni, hogy a rendelkezésre álló idő nem végtelen, a »má«-nak vége lesz. Azért is vigyáznunk kell egymásra, mert a bűn által rászedett ember »megkeményedik.« (Uo.)

A lelkipozításban Krisztus társai vagyunk, tehát csak az a lelkipozítás helyes, amelyet vele, Krisztussal együtt végzünk.

Az igehirdetés felé – vázlatkísérlet

Kemény világban keményszívű emberek

Szolgálatom tetemes részét teszi ki a hitoktatás. Elsőtől nyolcadikig minden évfolyamon, négy különböző iskolában tanítok. A négy iskolából kettő egyházi, kettő állami. A heti majd harminc óra során rengeteg gyerekkel érintkezem, nemcsak a saját hittanosaimmel, hanem azok osztálytársaival is. Gyakran van rá szükség, hogy én is rászóljak egy-egy diákra, megregulázzam, annak ellenére, hogy nem tanítom őt.

Ez a gyerekek között eltöltött rengeteg idő sok felismerést hozott számomra arról, milyenek is a „mai gyerekek”. Az egyik legszembetűnőbb, hogy ahogy nőnek, úgy lesznek a gyerekek egyre keményebbek. Sokszor ők maguk mondják el, hogy erre is kapnak bátorítást: legyenek kemények, erősek, meg nem alkuvók, mert csak így tudnak boldogulni az életben, a „rohanó világban”. Keménynek kell lenni. Aki nem kemény, azt eltapossák, elnyomják, lemarad, kimarad. Ezt pedig senki sem szeretné...

Ha pedig rá kell szólni egy-egy kihágás miatt a gyerekekre, azt tapasztaltam, hogy ekkor is kemények maradnak. Nem mutathatnak érzelmeket, még akkor sem, ha tudják, hogy igazam volt. Még akkor sem, ha ők maguk is tudja, hogy nem volt helyes, amit tettek vagy mondtak.

Krisztusban nem lehet kemény szív: a kemény szív nem a Krisztusé. Légy kemény! Vagy mégsem? Mitől lesz valaki kemény, vagy inkább mitől lesz valakinek kemény a szíve? Csalódásoktól,

kudarcoktól, elutasítástól, bántástól? Mert attól biztosan nem, hogyha az ember biztonságban, nyugalomban, békében él.

A szív akkor lesz kemény, ha elhagyja Urát. Ha engedi a bűnt eluralkodni magán. A bűn pedig akkor uralkodik el az ember szívéen, ha elveszíti a bizalmat, a nyugalmat abban, akié.

Mitől nem lesz kemény? A Főpap áldozatától

Van-e jogom megfeddni azt az embert, aki nem jár Isten útján? Igen, mert a féltő szeretet ezt megengedi.

Az igazi Főpap Jézus Krisztus, aki bemutatta áldozatát éretünk; ha ő uralja a szívünket, az többé nem lesz kemény. Krisztus uralma igazi közösségbe von önmagával, és ez bizalmat, biztonságot, békességet, nyugalmat ad. Ugyanakkor közösségbe von a testvéremmel is, akiért felelős vagyok, ahogy Krisztus is felelős értem. Ez a csodálatos körforgás a mában létezik, ki kell használnom ezt a mai napot, órát, percet arra, hogy velem legyenek.

Mutasd meg mindenkinek, milyen a nem kemény szív

A világ talán azt kívánja meg, hogy megkeményítsük szívünket, hogy lépést tudjunk tartani a ritmussal, amelyet diktál. A kérdés az, hogy lépést kell-e tartanom egyáltalán. Tényleg sokat veszítenék, ha nem állnék bele a mókuserékbe? Vagy valójában akkor veszíték többet, ha beleállok? Ha elhagyom azt, aki már egyszer legyőzte a világot énérettem?

Csak ne keményen! Hanem bizalommal, hálással, odaadónan az iránt, aki csendesesen, de folyamatosan hallatja hangját.

További javaslatok az istentisztelethez

Ének

EÉ 362

Imádság

Istenem, aki a szívek vizsgálója vagy! Nézz bele az én szívembe, Uram. Vizsgáld meg, milyen a szívem. Ha keménynek látod és érzed, mert tele vagyok bizonytalansággal, kételyekkel, félelemmel, csalódásokkal, akkor vedd a kezébe, és formáld, lágyítsd, hogy inkább hozzád akarjon tartozni. Te látod, Uram, hogy mennyire hívogat a világ és ezzel együtt a benne levő bűn is. Azt is látod, ha harcolok és ha segítek, ha támogatok és támaszt várok. Segíts, hogy mindent tőled várjak! Jézus Krisztus tiszta áldozatáért, értem kiontott véréért kérlek, hallgass meg. Ámen.

Illusztráció

TÖRTÉNET

Néhány évvel ezelőtt hallottam egy középiskolai tanárnőről, aki a táblára felírta mindenki nevét, majd megkérte a diákokat, hogy másolják le a listát. Az óra hátralévő részében az volt a feladat, hogy mindenki neve mellé írják oda, hogy mi az, amit a legjobban szeretnek vagy csodálnak benne. Az óra végén a tanárnő beszédte az írásokat.

Hetekkel később mindenkinek a kezébe nyomott egy lapot. Mindegyik lapon egy diák neve szerepelt, alatta pedig az a huszonhat jó dolog, amelyet az osztálytársai írtak róla. Annnyira sok szépet és jót fedeztek fel egymásban, hogy csak mosolyogtak, és szóhoz sem tudtak jutni az örömtől.

Három évvel később a tanárnőt felhívta az egyik volt diákjának, Robertnek az édesanyja. Robert nem volt jó magaviseletű gyerek, mégis egyike volt a tanárnő legkedvesebb diákjainak. Az anya rettenetes hírt közölt: Robert elesett az öbölháborúban. A tanárnő elment a temetésre, ahol Robert barátai és volt középiskolai osztálytársai is beszédet mondtak. A szertartás végén Robert anyja odalépett a tanárnőhöz, elővett egy viharvert papírlapot, amelyet a tulajdonosa láthatólag sokszor szétnyitott, majd újra összehajtott. Elmondta, hogy ez volt az egyike azoknak a tárgyknak, amelyeket Robert zsebében a halála után találtak. Az a lista volt, amelyet a tanárnő olyan nagy alaposággal állított össze.

A papírlap láttán a tanárnő szemét elfutotta a könny. Ekkor egy másik volt diák, egy lány, aki ott állt a közelben, elővette a saját gondosan összehajtogatott lapját, és elmondta, hogy mindig magánál tartja. Egy harmadik diák bevallotta, hogy az ő listája bekeretezve függ a konyhában, egy következő pedig azt, hogy a felsorolást az esküvői fogadalmába is beépítette. Ez a tanárnő annak idején arra kérte a gyerekeket, hogy vegyék észre a jót egymásban, és álmában sem gondolta volna, hogy ezzel valósággyal átalakítja a belső világukat.

Jack Kornfield (1945–) amerikai író,
buddhista szerzetes: *A bölcs szív*

Felhasznált irodalom

CZEGLE Imre 2011. A Zsidókhoz írt levél magyarázata. In: Jubileumi kommentár. *BibliaTéka CD-ROM*. Arcanum Digitéka Kft.
KOZMA Zsolt 2010. A Zsidókhoz írt levél 1–3. magyarázata. In: uő: *Tegnap, ma és örökké. Tanulmányok, esszék. Előadások. Met-szetek*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár. 9–59. o.

■ VERES-RAVAI RÉKA

Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap

► Róm 4,1–8

Igehirdetési előkészítő

Csupán a hit

A békességre vezető út

A Szentháromság ünnepe utáni tizedik vasárnap az evangélikus egyház liturgikus tradíciója szerint Jeruzsálem pusztulásának emlékünnepe. Vagyis az a körülbelül Kr. u. 70-ben bekövetkezett esemény elevenedik meg előttünk,

amikor beteljesedtek Jézus könnyek közt elmondott próféta szavai: „...*kő kövön nem marad benned, mert nem ismerted fel meglátogatásod idejét.*” (Lk 19,44)

Jeruzsálem népe, különösen is a vallási vezetők azt gondolták, hogy harcban állnak a rómaiakkal, de békességük van Istennel. Nem véletlen, hogy olyan messiást vártak, aki a meglehetősen éles politikai, társadalmi feszültségeket enyhíti, és aki végre-valahára felszabadítja őket az idegen hatalom elnyomása alól. *Nem ismerték fel, hogy valójában Istennel állnak szemben!* Ez volt béktelenségük és nyugtalanságuk valódi forrása. És ezen a ponton számunkra is hallatlanul aktuálissá válik az ünnep üzenete, hiszen békénket és boldogságunkat sokszor magunk is Krisztust és az ő keresztyét megkerülve akarjuk elérni. Pedig nincs más út, nincs más igazság és nincs más élet, csak ami őbenne adatott. Ezen az ünnepen ezért annak az Istennek a munkája és szeretetcselekedete áll a középpontban, aki szent Fia által tisztázta végérvényesen a közte és közöttünk megromlott viszonyt. Mert nincs élesebb szembenállás és elidegenedés, mint a bűn, amely megmérgezi kapcsolatainkat vele és egymással. Ezt az ősi ellentétet csak Krisztus keresztye oldhatja békévé. JÁNOSSY Lajos így ír erről: „Jaj, annak, aki megveti Isten kegyelmes hozzánk látogatásának idejét! Ne áltassuk azért magunkat! Krisztus gyülekezetéből is vezet út a kárhozatba, ha megvetjük Krisztus kegyelmét, aki itt jár-kezel közöttünk az igében és a szentségben, és keres bennünket, hogy magánál, az anyaszentegyház ölen megtartson.” (JÁNOSSY 2008, 50–51. o.)

Hit által

Az apostol pontosan látja a gyarló ember mindenkori helyzetét az Úristen előtt. Az előző fejezetben a zsoltárost idézve így tanúskodik: „*Nincsen igaz [δικαιος] ember egy sem, nincsen, aki értse, nincsen, aki keresse Istent.*” (Róm 3,10) Ha Isten nem lépne felénk, és nem szólna közbe, nagy bajban volnánk.

Ábrahámról mégis azt tartja az Írás, hogy „igaz” ember volt. Ám Pál szerint nem a cselekedetei, hanem a hite által. A kétféle igazság közt pedig ég és föld a különbség, ezért az apostol ezen a ponton nem ismer megalkuvást. Szóba se jöhet számára az „is-is”, inkább a „vagy-vagy”-ot képviseli. Ha ugyanis a törvény cselekvésétől függ az üdvösség, akkor az embernek volna alapja a dicsekvésre, hiszen saját érdeme alapján, és nem kegyelemből nyilvánítják igaznak. Ha viszont a hit a döntő, akkor lehetetlenné válik minden érdem, hiszen a bűnös megigazításáról van szó. Vagyis nem a mi cselekedetünkről, hanem Isten munkájáról. A hitnek mindig Isten cselekvése a korrelátuma. Ezért „Isten előtt minden emberi dicsekvésnek el kell némulnia.” (KARNER 1942, 30. o.)

Pál érvelésének alapja ebben az igében keresendő: „*Áb-*

rahám hitt az Úrnak, aki ezért igaznak fogadta el.” (1Móz 15,6) Felületesen olvasva e szavakat, akár azt is mondhatnánk, hogy a hit tulajdonképpen Ábrahám érdemként, jócselekedetként jelenik meg itt. Ez a fajta gondolat amúgy sem idegen a rabbinista hagyománytól. Viszont teljesen idegen Pál apostol gondolkodásától és nyomában a lutheri tanítástól. Karner így fogalmaz: „Az a munkás, aki feladatát elvégezte, igényt tarthat arra, hogy teljesítményét beszámítsák neki s ne kegyelem, hanem a köteles járandóság szerint fizessenek neki bért. Az írás azonban Ábrahámról nem mint ilyen cselekedeteket felmutató, érdemeinek a jogos igényével Isten elé lépő kegyesről szól, hanem a pátriárka hitét állítja homloktérbe. A hit pedig arra tekint, aki az istentelent elfogadja igaznak.” (KARNER 1942, 30. o.)

Isten a hitet nem érdemként jutalmazza, hanem igazságként számítja be. Miért? Mert neki úgy tetszik. A λογίζεσθαι értelme a kulcs a szakasz megértéséhez. Ezt az igét már a LXX is következetesen Isten jótetszésétől függő beszámításként használja, amely nem az ember érdemén, hanem Isten szubjektív, szuverén döntésén alapul. Luther is azt hangsúlyozza e szakasz magyarázatakor, hogy „Isten nem a személyt fogadja el a cselekedetei miatt, hanem a cselekedeteket a személy miatt, azaz a személyt előbb, mint a cselekedeteit, ahogyan meg van írva: »Az Úr rátekintett (először) Ábelre és (azután) áldozatára« (1Móz 4,4).” (LVM 9: 279. o.) *A döntő tehát, amin minden áll vagy bukik, hogy reánk tekint-e irgalmasan a mi Istenünk!*

Ezt igazolja Dávid példája is, aki makarizmusával ahhoz az Istenhez fordul, aki ingyen, cselekedetek nélkül tulajdonít neki igazságot. Pál szerint a megigazulás lényegében bűnbocsánatot jelent. Ha Isten valakinek nem számítja be a bűnt, hanem megbocsátja, ez azt jelenti, hogy az illető Isten haragja alól Isten igazsága alá került. Az igazság beszámítása és a bűn be nem számítása egy és ugyanaz. Ezért boldog az, akinek Isten igazságot tulajdonít, vagy akinek bűnét elfedezi. A boldogság itt nem egy élményt vagy lelki felüdülést jelent csupán, hanem legelőször is üdvös, reményteli állapotot.

A törvénytől Krisztus keresztyén át Isten szeretetéig

Isten előtt nincs más igazság, csak a hitből fakadó igazság. Luther egészen világosan fogalmaz: Isten kegyelmét „semmilyen jócselekedettel, törvénnyel vagy érdemmel nem tudjuk elnyerni vagy megszerezni, azért világos és kétségtelen, hogy csak az ilyen hit igazít meg bennünket...” (KK 4: 25. o.) Ez a hit pedig Krisztus-hit. Ezért nem számít a hit általában, még a hegyeket mozgató hit sem, csak az, amely egyedül a Krisztusra tekint, és amelyben egyedül Krisztus él és munkálkodik. Isten színe előtt ez az egy a nyerő. „*Az igaz ember hite által él*” – írja Haba-

kuk (2,4), majd Pál is a próféta nyomán: „Az igaz ember pedig hitből fog élni.” (Róm 1,17) Ez a hit jelenti a teljes bizonyosságot. „Ettől a tételtől nem térünk el, ebből semmit nem engedhetünk, még ha az ég és a föld összeomlik is mindazzal együtt, ami nem maradandó.” (KK 4: 25. o.) A *Heidelbergi disputáció* huszonnyolc teológiai tétele is ezt a témát járja körül. Luther ebben a páratanul csodásan szerkesztett művében, miközben a törvénytől Krisztus keresztségén át jut el Isten szeretetéig, így tanít: „A törvény ezt mondja: »Tedd ezt!«, és soha nem teljesül. A kegyelem ígéje így szól: »Higgy ebben!«, és már minden el van végezve.” (LUTHER 1999, 14. o.)

Önigazolás vagy megigazulás?

Csak hit által láthatjuk meg, hogy kik vagyunk valójában

Nem fogja felismerni meglátogatása idejét, aki nem látja bűnös elveszettségét. A bibliai antropológiának abból a megkerülhetetlen igazságából kell kiindulnunk, miszerint a „teljes ember bűnös” (totus homo peccator), „nem tud nem vétkezni” (non posse non peccare), vagyis segítségre, irgalomra, megváltásra szorul. Jézus a farizeus és a vámszedő példázatában (vö. Lk 18,9–14) két emberről beszél, akik egykor felmentek a templomba imádkozni. Egyikük farizeus volt, a másik vámszedő. Előbbi az érdemeire apellált, utóbbi Isten könyörülő irgalmára. Előbbi önigazolást várt, utóbbi megigazulást remélt. Előbbi megszegyenült, utóbbinak nem kellett csalatkoznia.

Ha valakinek a cselekedetét mások cselekedetével hasonlítjuk össze, akár még sikeresnek is tűnhet. Aki farizeus, mondhatja, hogy ő nem olyan, mint egy vámszedő. Lehet, hogy én sem vagyok jó, de a másikinál jobb vagyok. Aki viszont cselekedetét az Isten cselekedetével hasonlítja össze, az kétségbeesve döbben rá, hogy az ember Isten előtt semmi. A hit által imádkozó először mindig így sóhajt fel: „Uram, irgalmazz!”

Csak hit által láthatjuk meg, hogy kicsoda Isten, és mit tett értünk

Sajnos nemcsak a reformáció korában vetődött fel a kérdés, hanem sokszor még ma is: ha sokat tettem is, vajon eleget tettem-e? Ez pedig komoly bizonytalanságot szül a hívő ember életében. Luther korában pont az érdemszerzés kapcsán követte el az egyház a legnagyobb rontást az emberek lelkén, mivel egyeseket farizeussá, másokat pedig kiszolgáltatottá tett azáltal, hogy az előbbieknél maga veregette meg a vállát, míg az utóbbiakat a teljes kétségbeesés határára sodorta. És akkor fölhangzott újra az evangélium hangja: *csak a kegyelem számít, és a kegyelem elég, mert Krisztus megfizette a váltságért.* A golgotai kereszt lett az a sziklaszilárd pont, ahol mindenki bizonyosságot szerezhetett arról, hogy a Megváltó vére érte is kiontatott. A keresztény ember kétezer éve abban gyönyörködik, amit

Isten tett szent Fia által, szerelmes és odaadó szeretetével miértünk. Ez a kegyelem menthet meg minket, senki és semmi más. *A kegyelem tehát biztos, mert Jézus a vérével pecsételte meg.*

Nem a hitünk mértéke a döntő, hanem Isten Krisztus szolgálatában feltáruuló végtelen és örök szeretete. Ábrahám története sem az ő rendíthetetlen hitének, sokkal inkább Isten mérhetetlen nagy kegyelmének a csodája. Bizonyos értelemben az üdvörtörténet kezdete. Legalábbis erre utal Pál, amikor ezt írja: „Az ígéretek pedig Ábrahámnak adattak és az ő utódának.” (Gal 3,16) Az utód maga a Krisztus! És ebbe az irányba mutat Ábrahám életének legnagyobb drámája is, amikor fiát kellett feláldoznia. Ő pedig teljesen Istenre hagyatkozott, és gyanútlan fia kérdésére válaszolva – talán tudta nélkül – kimondta az örök evangéliumot: „Majd Isten gondoskodik áldozati bárányról.” És Isten valóban gondoskodott – Fia által, akinek meg kellett halnia! Jézus Isten Báránya, aki hordozza a világ bűnét. Az ő vére lett a váltság, és mi egyedül általa élhetünk.

Csak hit által lehetünk igazán boldogok

Az Istenhez fohászoló Berzsenyi még így énekel: „Bizton tekintem mély sírom éjjelét!” A Krisztusban hívő azonban már teljes bizonyossággal túllát a sír mélyén, hallva az ígét: „Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz énbenem, ha meghal is, él; és aki él, és hisz énbenem, az nem hal meg soha.” (Jn 11,25–26) Luther kedvenc zsoltárával szólva: „Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úr tetteit!” (Zsolt 118,17) A hit hordozza az ígétet, hogy mindenkor (életünkben és halálunkban) Istennel lehetünk, ami már most a boldogság soha ki nem apadó forrása (vö. jézusi boldogmondások). Amilyen biztos, hogy a nem hívő „ítélet alatt van” (Jn 3,18), megmarad bűne, és meghal bűneiben, annyira biztos a hívő bűnbocsánata és örök élete. Sokan mondogatják cinikusan, hogy egy biztos van: a halál. Milyen különösen hangzik itt és most a hit szava! Csak egy biztos van: az élet. Az örök élet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban.

Javaslatok az istentisztelethez

A vasárnap témája arra hív, hogy ismerjük fel, amit Isten Jézus Krisztusban tett értünk. A *Liturgikus könyv* Kyrrie imádsága szintén fontos szempontokra világít rá, amikor arról a Jézusról tanúskodik, aki a kereszten életét adta értünk, hogy bűneink ítéletét elfordítsa rólunk, aki halálával legyőzte a halált, hogy Istennel megbékéltesse minket, és aki feltámadt, hogy megelevenítsen és üdvösségre vezessen minket.

Énekek

EÉ 232, 322, 348, 357, 402

Illusztrációk

VERS

József Attila: *Én nem tudtam* (részlet)

„Én úgy hallgattam mindig, mint mesét
a bűnről szóló tanítást...”

Én nem tudtam, hogy annyi szörnyűség
barlangja szívem.”

IMÁDSÁG

„Add meg nekem mindennapi bűnömöt, hogy alázatokat
meg tudjam tartani, és erőtlenségemet és a hitet, hogy egye-
dül a te kegyelmed menthet meg, semmi más, a kegyel-
med, amely közötted és közöttem az egyetlen érintkezési
lehetőség, és nekem nincs érdemem és nem vagyok jó, és
Krisztus hozzám lép és megérint, hogy mankómat eldob-
jam és fölkeljek és járjak...”

Hamvas Béla (1897–1968) Kossuth-díjas magyar
író, filozófus, esztéta: *Karnevál* (részlet)

ÉNEKSZÖVEG

Adj, Uram, ma új szívet, / Mely hozzád hű és szeret;
Jónak lelke hassa át, / S ha te hívod, hallgat rád.
Ím, a szívem megnyitod, / Lakj te benne, Jézusom!
Bűneit, ha elveszed, / Templomoddá úgy teszed.
Minden áldás kútfeje, / Szívem vágját töltsd te be!
Öntsd reám Szentlelkedet, / Nézzen rám őrző szemed!
Zengek hálaéneket, / Mindig áldom szent neved.
Mily boldogság énnem / Benned élni szüntelen!

Shak Antál énekszövege

Felhasznált irodalom

- KARNER Károly 1942. *Isten igazsága. Pál apostol levele a róma-
beliekhez*. Keresztyén Igazság, Győr. (Az Újtestamentom
szent iratai.)
- LUTHER Márton 1999. *Heidelbergi disputáció*. Magyarorszá-
gi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Füzetek 8.)
- LUTHER Márton 2019. Schmalkaldeni cikkek. In: *Schmalkalde-
ni cikkek / Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről / Kis
káté / Nagy káté*. Luther Kiadó, Budapest. (Konkordiakönyv.
A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 4.)
- LUTHER Márton 2020. Római levél-előadás. In: uő: *A Római és
a Galata levél magyarázata*. Szerk. CSEPREGI Zoltán – HOR-
VÁTH Orsolya – KRÄHLING Edit. Luther Kiadó, Budapest.
(Luther válogatott művei 9.)
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi esztendő útmutatása*. 2., jav.
kiad. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Kö-
zössége, Veszprém.

■ WELTLER GÁBOR

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

▶ Lk 17,7–10

Igehirdetési előkészítő

Hol a helyem?

A vasárnap jellege

Isteni kegyelem – emberi alázat. E témák jelölik ki a Szent-
háromság ünnepe utáni tizenegyedik vasárnap irányát. Az
üdvösség egyedül Isten kegyelméből lehetséges, az ember
pedig csak üres kézzel, alázattal lehet jelen ennek a ke-
gyelemnek a hatósugarában. A liturgia elemeiben szépen
kirajzolódik a *sola gratia, sola fide, solus Christus* refor-
matori alapelvek. Az ógyházi evangélium a farizeus és a
vámstedő példázatával rámutat, hogy ahogyan az önigaz-
ságában elmerült farizeus, úgy egyetlen ember sem állhat
meg saját igazságával Isten előtt. Az epistola pedig, amely
az istentiszteleten is elhangzik, Pál életének, szolgálatá-
nak példáján keresztül hangsúlyozza a kegyelemre való
rászorultságot. „Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok”
– fogalmazza meg Pál Isten előtti alázattal személyes hit-
vallását. *Agendánkban* a vasárnap témája a kegyelemnek
életünk minden területét átfogó működését így foglalja
össze: „Mindig kegyelemre szorulunk”.

Amit a textusról tudni kell

A kijelölt alapige egy intelmgyűjtemény része, annak lezá-
rása. Ezekben az intelmekben Jézus a tanítványi közösség-
hez szól, és a közösségi életben való eligazodásukat segíti
a botránkoztatásuktól való óvással, a megbocsátás fontos-
ságával, a mustármagnyi hit erejével és a szolgálatra való
készséggel. Ez utóbbit rövid példabeszéd formájában teszi,
amely egyedül Lukácsnál található meg. Intelmeiben közös,
hogy meghökkenítő képeket használ a tanításra. A megbot-
ránkoztatástól való óvásnál azt mondja, hogy jobb, ha ma-
lomkövel a nyakában a tengerbe vetnek valakit, mint hogy
megbotránkoztatasson egyet is a kicsinyek közül. A megboc-
sátásnál is szinte hallható a jelenlévők felhördülése, ami-
kor Jézus azt mondja: ha naponta hétszer visszatér hozzád,
aki vétkezett, hogy megbánja vétkét, hétszer is bocsáss meg
neki. A gyökerestől kiszakadt vadfügefa, amely aztán a ten-
gerben ver gyökeret, szintén szürreális kép.

Ebben a sorozatban kerül elénk a szolgálta jutalmáról szóló
példabeszéd, amely nem kevésbé váratlan, mint az előzők.
Jézus a hallgatóság igenlését, egyetértését váltja ki kérdése-
ivel, majd jön a csattanó: Ti vagytok azok a szolgák! Ha felol-
vassuk az istentiszteleten a fakultatív lekiót, Nátán Dávid-
nak elmondott példázatát, itt köszönhet vissza a felismerés:

te vagy az az ember! És bár Isten neve nincs kimondva példázatban, a passzív igealakból – „parancsolva lett” – mégis arra következtethetünk, hogy Jézus párhuzamot von az úr–rabszolga és Isten–ember viszony között. Amilyen helyzetben van a kötelességét teljesítő szolga urával szemben, az embernek is ez a „helyzete”, amikor Isten előtt áll.

A szövegösszefüggésből úgy tűnik, Jézus a tanítványoknak mondja el ezt a példabeszédet, de a kommentárok kiemelik, hogy ez a tanítás eredetileg nagyobb közönség előtt hangozhatott el, ahol farizeusok is hallhatták, hiszen Jézus itt azzal a farizeusi gondolkodásmóddal száll vitába, miszerint az ember szolgálata, törvényeket betartó magatartása által igényt tarthat Isten elismerésére, követeléseire lehetnek Istennel szemben.

A perikópa megértése

Haszontalan szolgák

Az ἀχρεῖος (hasznavehetetlen, semmirevaló, érdemtelen) melléknév kétszer fordul elő csupán az Újszövetségben, alapigéknél mellett még Máté evangéliumában, a talentumokról szóló példázatban (Mt 25,30). Itt a példázatbeli úr azt a szolgát minősíti vele, aki nem kamatoztatta, hanem elásta az egy talentumát. Érdekes, hogy az egyik helyen a mulasztó, kötelességét nem teljesítő szolga a haszontalan, míg Lukácsnál a feladatát, kötelességét elvégző. Ám míg a talentumokról szóló példázatban az úr mondja ki ezt az ítéletet a szolga fölött, a textusban nem az úr jelenti ki, hanem a szolgának kell saját magáról kimondania. Nem ítélet tehát a „haszontalan”, hanem az őszinte alázatból tanúskodó attitűd, annak a jele, hogy tudom, Isten előtt hogyan állhatok meg, ismerem a helyem. A szolga becsülettel elvégzi a feladatát, „haszontalansága” pedig nem a teljesítményének a kisebbítése akar lenni, hanem annak a felismerése, hogy nem magától, hanem Isten kegyelméből az, ami (vö. 1Kor 15,10). És mert Istené, ezért szolgálata nem keserű kötelességből, hanem természetes hálából, az Istenhez tartozás állapotából fakad. „Jézus nem azt állítja, hogy az emberi cselekvés semmit sem ér, hanem azt, hogy saját teljesítménye senkit sem jogosít fel arra, hogy a jutalom igényével lépjen fel Istennel szemben.” (Kocsis 1995, 372. o.)

Úr–szolga viszony

Jézus korában egyértelmű volt a szolgák és urak közötti viszony, a köztük levő különbség, a pozíciók átjárhatatlansága. A szolga nem tarthat igényt különleges bánásmódra vagy jutalomra, ha elvégzi a feladatát: minden, amit teljesít, kötelessége. A példázatbeli úr pedig már-már lelketlen kizsákmányolóként jelenik meg. Kocsis hangsúlyozza, hogy a példázat célja nem az, hogy az ember és Isten viszonyát az itt megjelenő érzéketlen úr–szolga viszonyra korlátozza, hanem hogy az öngazságaikkal telt hallgatokat aláza

indítsa. Lk 12,37 például a textus urával ellentétben olyan urat mutat be, aki a visszajövelekor ébren talált szolgákat asztalához ülteti, és felszolgál nekik. Isten olyan Úr, aki önmaga is szolgává lett, és aki szolgálát is felemeli, asztalhoz ülteti – egyedül kegyelméből.

Igehirdetési vázlat

Hol a helyem?

A legtöbb ember életében eljön az a pont, amikor felteszi magának ezt a kérdést. Legegyértelműbben talán a pályaválasztásnál érezhető a kérdés sürgetése, de az emberélet útjának felén is előkerül: vajon a helyemen vagyok-e, valóban ez az én feladatom, küldetésem? Hol az a hely, ahol Isten látni akar, ahova engem adottságaimmal, képességeimmel együtt szán, ahol az én életem üzenet lehet?

Szolgálat mint feladat

Jézus példázatában a szolga nem az együttérzésünkre vágyik. Nem szánnivaló. Az a szolga a helyén van. Végzi a feladatát, előbb kint a mezőn, majd hazatérve. Nem vár érte köszönetet, mert teljesen természetes számára, hogy megteszi. Megtalálta az élethivatását, a küldetését. Még csak azt sem várja el, hogy valaki folyton vállon veregesse, és megerősítse hasznosságának tudatában. A szolga ebben a példázatban nem a szánalmunkra apellál. A szolga az az ember, aki a helyén van abban a feladatban, amelyet végez, azon a helyen, ahol állnia kell.

Szolgálat mint állapot

Jézus példázatában a szolga nem jutalomra, honoráriumra vágyva tevékenykedik. Az úrnál van az otthona. Minden, ami fölött rendelkezik, az úré. Ezért minden, amit tesz, hálából fakadhat csak, jól tudja. Mi magunk is Isten kegyelméből lehetünk azok, akik vagyunk a helyünkön vagy a helyünket keresve. Nincsen mivel dicsekednünk, nincsen mit felmutatnunk előtte, csak irgalmából élhetünk. Ez a szolgálat az „állapotunk” Isten előtt.

„Szolgai formát vett fel”

A szolgálatot Isten felemelte, amikor maga is szolgává lett. Az úr és a szolga létformája Jézus társadalmában átjárhatatlan volt. A szolgává lett Isten olyan úr, aki megszüntette az ember és Isten közötti áthatolhatatlan válaszfalat. Megtapasztalta a szolgálat minden mélységét, élénk élte a valódi szolgálat útjait. Elvégezte küldetését az embervilágban, megnyitotta az utat az ember számára Isten felé. Megtette, ami „kötelessége” volt. Ezért lehet a mi szolgálatunk is itt a kiteljesedett élet, a megtalált élethivatás, a hálával végzett szolgálat szimbóluma. S ezért lehet reménységünk, hogy nem jutalomként, hanem Jézus Krisztusért elhangzik egykor majd fölöttünk, haszontalanok fölött: „Jól van, jó és hű szolgám...”

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

„Uram, úgy hozzászoktunk, hogy megállás nélkül »feláldozzuk magunkat«, és büszkék vagyunk magunkra. Megtanultuk a szavakat, amiket mondanunk kell, a mosolyokat, melyeket ajándékoznunk kell, a mozdulatokat, amiket tenünk kell. Aztán meg legbelül azt gondoljuk, hogy jó keresztények vagyunk, emberszeretők, testvéreink jó szolgálói. Ám... nem leszünk egyszer »haszontalan szolgálók«, ahogy kérdezted tőlünk? Mivel áldozatunk miatt a többiek kicsik, mi azonban nagyok maradunk. Ők mindig szegények, mi pedig örökké gazdagok.” (Michel Quoist: *Túlságosan feláldozzuk magunkat* – részlet)

Illusztráció

TÖRTÉNET

„A béressel és a bojtárral, akik az elenyészett tenger helyén hazatérnek a mezőről. Megint csak egy gárda várja őket, királyi ember vagy intéző, mindegy; s azok ketten bizonyára éhesek és fáradtak is a napi munkától. Azt gondolják magukban: megszolgáltuk a vacsorát, megérdemljük a pihenést. A gazda mindjárt megköszöni nekünk, hogy a hasznára voltunk, és leültet maga mellé vacsorázni.

De vacsora nincs; a gazda nem főzött vacsorát. A gazda csak áll a küszöbön, és várja azokat, akik a mezőkről estétként hazatérnek. A vacsorát annak kell elkészítenie, aki hazatér. »Gyürkőzz neki és szolgálj ki!« – mondja a gazda. És még csak szüksége sincs arra, amit föltáladnak az asztalára. A szolga, miközben nekigyürkőzve süt-főz, hiába dicsekszik vele magában, hogy most majd jól tartja a gazdát. A gazdáéból főz, a gazdáéból süt; amit netán odaéget, az is a gazdáé. S ha valamit elront, és kiszalad a kamrába, hogy pótolja: amiből pótolja, az is a gazdáé. Akkor is, ha esetleg a saját kamrájából hozza; mert ami ott van, azt is mind a gazdától kapta. Azt, vagy amiből lett: a magot.

Nem mondhatja: gazdagítottam a gazdát. Nem mondhatja: lám, mennyivel hasznosabb vagyok, mint azok, akik nem térnek haza, hanem inkább kint hálnak a mezőn: én jóllakattam a gazdát. Az, hogy a gazdában hisz, még semmiféle jogot nem ad neki arra, hogy a maga kiválóbban is higgyen. Mit tett, amire nem kapott volna parancsot, akár szóban, akár azzal, hogy egyszerűen a kezébe adtak egy szerszámot, a kosarába helyeztek egy maroknyi magot, vagy rábíztak egy csapat bárányt? Hogy jól dolgozott azzal a szerszámmal? Ez volt a kötelessége. Hogy elvetette

azt a magot, és mikor kikelt, megőrizte, öntözte, gyomlálta a növényt, egy magból kalásznýt nevelt? Az érdem legföljebb a magé lehet, amely sokszorost termett. S hogy a bárányaiból nem vett el egy sem? Az volt a kötelessége, hogy vigyázzon rájuk, se farkasnak ne hagyja, se elkószálni ne engedje őket, s olyan pásztoruk legyen, akivel szívesen visszamennek az akolba.

Hát akkor miben dicsekedhet? Semmiben. »Miután megtettetek mindent, amire parancsot kaptatok, mondjátok: Haszontalan szolgálók vagyunk, nem tettünk többet, mint ami kötelességünk.« De megtehet-e igazában csak annyit, amennyi a »kötelessége«, aki nem abban a tudatban teszi, hogy »haszontalan« szolga? Aki egyszer csak elkezd szolgálni a maga »hasznosságát«, és szolgálatának hasznossága örvén önmagát? Észre sem veszi, és csorbát ejtett a »kötelességen«; s végül ahelyett, hogy megfőzné a gazda vacsoráját, amiből aztán ő maga is jóllakik, köszönetül azt kezdi várni, hogy a gazda szolgálja ki, és éhen marad.”

Rónay György (1913–1978) József Attila-díjas költő, író, műfordító: *A haszontalan szolgálók*

VERS

Weöres Sándor: *Rongyszőnyeg* 13

„Én is világot hódítani jöttem,
s magamat meg nem hódíthatom,
csak ostromolhatom nehéz kövekkel,
vagy ámíthatom és becsaphatom.
Valaha én is úr akartam lenni;
ó bár jó szolga lehetnék!
De jaj, szolga csak egy van: az Isten,
s uraktól nyüzsög a végtelenség.”

Felhasznált és ajánlott irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás, Veszprém.
- KOCSIS Imre 1995. *Lukács evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest.
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. 2. kiad. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- RÓNAY György 2013. *Zakeus a fügefán. Elbeszélések*. Szent István Társulat, Budapest. (Rónay György Életműsorozat 6.)
- SPINETOLI, Ortensio da 1996. *Lukács. A szegények evangéliuma*. Agapé, Szeged.
- QUOIST, Michel 2008. *Jézus Krisztus randevút adott nekem*. Szent István Társulat, Budapest.

■ ZSUGYEL-KLENOVICS KATALIN

TARTALOM Mécses a te igéd

KOVÁCS BARBARA LUCA: *A jól ismert ismeretlen Isten* 241

Tanulmányok

KRÁNITZ MIHÁLY: *A hitértelmezés jelentősége az ökumenikus párbeszéd számára* 242

HAFENSCHER KÁROLY: *Isten szolgálói „bevetés” közben. Bevezetés a liturgikus magatartás témájába VI. Liturgikus tárgyak és használatuk (2. rész)* 248

Figyelő

ZÁSZKALICZKY PÁL (ID.): *Az ige mint Isten szava s az ige mint szófaj I.* 254

ZSUGYEL JÁNOS: *Jánosy István küzdelmes élete és alkotásai* 258

Könyvrecenzió

VERES ÁBEL: *Az élő Jézus Krisztushoz* 262

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

SZEBIK IMRE: *Öttalentumos szolgáját hazahívta az Úr. Emlékezés Zsigmondy Árpád (1930–2021) evangélikus lelkész szolgálatára* 265

FABINY TAMÁS: *A bölcsesség kezdete az összetépett villamosjegy. Igehirdetés Zsigmondy Árpád nyugalmazott lelkész, levéltáros temetésén (Péld 9,10)* 266

Az igehirdető műhelye

SZAKÁCS TAMÁS: *Szentháromság ünnepe után 7. vasárnap (1Jn 5,10b–13)* 269

THURÁNSZKY ISTVÁN: *Szentháromság ünnepe után 8. vasárnap (1Jn 5,1–3)* 271

VERES-RAVAI RÉKA: *Szentháromság ünnepe után 9. vasárnap (Zsid 3,12–15)* 273

WELTLER GÁBOR: *Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap (Róm 4,1–8)* 275

ZSUGYEL-KLENOVICS KATALIN: *Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap (Lk 17,7–10)* 278